

drs. A. C. Berghuis

W
wetenschappelijk
O
onderzoek-en
D
documentatie
C
centrum

De Sprang

Evaluatie van een bijzonder regiem in een
jeugdhuis van bewaring

86384

's-Gravenhage

29

U.S. Department of Justice
National Institute of Justice

This document has been reproduced exactly as received from the person or organization originating it. Points of view or opinions stated in this document are those of the authors and do not necessarily represent the official position or policies of the National Institute of Justice.

Permission to reproduce this copyrighted material has been granted by
Ministerie Van Justitie

to the National Criminal Justice Reference Service (NCJRS).

Further reproduction outside of the NCJRS system requires permission of the copyright owner.

drs. A. C. Berghuis

Deze reeks omvat de rapporten van door het WODC verricht onderzoek. Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud van de rapporten het standpunt van de Minister van Justitie weergeeft.

W

wetenschappelijk

O

onderzoek-en

D

documentatie

C

centrum

De Sprang

Evaluatie van een bijzonder regiem in een
jeugdhuis van bewaring

NCJRS

APR 30 1982

ACQUISITIONS

Ministerie van Justitie

1981

Staatsuitgeverij

's-Gravenhage

29

Een omvangrijk onderzoek als het onderhavige zou niet mogelijk geweest zijn zonder de bijdrage van velen. In de eerste plaats is dank verschuldigd voor de duidelijke bereidheid medewerking te verlenen vanuit de diverse in het onderzoek betrokken penitentiaire inrichtingen. In het bijzonder verdient hierbij het personeel, de staf en de directie van De Sprang vermelding.

Ook de uitvoering van het onderzoek is niet een activiteit geweest van de verantwoordelijke onderzoeker alleen. Hij is bijgestaan door een onderzoeksteam, dat tijdens het onderzoek qua omvang en samenstelling aan wisselingen onderhevig was. Een substantiele bijdrage is, zonder hierin uitputtend te willen zijn, geleverd door M.E. Sampiemon, J.J.A. Essers (WODC), J. Meijer, H. Oversloot (stagiaires vakgroep organisatiekunde, R.U. Leiden) en J. Pierrot (stagiaire vakgroep sociale en organisatiepsychologie, R.U. Leiden).

Vanwege de leesbaarheid is het aantal in de tekst opgenomen tabellen beperkt gehouden. Een groot aantal cijfermatige gegevens is te vinden in een aparte tabellenbijlage, waarbij ook de gehanteerde vragenlijsten zijn weergegeven. Deze bijlage is voor belangstellenden apart aan te vragen bij het WODC.

In dit verslag wordt ook ingegaan op de doelstellingen van en werkwijzen binnen De Sprang. Onlangs is in De Sprang over deze onderwerpen een uitgebreide notitie gereedgekomen, waarin ook diverse organisatorische kwesties aan bod komen. Geïnteresseerden kunnen zich hiervoor wenden tot de Directie Gevangeniswezen van het Ministerie van Justitie, Stafbureau Wetenschappelijke Adviezen.

1	Het evaluatieonderzoek De Sprang	5
1.1	De Sprang	5
1.1.1	Enige bevolkingskenmerken	5
1.1.2	Doelstellingen van Huizen van Bewaring	8
1.1.3	Regiemdoelstellingen van De Sprang	10
1.1.4	Concretisering van de resocialisatiedoelstelling in De Sprang	12
1.1.5	Opvattingen over de regiemdoelstellingen binnen De Sprang	14
1.1.6	Samenvatting	16
1.2	Het evaluatieonderzoek	17
1.2.1	Onderzoekstrategie	18
1.2.2	Onderzoekstactiek	19
2	Regiem	21
2.1	Kenmerken van het regiem	21
2.1.1	Operationalisering van de regiemdoelstellingen	21
2.1.2	Regiemstructuur	22
2.1.3	Programma's	24
2.1.4	Individuele hulpverlening	27
2.1.5	Sociale verhoudingen	28
2.2	Directe regiemeffecten	28
2.2.1	Regiembeleving	29
2.2.2	Nuttige besteding van de detentie	33
2.2.3	Groepswork	36
2.2.4	Voorlichting	38
2.2.5	Individuele hulpverlening	39
2.2.6	Interne contacten	44
2.2.7	Externe contacten	46
2.2.8	Conclusie	48
3	Effecten	49
3.1	De overgang naar de jeugdgevangenis	49
3.1.1	Het onderzoek	49
3.1.2	Selectie en overgang	51
3.1.3	Het regiem	52
3.1.4	Conclusie	58
3.2	De overgang naar de vrijheid	59
3.2.1	Het onderzoek	59

3.2.2 De overgang	60
3.2.3 Veranderingen in sociale en persoonlijke omstandigheden	62
3.2.4 Waargenomen invloeden van de detentie . . .	63
3.2.5 Conclusie	65
3.3 Recidive	65
3.3.1 Het onderzoek	65
3.3.2 Algemene analyse op recidive	68
3.3.3 Specifieke analyse op recidive	72
3.3.4 Conclusie	79
4 Slotbeschouwing	81
4.1 De realisering van de regiemoelstellingen	81
4.2 Het regiem en de recidive	84
Geraadpleegde literatuur	85
Bijlagen	87
Bijlage 1: Samenstelling van de begeleidingscommissie	88
Bijlage 2: Onderzoek op een groepsafdeling . .	89

1 HET EVALUATIEONDERZOEK DE SPRANG

In de jaren 1978-1980 is een onderzoek verricht naar het bijzondere regiem van het Jeugdhuis van Bewaring De Sprang in Scheveningen. Het initiatief tot het instellen van deze studie is afkomstig uit De Sprang, waar de behoefte bestond aan een evaluatie van de daar gevolgde werkwijzen, die voortkwamen uit het in het begin van de zeventiger jaren ingestelde experimentele regiem. Op 21 november 1977 werd de begeleidingscommissie voor het onderzoek, waarvan de samenstelling in bijlage 1 is te vinden, door de Minister van Justitie ingesteld. Het doel van het onderzoek is meervoudig. De resultaten kunnen leiden tot een bezinning over de regiemoelstellingen en hun concretisering binnen De Sprang. Voorts kunnen de bevindingen omtrent een regiem, dat zo veel jaren voorwerp van overdenking en experiment is geweest, wijdere implicaties hebben. Zo kunnen de voor het penitentiaire beleid verantwoordelijke organen overwegen in hoeverre het wenselijk en mogelijk is (aspecten van) het regiem in De Sprang ook elders ingang te doen vinden. Niet in de laatste plaats kunnen de resultaten een bron van inspiratie vormen voor de beleidsvoering in andere inrichtingen.

In de eerste paragraaf van dit inleidende hoofdstuk worden de doelstellingen en werkwijzen van De Sprang besproken. Daarna zal de opzet van het evaluatieonderzoek worden gepresenteerd.

1.1 De Sprang

Voordat we ingaan op de kenmerken van het in De Sprang gevoerde regiem willen we een schets geven van de personen die in deze inrichting worden ingesloten.

1.1.1 Enige bevolkingskenmerken

De Sprang is een Huis van Bewaring dat bestemd is voor jeugdigen. In HvB's worden personen op uiteenlopende titel ingesloten. De meesten, ongeveer 80% van het totaal vormend, worden in het Huis van Bewaring op grond van een bevel tot voorlopige hechtenis achter de tralies gezet. Ze blijven daar totdat hun voorlopige hechtenis

geschorst of beëindigd wordt. Soms gebeurt dit voor de terechtzitting, -in De Sprang bij zo'n 50%-; de anderen blijven totdat de rechter een uitspraak ter zitting heeft gedaan. Indien het strafrestant -dat is de opgelegde onvoorwaardelijke vrijheidsstraf min de duur van de reeds ondergane voorlopige preventieve hechtenis- minder is dan anderhalve maand, blijft de gedetineerde dit doorgaans in het HvB uitzitten. Dit vindt bij ongeveer 25% van de gedetineerden in De Sprang plaats. De resterende 25% wordt naar een gevangenis overgeplaatst. De categorieën gedetineerden die op andere verblijfstitel in een HvB verblijven -hechtenisstraf, passant, uitlevering en uitwijzing- blijven in deze studie buiten beschouwing.

De Sprang is bestemd voor jeugdigen. Daarmee worden personen bedoeld in de leeftijdscategorie van 18 tot 23 jaar. Het is echter opvallend dat ook veel strafrechtelijk minderjarigen -die dus jonger zijn dan 18 jaar- in De Sprang worden geplaatst. Deze groep vormt zelfs een kwart van het aantal ingeslotenen. Dit is niet iets uitzonderlijks van De Sprang: ook landelijk blijkt dat zeer veel voorlopige hechtenissen bij strafrechtelijk minderjarigen althans ten dele in het Huis van Bewaring ten uitvoer worden gelegd (Junger-Tas; 1980). Het overgrote deel van de voorlopige hechtenissen (75%) bij strafrechtelijk minderjarigen in De Sprang wordt binnen enkele weken geschorst. Gezien deze korte verblijfsduur en gezien de voorwaarden die doorgaans aan zulk een schorsing verbonden worden (Berghuis en Tigges; 1981) is het niet onaannemelijk dat met zulk een korte vrijheidsbeneming een schokeffect beoogd wordt, met als doel de verdachte van verdere delicten af te brengen.

Met de voorgaande notities is reeds duidelijk geworden dat de bevolking van het HvB nogal heterogeen is. Dit uit zich ook in de verblijfsduur van de gedetineerden. De verblijfsduur in De Sprang varieert van enkele dagen tot meer dan drie maanden. De gemiddelde verblijfsduur bedraagt 2 maanden.

De Sprang is in de eerste plaats bedoeld voor de insluiting van jeugdigen wier zaak in het arrondissement Den Haag dient. Het percentage gedetineerden uit andere arrondissementen is echter hoog -bijna 40%-; hetgeen niet los gezien kan worden van de plaatsings- en capaciteitsproblematiek van het gevangeniswezen. Het zal echter duidelijk zijn dat hierdoor belemmeringen ontstaan, niet alleen voor het gerechtelijk onderzoek, maar ook voor de hulpverlening door bijvoorbeeld de reclassering.

De in De Sprang gevolgde intake-procedure, alsmede de in het kader van dit onderzoek verrichte interviews leveren gegevens op over de sociale achtergrond van de gedetineerden. We willen daar op deze plaats niet uitgebreid op in gaan. Het beeld zal voor de meeste lezers al bekend

zijn: veel schoolverlaters, instabiel arbeidsverleden, veel werkloosheid; aanzienlijke groepen die veel alcohol of drugs gebruiken, die een kindbeschermingsverleden hebben, die een ongunstige opvoedingsgeschiedenis achter de rug hebben, etcetera. Voor uitvoerige informatie mogen we verwijzen naar de tabellenbijlage.

Uit de analyse op de samenhang tussen de diverse sociale kenmerken blijkt dat een groep gedetineerden er uitspringt, de gebruikers van harddrugs. Bij hen komt verhoudingsgewijs veel werkloosheid voor, zij doen weinig aan sport en hebben geen hobby; vooral onder de ingesloten Surinamers zitten veel harddruggebruikers; de verhouding tot de partner -zo aanwezig- wordt door harddruggebruikers vaker dan door anderen als matig of slecht aangemerkt.

Wat betreft het strafrechtelijk verleden vallen de voorlopig gehechten van De Sprang globaal in twee, ongeveer even grote, groepen uiteen. De ene groep bevat degenen die niet eerder veroordeeld noch gedetineerd waren, de andere degenen die wel eerder veroordeeld en eerder gedetineerd werden. Dat er zulk een omvangrijke groep gedetineerden is met een betrekkelijk licht strafrechtelijk verleden zal mede bepaald zijn doordat zoveel strafrechtelijk minderjarigen voor een korte periode worden ingesloten.

De meeste voorlopig gehechten -zo'n 75%- worden er van verdacht een misdrijf te hebben begaan dat in de vermoogenssfeer ligt; veelal betreft dit gekwalificeerde diefstal (art. 311 Sr). Het aandeel van andere misdrijven is veel geringer: doodslag, moord en mishandeling vormen 5 a 10%, verkrachting 2%, misdrijven van de opiumwet 3%, etcetera. Om een indruk te krijgen van de achtergrond waaruit het delict is gepleegd, is in het kader van deze studie gehouden interviews aan de gedetineerden gevraagd wat de reden van het plegen van het delict is geweest. Het meest wordt genoemd dat men geld nodig had om drugs te kunnen kopen (32%). Daarna komt als tweede dat men om andere redenen geld nodig had: om "goed te kunnen leven" (19%) of om schulden af te kunnen betalen (5%). Verder voeren de gedetineerden aan dat het delict voortkwam uit verveling of verband hield met het afreageren van spanningen (18%). Tenslotte is er een restcategorie: het delict houdt verband met wraak, drift, ruzie, liefde; men is meegesleept door anderen, door de alcohol; het delict is gepleegd uit ideologische motieven.

Tot dusver zijn een aantal bevolkingskenmerken van De Sprang weergegeven. Heeft De Sprang nu een bevolking die afwijkt van die in andere Jeugdhuisen van Bewaring? Het voor dit onderzoek verzamelde materiaal maakt het in beperkte mate mogelijk hier een antwoord op te geven, namelijk alleen voor de groep gedetineerden die langer dan twee maanden in het HvB verblijft, en alleen een vergelijking met het Jeugdhuis van Bewaring Haarlem I. Het

blijkt dan dat in De Sprang wat meer gedetineerden met een relatief licht strafrechtelijk verleden verblijven dan in Haarlem I. Wat betreft de sociale achtergrond van de gedetineerden zijn er nauwelijks verschillen aanwezig. Alleen het percentage zelfstandig wonenden en het percentage gedetineerden dat samenwoont of is getrouwd ligt in De Sprang wat hoger. De verschillen in bevolking tussen De Sprang en Haarlem I zijn betrekkelijk gering, zodat niet kan worden gesproken van een duidelijke, specifieke selectie voor De Sprang.

1.1.2 Doelstellingen van Huizen van Bewaring

Huizen van Bewaring nemen in het geheel der penitentiaire inrichtingen een bijzondere positie in, omdat ze in de eerste plaats zijn bestemd voor de insluiting van personen die (nog) niet veroordeeld zijn. Artikel 26bis van de Beginselenwet Gevangeniswezen (BG) stelt: "De onveroordeelden worden aan geen andere beperkingen onderworpen dan die voor het doel hunner opsluiting of in het belang der orde volstrekt noodzakelijk zijn". Hiermee worden, althans voor wat betreft de preventief gedetineerden in het HvB, verschillende doelstellingen aangeduid. Het doel van de opsluiting van onveroordeelden kan worden gevonden in artikel 67a Sv: vrijheidsbeneming kan geschieden omdat de rechtsorde ernstig geschokt is, om te voorkomen dat de verdachte zal vluchten, (opnieuw) een misdrijf zal begaan of de waarheidsvinding zal belemmeren. Bij de eerste drie hechtenisgronden is het alleen noodzakelijk dat de verdachte van zijn bewegingsvrijheid wordt beroofd. Als de verdachte wordt ingesloten omdat gevreesd wordt dat hij de waarheidsvinding zal belemmeren, kunnen aanvullende beperkingen door de rechter-commissaris worden opgelegd ten aanzien van het contact met medegedetineerden of met personen buiten de inrichting. Voor het overige eist de wet een beleid waarin zo weinig mogelijk wordt getornd aan de vrijheid van de verdachte. Verdere restricties, naast het benemen van de bewegingsvrijheid en het realiseren van de door de rechter-commissaris opgelegde beperkingen, zijn alleen toegestaan vanuit het oogpunt van de ordehandhaving in de inrichting. De woorden "volstrekt noodzakelijk" in dit verband duiden erop dat verdere vrijheidsbeperkingen geen regel maar uitzondering behoren te zijn. De gestichtsdirectie moet voorts, volgens artikel 41 BG, "de gedetineerden ... helpen bij het zoeken naar een oplossing van de maatschappelijke moeilijkheden, welke met het feit hunner detentie of met de omstandigheden, die tot het plegen van het strafbare feit hebben geleid, in verband staan". Deze hulpverleningstaak geldt in zijn volle omvang voor veroordeelde gedetineerden (dus ook voor de veroordeelden die in het HvB verblijven). Voor

deze categorie is artikel 26 BG bedoeld, waarin wordt gesteld dat de tenuitvoerlegging van de straf mede dienstbaar gemaakt moet worden aan de voorbereiding op de terugkeer van de gedetineerde in het maatschappelijk leven.

Het is discutabel in hoeverre de met artikel 26 en 41 BG gegeven opdracht ook geldt voor onveroordeelden. Bij hen is er formeel geen sprake van straf, de rechter heeft zelfs nog niet vastgesteld dat de verdachte inderdaad een strafbaar feit heeft gepleegd. Dit neemt niet weg, om in de termen van Jonkers (1975) te spreken, dat het ondergaan van de detentie niet alleen als een ernstig leed, maar ook als een reeel strafleed wordt ervaren. Jonkers vervolgt met de opmerking dat de wetgever deze ervaring heeft gehonoreerd door achteraf de voorlopige hechtenisperiode als "echte" strafperiode aan te merken, door de verplichte aftrek van het voorarrest. De grens tussen de voorlopige hechtenis als processueel dwangmiddel en de voorlopige hechtenis als oneigenlijke strafsanctie is dus niet zonder meer scherp te trekken. De stelling dat de taak tot resocialisatie niet voor onveroordeelden geldt, is dan ook evenzeer verdedigbaar als het tegendeel. Deze opdracht blijft echter ondergeschikt aan de eis dat de verdachten aan zo min mogelijk beperkingen mogen worden onderworpen: activiteiten in het kader van de resocialisatie mogen dus in geen geval een verplichtend karakter hebben.

Tot zover de wettelijke bepalingen omtrent het beleid ten aanzien van gedetineerden in het HvB. Het meest recente beleidsvoorbereidende document dat ingaat op de doelstellingen van het HvB is het rapport van de Commissie Doelstelling en Functie HvB. Aangaande de vraag of de resocialisatetaak ook voor onveroordeelden geldt, stelt de commissie dat "het onlogisch (zou) zijn en de in art. 26 gegeven opdracht alleen maar verzwaren, wanneer de overheid de in dit artikel voorgeschreven welzijnsbehartiging pas gaat aanvangen bij executie van de straf. De daaraan voorafgaande tijd waarin de verdachte preventief is gedetineerd, moet mede aan die welzijnsbehartiging dienstbaar kunnen worden gemaakt" (p. 23, 24). Daarbij is de commissie van oordeel dat, vanwege artikel 26bis BG, activiteiten die zijn gericht op welzijnsbehartiging niet opgedragen of afgedwongen kunnen worden (p. 24). Op grond van een bespreking van de wettelijke bepalingen formuleert de commissie drie opdrachten voor het HvB: het garanderen van een veilige bewaring, het bevorderen van een goede rechtsgang en het zo min mogelijk schade toebrengen aan gedetineerden. Het laatste is een voorzichtige en beperkte formulering van de taak tot resocialisatie, omdat men gezien de huidige mogelijkheden van HvB's niet teveel verwachtingen wil wekken, en om te benadrukken dat het HvB geen therapeutische instelling is (p. 24).

1.1.3 Regiemdoelstellingen van De Sprang

Aan het regiem in De Sprang zijn twee hoofddoelstellingen verbonden: het beperken van de schade die de detentie met zich mee kan brengen en het streven naar ontplooiing en ontwikkeling van de gedetineerden. In de beginfase van de experimentele regiemopzet, in de periode van 1970 tot 1973, werd het accent gelegd op het beperken van de detentieschade. Bij de regiemopzet, zo blijkt uit het in 1972 verschenen Witboek De Sprang, "moet (gestreefd) worden naar de uitbouw van een tot nu toe in hoofdzaak cellulair stelsel naar een stelsel, dat de beperkte gemeenschap als regel heeft en de afzondering als uitzondering" (p. 1). Voorts moet het regiem zijn ingesteld op het voorkomen van schadelijke effecten, omdat "het vrij langdurig onder een dak bijeenbrengen van ... wetsovertreders ... een complex van problemen (oproept)" (p. 1). Zoals gezegd staat centraal het beperken van de detentieschade. In het Witboek worden de volgende schadelijke effecten onderscheiden:

- de negatieve consequenties van een verblijf in een 24-uurs inrichting: het verdwijnen van het individu in de massa, onpersoonlijke relaties, vermindering van het gevoel van eigenwaarde, afname van de bereidheid tot kritisch en zelfstandig nadenken;
- criminalisering, hetgeen inhoudt dat de gedetineerden sterker dan voorheen in een criminele rol worden gedrukt, door a) de invloed van crimineel genormeerde informele leiders, en b) een bejegening waarbij de traditionele gedetineerdenrol wordt verstrekt;
- vervreemding van de maatschappij, vanwege het afgesloten karakter van de detentiesituatie;
- de bedreiging en het verloren gaan van de relaties van de gedetineerden met hun sociale omgeving buiten de inrichting (werk, relaties met ouders, partner, vrienden).

Een voorstel tot een verdergaande regiemopzet wordt gedaan in 1973, in uitgebreide schrijvens aan de Directie Gevangeniswezen. Daarin wordt aangestipt dat er in principe ethische en juridische bezwaren bestaan tegen de termen resocialisatie en hulpverlening als uitgangspunten van het beleid tegenover gedetineerden in het HvB. Maar omdat De Sprang op de onderscheiden afdelingen van de inrichting uiteenlopende regiems kan voeren, zou het mogelijk zijn een ruim aanbod van mogelijkheden aan de gedetineerden te geven. Deze kunnen dan op basis van vrijwilligheid gebruik maken van de geboden mogelijkheden. Voorgesteld wordt dat niet alleen het streven

naar minimalisering van de detentieschade als hoofddoelstelling van het beleid zal gelden, maar ook het streven naar een positieve invloed van de detentie door een toekomstgericht hulpaanbod. Daarmee is de doelstelling tot resocialisatie expliciet gesteld. Vanaf dat moment neemt deze doelstelling een vooraanstaande plaats in. Zeer duidelijk blijkt dat uit de beschouwingen over het te voeren regiem, die in de jaarverslagen van De Sprang over 1975 en 1977 zijn opgenomen. Daarin zijn vele pagina's besteed aan de achtergronden en de inhoud van juist deze doelstelling. Uitgaande van het feit dat de gedetineerde, ook als hij nog niet is veroordeeld, de detentie als een straf ervaart, wordt gesteld dat "van die straf ... naar het individu toe een opvoedende, vormende en hulpverlenende werking (zal) moeten uitgaan. ... Dit uitgangspunt impliceert dat de inrichting die met de insluiting van mensen is belast, een zodanig milieu zal dienen te creëren, waarin plaats is voor een agogische (opvoedende, vormende en hulpverlenende) benadering van gedetineerden en waarbinnen de met de tenuitvoerlegging van de vrijheidsbeneming belaste personen het agogisch handelen centraal stellen" (Jaarverslag 1977, p. 6). Bij dit streven naar ontplooiing en ontwikkeling van gedetineerden wordt geen tegenstelling waargenomen tussen de verschillende opdrachten van het HvB. Zo is de gedetineerde niet verplicht op het hulpaanbod in te gaan. Dat is te begrijpen vanuit artikel 26bis BG, waarin wordt gesteld dat aan veroordeelden zo weinig mogelijk beperkingen mogen worden gesteld. Maar ook wordt het belangrijk geacht "in een agogisch systeem ... de mens binnen de situatie waarin hij verkeert, zijn eigen keuze te laten bepalen en hem voor die keuze nadrukkelijk verantwoordelijk te stellen (opvoedend en vormend aspect)" (p. 6, 7). Ook de mogelijke tegenstrijdigheid tussen de beveiligings- en resocialisatieopdracht wordt gerelativeerd: "de situatie waarin de opgeslotene verkeert brengt met zich mede, dat in de systematische benadering (van de gedetineerde) beperkingen ... liggen opgesloten. Dit is niet in strijd met het agogisch handelen, omdat het samenzijn en samenleven met anderen, ook of vooral in de maatschappij, altijd beperkingen inhouden en het vormend is, de opgeslotenen met de beperkingen van dat moment te leren leven" (p. 7).

De Sprang neemt, zoals we hebben kunnen zien, met name een aparte positie in doordat zoveel aandacht wordt gegeven aan de resocialisatiedoelstelling van ontplooiing en ontwikkeling van gedetineerden. Op deze plaats een opmerking over het begrip "resocialisatie". Dit begrip is zeer ambigu qua betekenis en ook zwaarbeladen. Voor De Sprang is toch dit begrip van toepassing, omdat deze inrichting zo duidelijk een hulpaanbod wil verstrekken dat

op de toekomst na de detentie is gericht. Dit past bij het "resocialisatie-artikel" in de BG, waarin ook de voorbereiding van de gedetineerde op de terugkeer in de maatschappij centraal wordt gesteld.

Ten aanzien van de andere opdrachten van het HvB is minder een verschil aanwezig met andere HvB's. Zeker geldt dit voor de taak om voor een veilige bewaring te zorgen. Aangaande de opdracht om een goede rechtsgang te bevorderen wordt in De Sprang ook als doel gesteld dat "met name de positie van de gedetineerde in de strafrechtspleging aandacht zal krijgen" in het voorlichtings- en vormingsprogramma (Witboek, p.3).

1.1.4 Concretisering van de resocialisatie-doelstelling in De Sprang

De detentie dient, zo blijkt uit de jaarverslagen, een opvoedende, vormende en hulpverlenende werking te hebben. Dit wordt de agogische benadering van de gedetineerden genoemd. Waaruit bestaat nu deze benadering? De gedetineerde kan ten eerste kiezen of hij gebruik wil maken van het door de inrichting gedane hulpaanbod. Indien hij daar inderdaad op in wil gaan, staan in principe twee mogelijkheden voor hem open. Hij kan de mogelijkheid tot individuele hulpverlening benutten, waarbij -interne en/of externe- deskundigen betrokken zijn, of hij kan participeren in het methodische groepswerk. Omdat de agogische benadering met name in het methodische groepswerk gestalte krijgt, gaan we nader in op de meer specifieke doelstellingen van dat groepswerk.

De doelstellingen van het methodische groepswerk van De Sprang hebben in de ontstaansgeschiedenis van het regiem een evolutie doorgemaakt.

In het eerdergenoemde Witboek wordt het onderscheid gemaakt tussen zaakgericht en persoonsgericht groepswerk. Het persoonsgerichte groepswerk wil "doelgericht ingaan op de dynamiek binnen de groep, waardoor een vormende invloed op de enkeling kan worden uitgeoefend ... met als doel ... een zodanig zelfinzicht, dat daardoor een veranderde houding ten aanzien van zichzelf en de anderen ontstaat, waarmee in het maatschappelijke verkeer in eerste instantie moet worden omgegaan" (bijlage I). Daarentegen gaat het bij zaakgericht groepswerk minder ver. Men richt zich op de bij de gedetineerden bestaande interesse voor bepaalde activiteiten en onderwerpen. "Er wordt niet geprobeerd een veranderde houding tot stand te brengen bij de groepsleden ten aanzien van zichzelf en anderen ... veel meer wordt geprobeerd een zodanige instelling bij de groepsleden te ontwikkelen, dat zij de door hen gekozen taken of programma's ... vlot afwikkelen ... Dat betekent in de praktijk, dat de groepsleden moeten leren zich zo goed mogelijk te houden aan de spelregels van het groepsproces ... Deze vorm van aanpassing vergt geen per-

soonlijke verandering, doch in de eerste plaats een uiterlijke aanpassing" (bijlage I). Naar aanleiding van de praktijkervaringen tot dan toe wordt in het Witboek niet zozeer uit principiële als wel uit praktische overwegingen gesteld "dat het zaakgericht werken in de situatie van De Sprang momenteel het meest haalbaar is" (p.6). Naderhand is aan de persoonsgerichte aanpak sterker de nadruk gegeven, hetgeen moge blijken uit de principes die zijn opgesteld voor de regiervoering op de groepswerkafdelingen (Jaarverslag 1977, p. 9):

- "besluiten en beslissingen voor de binnen de organisatie van de inrichting overgedragen verantwoordelijkheden zullen worden genomen op basis van het democratische principe, waardoor voor het individu gedragsregulatie zal optreden;
- getracht wordt de gedetineerden op te heffen uit de rol van het gedetineerd zijn, door hem zelf door middel van de non-directieve methode de diepere achtergronden van het niet bewuste eigen gedrag te laten ontdekken;
- op basis van het eenvormigheidsprincipe op de groepswerkafdelingen zullen groepsleden worden samengebracht, die op dezelfde wijze in de persoonlijke groeimogelijkheden willen worden ondersteund;
- de actualisering van het inrichtingsgebeuren dient binnen de beperkingen van de "hier en nu"-situatie van de detentie te worden gerealiseerd (realiteitsprincipe);
- aan een toekomstplan zal worden gewerkt ter ondersteuning van de individuele persoonlijke groeimogelijkheden (prospectieve principe)".

Duidelijk komt naar voren dat de persoonsgerichte benadering in het groepswerk een groter accent heeft gekregen. Daarbij verschillen de groepswerkafdelingen in de specifieke punten waarin de gedetineerden worden ondersteund (eenvormigheidsprincipe). Aanvankelijk was het de bedoeling (brieven 1973) dat de groepswerkafdelingen duidelijk uiteenlopende opzetten zouden kennen: een groep met als thema relaties en emoties, een studiegroep (in verband met taalangstproblemen), en doelgroepen (in verband met cognitieve en materiele tekorten). Ten eerste is zulk een scherpe differentiatie losgelaten omdat de gedetineerden niet zo scherp te scheiden zijn naar problematiek en ten tweede om te vermijden dat de activiteiten te zeer een therapeutisch karakter zouden krijgen. Hierbij speelt ook de opvatting van het depar-

tement een rol, dat de groepswerkafdelingen in principe hetzelfde regiem moeten hebben, en alleen op accenten mogen verschillen (brief d.d. 12 mei 1976). In de huidige situatie bestaan er dan ook geen uiteenlopende doelstellingen voor de verschillende groepswerkafdelingen.

1.1.5 Opvattingen over de regiemdoelstellingen binnen De Sprang

Bij het analyseren van de inrichtingdoelstellingen is het niet voldoende stil te blijven staan bij de officiële, formele doelstellingen, zoals die in de vorige paragrafen zijn weergegeven. Ook is het van belang na te gaan welke opvattingen hieromtrent bestaan bij degenen die in de praktijk van alledag bij de vormgeving van het regiem zijn betrokken: het personeel, de staf en de directie. Om een indruk van deze opvattingen te krijgen, werd een aantal groepsgesprekken gehouden. Alle teams werden bezocht, waarna een samenvatting van het besprokene aan alle teamleden werd gezonden, met het verzoek correcties en aanvullingen te geven. In de groepsgesprekken stonden twee vragen centraal: wat men zag als de voornaamste regiemdoelstellingen, en in hoeverre men de regiemdoelstellingen zag verwezenlijkt.

Uit de gehouden groepsgesprekken komt naar voren dat vrijwel iedereen onderschrijft dat moet worden getracht de schade die de detentie bij de gedetineerden kan veroorzaken zo gering mogelijk te houden. De nadruk wordt daarbij gelegd op de wenselijkheid van het voeren van een humaan beleid, waarin een goede, op vertrouwen gebaseerde verhouding bestaat tussen de gedetineerden en het personeel, en waarin de gedetineerden zo min mogelijk in hun vrijheid en keuzemogelijkheden worden beknot. Op de vraag of zulk een beleid inderdaad wordt gevoerd, is door vrijwel iedereen een bevestigend antwoord gegeven. Vooral als wordt vergeleken met de toestand van vroeger, of als wordt gekeken naar de omstandigheden in andere HvB's, kan men over de humaniteit van het regiem in De Sprang zeker niet ontevreden zijn: de gedetineerden worden niet overmatig beknot in hun doen en laten binnen de inrichting en het contact tussen gedetineerden en personeel is goed en persoonlijk.

Eveneens blijkt er overeenstemming over het principe dat de inrichting een taak heeft ten aanzien van de resocialisatie van de gedetineerden. Vooral onder de personeelsleden die niet direct bij de invulling van het groepswerk zijn betrokken (bewaarders, werkmeesters) zijn er echter velen die zich daarbij niet veel kunnen voorstellen, met name vanuit de overweging dat de mogelijkheden daartoe in het HvB te beperkt zijn. Daarentegen wordt de genoemde doelstelling duidelijk benadrukt door

de groepsleiders, die de groepswerkafdelingen bemannen. Omtrent de invulling van deze resocialisatiedoelstelling zijn, gelet op hetgeen door de personeelsleden naar voren is gebracht, een tweetal opstellingen te onderscheiden:

- In een meer terughoudende opstelling wordt de nadruk gelegd op de aanpassing van gedetineerden aan regels en normen. Het leren zich te houden aan regels en normen binnen het HvB zou ook een educatieve functie kunnen vervullen voor later, bij het naleven van maatschappelijke regels en normen.
- In de andere opstelling richt men zich op de persoonlijke groei van de gedetineerden. Bij de gedetineerden zijn leemtes te ontdekken in hun kennis en/of vaardigheden, zodat een bijdrage geleverd zou kunnen worden ter aanvulling van de tekorten. Waaruit die tekorten bestaan, en op welke terreinen derhalve de persoonlijke groei zich af zou moeten spelen, is niet voor iedereen hetzelfde. Er worden diverse aspecten genoemd, die in drie groepen zijn in te delen:
  - persoonlijke vaardigheden: arbeidsregelmaat, lezen en schrijven, afleren faalangst, leren praten, beter omgaan met eigen functioneren, omgaan met eigen gevoelens, zelfherkenning;
  - sociale vaardigheden: beter omgaan met anderen, dingen leren uitpraten, minder agressief reageren, verantwoordelijkheid voor anderen dragen;
  - maatschappelijke kennis en vaardigheden: weerbaarder worden, meer weten van het functioneren van de samenleving.

Komt de doelstelling van het leren aanpassen van gedetineerden aan regels en normen binnen iedere personeelscategorie wel naar voren, het nadruk leggen op persoonlijke groei wordt vooral gedaan door de groepsleiders. Deze categorie is duidelijk verdeeld: een aantal stelt zich vooral regelaanpassing ten doel, waarbij de geldende inrichtingsregels als uitgangspunt worden genomen, anderen richten zich sterk op de persoonlijke groeigedachte en ervaren de inrichtingsregels daarbij wel eens als te star en beperkend. Deze tegenstelling lijkt aardig samen te vallen met het eerder gemaakte onderscheid tussen zaakgericht en persoonsgericht groepswerk (zie 1.1.4). Deze bevindingen wijzen er dus op dat er enerzijds groepsleiders zijn die, uit principiële of uit haalbaarheidsoverwegingen, opteren voor een zaakgerichte aanpak zonder wezenlijke persoonlijkheids- of gedragsveranderingen na te streven; anderzijds zijn er groepsleiders

die zich wel meer diepgaande veranderingsdoelen stellen in een persoonsgerichte aanpak. Ook ten aanzien van de resocialisatiedoelstelling is in de groeps gesprekken gevraagd in hoeverre men deze gerealiseerd zag. Er blijkt hieromtrent in het algemeen grote twijfel te bestaan. De opinies variëren van "ze leren niets" tot "ze leren onvoldoende". Daarbij wordt ook nogal eens gewezen op het gebrek aan aansluitingsmogelijkheden op hetgeen in De Sprang is begonnen. Er bestaat dus een aanzienlijke discrepantie tussen gewenste en verwachte effecten van de resocialisatiepogingen. Gevraagd is naar de factoren die hiervoor verantwoordelijk zijn. Er is een grote diversiteit genoemd: personele factoren (te weinig personeel, hoog ziekte- en studieverzuim, teveel overwerk, gebrek aan (bij)scholing, geen eenduidige taakopvatting), factoren betreffende de organisatiestructuur (t.a.v. selectie en begeleiding van , .hw ge-de-ti-neer-den , wijze van overleg), en factoren betreffende de gedetineerden (verblijfsduur, bereidheid tot leren, negatieve invloed crimineel "doorgewinterde" gedetineerden). Er wordt binnen de inrichting geen eenduidige diagnose gesteld t.a.v. de beperkte effecten van de pogingen tot resocialisatie van gedetineerden.

1.1.6 Samenvatting

De Sprang neemt een bijzondere positie in, omdat zo uitdrukkelijk wordt gestreefd naar een humane regiemvoering en vooral door het streven naar de resocialisatie van gedetineerden. Er zijn in totaal acht doelstellingen te onderscheiden die specifiek zijn voor het in De Sprang gevoerde regiem:

- betreffende de beperking van de detentieschade:
  - het doorbreken van het totaalkarakter van de inrichting;
  - het tegengaan van criminalisering;
  - hulpverlening bij problemen binnen de inrichting;
  - het tegengaan van vervreemding van de samenleving;
  - hulpverlening bij problemen met buiten, ten aanzien van werk, relaties, etc.;
- betreffende de resocialisatie van gedetineerden:

- het aanbieden van een op de toekomst gerichte begeleiding door deskundigen middels individuele hulpverlening;
- betreffende de bevordering van een goede rechtsgang:
  - het aandacht geven aan de positie van de gedetineerde in de strafrechtspleging.

Omtrent de concretisering van de bestaat binnen de inrichting geen duidelijke en eensluidende opvatting, ook niet bij de groepsleiders, die een voorname taak hebben bij de realisatie van deze doelstelling in het methodisch groepswork. Verder blijkt men in de inrichting geen hoge verwachtingen te hebben van de mate waarin de gedetineerden inderdaad een positieve invloed van de detentie ondergaan, die ook doorwerkt in de periode na de detentie.

Het ontbreken van een duidelijke en gemeenschappelijke opvatting over de wijze waarop de resocialisatiedoelstelling moet worden geconcretiseerd heeft enige gewichtige consequenties. Ten eerste wordt van de personeelsleden gevergd dat zij de globaal gegeven doelstellingen in de dagelijkse gang van zaken zelf concretiseren. Ten tweede wordt een evaluatie van het regiem ten zeerste bemoeilijkt, omdat niet precies duidelijk is wat er moet worden geevalueerd. Wil nl. een evaluatie kunnen plaatsvinden, dan is het nodig dat er duidelijke en specifieke doelstellingen bestaan, die het mogelijk maken dat ondubbelzinnig kan worden nagegaan in hoeverre ze worden verwezenlijkt.

1.2 Het evaluatieonderzoek

In het verrichte onderzoek hebben de volgende vragen centraal gestaan:

- welk regiem wordt er in De Sprang gevoerd, en welke directe effecten heeft dit op de gedetineerden?
- welke effecten heeft een verblijf in De Sprang op langere termijn? Deze vraag laat zich in tweeën splitsen:
  - hoe is de aansluiting van het regiem in de jeugd-gevangenissen op dat van De Sprang?
  - zijn er speciale effecten van een detentie in De Sprang op de periode na de detentie?

In de volgende paragraaf geven we aan welke strategie is gevolgd bij de beantwoording van deze vragen.

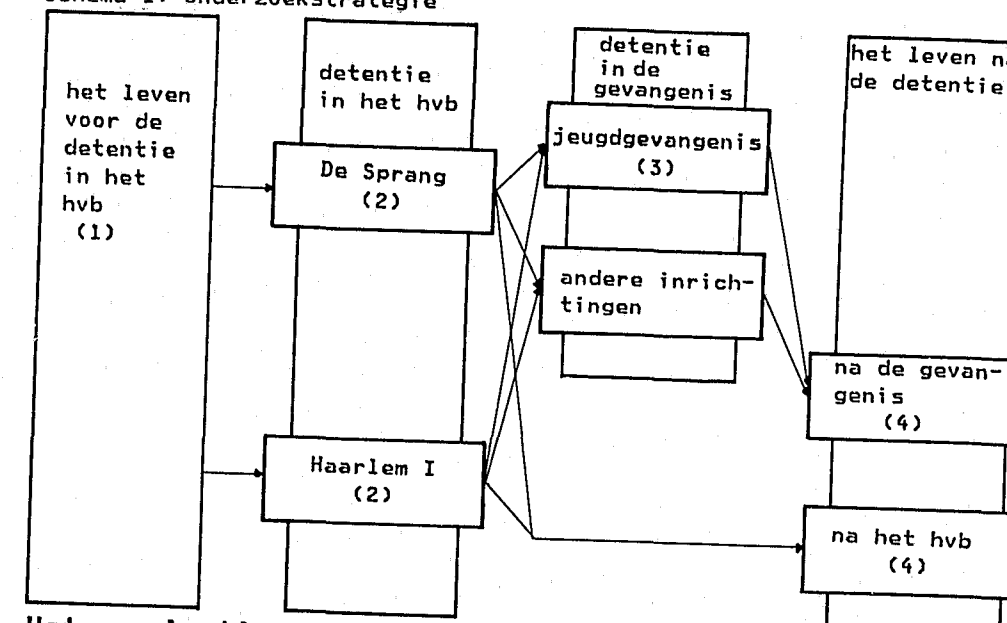
1.2.1 Onderzoekstrategie

Voorals in de Verenigde Staten zijn veel studies verricht naar de effecten van penitentiare experimenten. Diverse auteurs hebben echter kritiek geuit op de kwaliteit van het meeste verrichte onderzoek (Logan 1972; Bailey, 1966; Slaikau, 1973). Zo werd nogal eens nagelaten te onderzoeken in hoeverre er inderdaad sprake is van een experimentele regiemvoering; vaak ontbraken controlegroepen, niet onderzocht werd of het regiem misschien uiteenlopende effecten produceerde op verschillende soorten gedetineerden, effectmetingen bleken vaak gebrekkig. In het onderhavige onderzoek hebben we getracht tot een strategie te komen die de genoemde manco's mist:

- niet alleen wordt bekeken of er effecten op langere termijn bestaan, ook het regiem als zodanig wordt geanalyseerd, d.w.z. de directe effecten daarvan;
- een controlegroep is ingevoerd, te weten gedetineerden uit het Jeugdhuis van Bewaring Haarlem I. Deze inrichting is gekozen omdat ze bestemd is voor dezelfde categorieën gedetineerden als De Sprang, ook in het westen van het land ligt en ook haar gedetineerden voornamelijk uit grote steden betreft, omdat de inrichtingscapaciteit ongeveer even groot is als die van De Sprang, en, uiteraard, omdat er geen experimenteel regiem wordt gevoerd;
- ook zijn aspecten van de sociale en strafrechtelijke achtergrond van de gedetineerden in het onderzoek betrokken, om eventuele differentiele effecten op te kunnen sporen;
- bij de effectmeting zijn niet alleen recidivematen gebruikt, ook wordt nagegaan of er effecten zijn op de persoonlijke en sociale omstandigheden van de ex-gedetineerden;
- de recidivematen zijn op een genuanceerde wijze geconstrueerd, zodat enkele valkuilen vermeden worden.

Met behulp van een schema is de onderzoekstrategie in kaart te brengen.

Schema 1: onderzoekstrategie

Het evaluatieonderzoek valt uiteen in vier deelonderzoeken, die in het schema met de cijfers 1 t/m 4 zijn aangeduid.

1. Gegevens zijn verzameld over de sociale en strafrechtelijke achtergrond van de gedetineerden.
2. Dit is het regiemonderzoek, waarbij de aandacht vooral uitgaat naar de aspecten waarin De Sprang zich onderscheidt van de inrichting van vergelijking, Haarlem I. De resultaten van deze studie worden gepresenteerd in hoofdstuk 2.
3. Dit deelonderzoek houdt zich bezig met de afstemming van het regiem in De Sprang op dat van de jeugdgevangnissen. De resultaten hiervan staan in hoofdstuk 3.
4. Het laatste deelonderzoek richt zich op de effecten van een detentie in De Sprang op het leven na de detentie. De bevindingen zijn ook vermeld in hoofdstuk 3.

1.2.2 Onderzoektactiek

Binnen het raam van de onderzoekstrategie zijn nadere beslissingen genomen over de methode van onderzoek en de onderzoeksgroep. Er zijn drie methoden van onderzoek gebruikt: onderzoek op geregistreerde gegevens, interviews en observatie. Bij het verzamelen van gegevens over het strafrechtelijk verleden en de recidive is gebruik gemaakt van gegevens uit het Algemeen Documentatieregister. Een aantal gegevens over de achtergrond van de gedetineerden zijn verzameld in enkele vooronderzoeken

op materiaal van de in De Sprang gevolgde intake-procedure en op de bevolkingsadministratie aldaar.

De voornaamste methode van onderzoek is interviews met gedetineerden en ex-gedetineerden. Er zijn drie half-gestructureerde vragenlijsten gebruikt. De eerste is afgenomen bij gedetineerden die in het HvB verbleven, met vragen over hun achtergrond en over het regiem. De tweede is afgenomen bij gedetineerden die waren overgeplaatst naar een van de jeugdgevangenissen. De laatste is afgenomen bij ex-gedetineerden. Zoals gezegd waren de vragenlijsten half-gestructureerd, dat wil zeggen dat ze bestonden uit een combinatie van open en gesloten vragen. Door het invoeren van open vragen -dat wil zeggen dat de gegeven antwoorden letterlijk genoteerd moesten worden- kreeg het interview duidelijk het karakter van een gesprek.

Het middel van de observatie is gebruikt om inzicht te krijgen in de processen die zich voordoen in het groepswerk. Enerzijds werd per bijgewoonde bijeenkomst aan de hand van een van tevoren opgesteld schema een aantal procesmatige aspecten genoteerd, anderzijds werd voor iedere bijeenkomst een meer inhoudelijk verslag geschreven. Tenslotte zijn een aantal groepsgesprekken met het inrichtingspersoneel, de staf en de directie van De Sprang gehouden. De resultaten daarvan zijn reeds in paragraaf 1.1.5. aan de orde gekomen.

Besloten is niet alle gedetineerden die in de onderzoeksperiode De Sprang en Haarlem I binnenkwamen in aanmerking te laten komen voor deelname aan de interviews en de recidivestudie. Om te beginnen zijn die gedetineerden uitgesloten, die minder dan 8 weken in het HvB gedetineerd werden. Dit komt voort uit de gedachte, dat men enige tijd in de inrichting verbleven moet hebben om over alle regiemaspecten te kunnen praten. Maar belangrijker nog is de overweging dat effecten op langere termijn pas te verwachten zijn als de detentie enige tijd duurde. De hier gekozen grens van 8 weken is arbitrair. Ze is gekozen omdat de gedetineerden in De Sprang, na een verblijf op de inkomstafdeling van enkele weken, dan in ieder geval meer dan een maand op een groepswerkafdeling of een der andere afdelingen zijn geplaatst. Voorts zijn die gedetineerden uitgesloten van het onderzoek, die niet de Nederlandse nationaliteit bezitten. Niet alleen taalproblemen bij de te houden interviews spelen een rol, maar ook de overweging dat de effecten op langere termijn wegens mogelijke uitzetting niet te onderzoeken zijn bij deze categorie gedetineerden.

2 REGIEM

In het voorgaande hoofdstuk is beschreven welke doelstellingen aan het regiem in De Sprang verbonden zijn. Hier komt aan de orde hoe deze doelstellingen worden geoperationaliseerd, en welke directe effecten van de regiemvoering te onderkennen zijn. Daarbij wordt voornamelijk gebruik gemaakt van de gegevens uit de interviews met de gedetineerden in De Sprang, die worden vergeleken met de informatie die werd verkregen van gedetineerden uit het vergelijkingshuis van bewaring Haarlem I. In het tweede gedeelte van dit hoofdstuk worden enkele organisatorische aspecten van De Sprang besproken.

2.1 Kenmerken van het regiem

2.1.1 Operationalisering van de regiemdoelstellingen

Op welke wijze wordt in De Sprang gepoogd de bijzondere doelstellingen omtrent de regiemvoering te realiseren?

Ten eerste wordt aan de gedetineerden de mogelijkheid geboden in programma's te participeren, ten tweede kunnen de gedetineerden gebruik maken van het aanbod tot individuele hulpverlening, ten laatste wordt geprobeerd gunstige sociale verhoudingen te scheppen. Deze drie operationaliseringën worden kort omschreven.

De programma's waaraan gedetineerden in De Sprang kunnen meedoen zijn ten dele gebonden aan het groepswerk dat in De Sprang wordt verricht. In dit groepswerk staan de vormingsprogramma's centraal. Naast het groepswerk bestaan er zogenaamde interesseprogramma's, op het gebied van creativiteit, onderwijs, drugs etc. Zowel de activiteiten binnen het groepswerk als de interesseprogramma's hebben de ontwikkeling en ontplooiing van gedetineerden tot doel, en maken dan ook deel uit van het streven naar resocialisatie. Hiernaast zijn er voorlichtingsbijeenkomsten, die betrekking hebben op het bevorderen van inzicht in het strafproces, hetgeen deel uitmaakt van het bevorderen van een goede rechtsgang.

De individuele hulpverlening houdt zich, zoals de naam al zegt, bezig met de problemen van afzonderlijke gedeti-

neerden. Het hangt van de soort problemen af welke regiemoelstelling in het geding is. Als het gaat om problemen die door of tijdens de detentie zijn ontstaan, is de hulpverlening gericht op het beperken van de detentieschade. Indien het daarentegen gaat om problemen die al aanwezig waren voor de detentie, en waaraan wat wordt gedaan met het oog op de periode na de detentie, dan staat de hulpverlening in het teken van het streven naar resocialisatie. Het zal duidelijk zijn dat de grens tussen de onderscheiden soorten problemen niet altijd even scherp te trekken is.

Het scheppen van gunstige sociale verhoudingen staat in het teken van het beperken van de schade die de detentie met zich mee kan brengen. Daarbij kan worden gelet op de verhoudingen binnen de inrichting (interne contacten) en op de verhoudingen van de gedetineerde met de wereld buiten de inrichting (externe contacten). Ten aanzien van de interne contacten gaat het om twee zaken. Enerzijds bepaalt de aard van de interne contacten in belangrijke mate in hoeverre er sprake is van een totaal-inrichting (anonimiteit, onpersoonlijkheid), anderzijds zijn deze contacten relevant voor de mate waarin de detentie criminaliserend werkt. Bij de externe contacten denken we in de eerste plaats aan de contacten met de betrekkingpersonen van de gedetineerde -vrouw, vriendin, ouders, vrienden-, in de tweede plaats aan de mate waarin er vervreemding van de samenleving als geheel optreedt. In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de genoemde aspecten. Daarvoor zal aandacht gegeven worden aan de structuur waarin de diverse operationaliseringen zijn ingebed.

2.1.2 Regiemstructuur

De programma's waarin men als gedetineerde in De Sprang participeert en de mate waarin men met andere gedetineerden contact kan onderhouden, is voor een belangrijk deel gebonden aan de afdeling waarop men verblijft. De Sprang kent in totaal acht afdelingen, die niet allemaal hetzelfde regiem kennen. Het verschijnsel dat er afdelingen met uiteenlopende regiem's zijn, wordt interne differentiatie genoemd. Het eerste aspect waarop de afdelingen in De Sprang van elkaar verschillen is de mate waarin de gedetineerden mogelijkheden tot onderling contact en tot recreatie hebben. Er zijn afdelingen met beperkte gemeenschap, hetgeen inhoudt dat de gedetineerde veel op zijn cel verblijft en daar desgewenst ook arbeid verricht. Men heeft dan ook relatief weinig gelegenheid met andere gedetineerden in contact te staan; ook zijn de recreatieve mogelijkheden beperkt. Daarnaast zijn er afdelingen met een gemeenschapsregiem, waar gedetineerden weinig op hun cel zitten. Zowel overdag als 's avonds brengt men de meeste tijd buiten de cel door.

Het tweede aspect waarop de afdelingen verschillen is of er al dan niet groepswork wordt verricht. Een aantal aspecten van de afdelingen binnen De Sprang zijn weergegeven in het volgende schema.

Schema 2: kenmerken van afdelingen binnen De Sprang

	geen groepswork	wel groepswork
beperkte gemeenschap	-beperkt contact met medegedetineerden -beperkte recreatie -desgewenst arbeid op cel	
gemeenschap	-veel contact met medegedetineerden -ruime recreatie -verplicht hele dag arbeid op werkzaal	-veel contact met medegedetineerden -ruimte recreatie -verplicht halve dag arbeid op werkzaal -verplicht halve dag groepswork

Er bestaan, zoals we zien, drie soorten van afdelingen: afdelingen met beperkte gemeenschap, gemeenschapsafdelingen en groepsworkafdelingen.

Er zijn twee afdelingen met beperkte gemeenschap. De inkomstafdeling, waar de gedetineerden de eerste 2 a 3 weken van hun detentie in De Sprang verblijven, kent zulk een regiem. In deze periode wordt bepaald naar welke andere afdeling de gedetineerde zal gaan (zie 2.3.). Ook de zogenaamde E/F-vleugel heeft een regiem van beperkte gemeenschap. Deze afdeling is bestemd voor degenen die zelf zulk een regiem verkiezen, voor de gedetineerden die op de andere afdelingen niet te handhaven zijn, en voor hen aan wie beperkingen door de rechterlijke macht zijn opgelegd.

Er zijn ook twee afdelingen met een gemeenschapsregiem. Een daarvan is bestemd voor gedetineerden met een -korte- principale of subsidiaire hechtenisstraf.

De hoofdmoot wordt gevormd door de vier groepsworkafdelingen. Een daarvan onderscheidt zich doordat die bestemd is voor gedetineerden die voor de eerste keer zijn ingesloten, de zgn. "first-offender"-groep.

Hoeveel gedetineerden op de diverse afdelingen verblijven toont de volgende opsomming:

- de capaciteit van de inkomstafdeling is 22;
- van de twee gemeenschapsafdelingen in totaal 26;
- van de vier groepsworkafdelingen in totaal 48;
- van de E/F-vleugel 11.

Bijna de helft van het aantal ingesloten gedetineerden verblijft op een groepswerkafdeling.

Het regiem in De Sprang wijkt op meerdere punten af van het regiem in andere HvB's. Niet alleen vindt elders geen groepswerk plaats, ook de mogelijkheden tot arbeid op zaal en recreatie zijn doorgaans geringer. Dit moge blijken uit het regiem in Haarlem I, waarvan een dagrooster in de bijlagen is opgenomen.

Het gevoerde regiem, en het voeren van een diversiteit aan regiems, is niet los te zien van de mogelijkheden die het gebouw biedt. De Sprang is zo ingedeeld, dat de afdelingen ruimtelijk onderscheiden afgesloten eenheden vormen, waarbij iedere afdeling een eigen huiskamer of gemeenschapsruimte heeft. Daarentegen kent Haarlem I een open ringstructuur, met op elke ring enkele recreatieruimten.

2.1.3 Programma's

In De Sprang bestaan drie soorten programma's waaraan gedetineerden kunnen deelnemen: groepswerk, interesseprogramma's en voorlichtingsbijeenkomsten.

Het groepswerk wordt verricht op de vier groepswerkafdelingen. Deze afdelingen hebben uiteraard niet alle dezelfde populatie. Een afdeling is bestemd voor degenen die voor het eerst zijn ingesloten, en een is bedoeld voor gedetineerden die tijdens hun detentie extra aandacht aan studie willen besteden. Het programma op de vier groepswerkafdelingen is globaal echter hetzelfde. De gedetineerden werken halve dagen, in de overblijvende tijd worden groepsbijeenkomsten gehouden. Er zijn drie soorten van zulke bijeenkomsten: vormingen, evaluaties en programmabesprekingen. Het karakter van het groepswerk en de verschillende soorten groepsbijeenkomsten is aan te geven met behulp van het speciaal naar het functioneren van een groepswerkafdeling ingestelde observatieonderzoek.

Tijdens de vormingen wordt niet een vaststaand programma uitgevoerd. Kort van tevoren, of aan het begin van de bijeenkomst zelf, wordt door de groepsleiders met de gedetineerden afgesproken wat er zal gebeuren. De inhoud van de vormingen kan dus van periode tot periode uiteenlopen. Om een indruk te geven van wat er zoal in de vormingen gebeurt, volgt een opsomming van hetgeen op de onderzochte groepswerkafdeling in een periode van twee maanden werd gedaan:

- kennismakingsgesprekken, waarbij gedetineerden, groepsleiders en stagiaires ieder wat over zichzelf vertellen;

- een serie bijeenkomsten over huwelijk en relaties (praten in subgroepen, ervaringen uitwisselen);
- groeps(rollen)spelen, ter bevordering van de onderlinge communicatie, besluitvorming en samenwerking;
- jeugdcriminaliteit, gesprek naar aanleiding van videoband van een TV-programma daarover;
- het maken van een eigen krant;
- reclasseringsproject, een ontmoeting tussen de gedetineerden en medewerkers van reclassering en kinderbescherming over mogelijkheden en verwachtingen.

Uit het laatste punt van de opsomming blijkt dat ook instanties van buiten de inrichting in het groepswerk participeren. Dat blijft niet beperkt tot de regelmatig terugkerende besprekingen met medewerkers van de reclassering en de kinderbescherming. Zo houdt de Interkerkelijke Stichting voor Geestelijke Gezondheidszorg vormingen over sex en relaties; studenten van de Sociale Academie en de Rijksuniversiteit van Leiden nemen geregeld deel aan gespreksbijeenkomsten.

De evaluaties staan in het teken van de wijze waarop de groep functioneert. Globaal komen twee onderwerpen aan de orde: vraagstukken rond de toelating van gedetineerden in en het wegzenden uit de groep, en onderlinge fricties.

De introductie van nieuwe groepsleden gebeurt op een evaluatiebijeenkomst: door andere gedetineerden wordt de nieuweling verteld welke regels en afspraken er gelden. Verder wordt ook besproken wat te doen met gedetineerden die op disciplinaire gronden van de afdeling zijn gezet. Zodra deze te kennen geven terug te willen komen, wordt bij de besluitvorming daaromtrent ook de mening van de zittende groepsleden meegewogen. Het grootste deel van de evaluaties wordt echter besteed aan onderlinge wrijvingen. Er vinden voorvallen plaats, die of door de gedetineerden uit eigen beweging of door de groepsleiding aan de orde worden gesteld. Voorbeelden hiervan zijn het voortdurende agressieve gedrag van een gedetineerde, het slecht verlopen van een eerdere bijeenkomst, ontevredenheid van de groepsleiding over het gebrek aan onderling vertrouwen, het zich niet houden aan regels en afspraken.

Op de wekelijkse programmabijeenkomst komt de planning van de komende week aan bod. Hoewel het de bedoeling is dat de planning van diverse activiteiten -vorming, sport- wordt besproken, beperkt men zich nog al eens tot het bepalen naar welke TV-programma's zal worden gekeken.

Een essentieel kenmerk van het groepswork in De Sprang is dat er met "open" groepen gewerkt wordt, dat wil zeggen dat er geregeld nieuwe gedetineerden bijkomen en andere weggaan. In de onderzochte afdeling deden zich per week gemiddeld 1 a 2 mutaties voor. Dit betekent dat de samenstelling van de groep vaak aan wijziging onderhevig is. Enerzijds ligt hieraan het karakter van een HvB ten grondslag, met name de onzekere verblijfsduur van de preventief gedetineerden en de druk op de capaciteit van deze inrichtingen, anderzijds komt het ook overeen met de voorkeur van de beleidsvoerders in De Sprang. Men meent dat het werken met open groepen enige noodzakelijke levendigheid met zich meebrengt; toen in De Sprang in het verleden enige tijd met gesloten groepen werd gewerkt, bleek in die groepen, die dus niet veranderden qua samenstelling, apathie te ontstaan.

Het feit dat De Sprang een HvB is, heeft ook op een andere manier invloed op de samenstelling van de groep. Per bijeenkomst zijn gemiddeld ook 1 a 2 gedetineerden voor korte of langere tijd afwezig, doordat politie, reclassering, raadsman, maatschappelijk werk of directie hen moet spreken.

Naast het groepswork bestaan in De Sprang interesseprogramma's waaraan gedetineerden van alle afdelingen mee kunnen doen. We gebruiken hier de term interesseprogramma's in wat ruimere zin dan in De Sprang gebruikelijk is, nl. voor alle programma's die het kenmerk hebben dat gedetineerden van diverse afdelingen erin kunnen participeren. De interesseprogramma's hebben voor het grootste deel een continu karakter; sommige worden alleen nu en dan gehouden, afhankelijk van organisatorische mogelijkheden en bestaande interesse bij de gedetineerden. Hieronder volgt een opsomming van de programma's die continu of min of meer regelmatig gehouden worden.

- Gedetineerden kunnen onderwijs volgen, hetgeen verzorgd wordt door de onderwijzer die De Sprang in dienst heeft. Een vrij groot aantal gedetineerden neemt aan het onderwijs deel. In 1977 waren dat er 163, hetgeen ruim 20% vormt van alle gedetineerden die in dat jaar in De Sprang aanwezig waren (waarvan een deel zo kort zit dat onderwijs volgen geheel niet ter sprake komt). Het onderwijs betreft veelal een algemene ontwikkeling op het niveau van het basisonderwijs (lezen, schrijven, rekenen) (60% in 1977). Anderen volgen een cursus bij het LOI of het PBNA (22%), een inleidende cursus van een taal of iets dergelijks (10%), of een andere (beroeps)cursus (8%). Vanwege het grote aantal gedetineerden dat onderwijs volgt en het beperkte aantal lessen van de onderwijzer draagt de begeleiding een beperkt karakter.

- De creatieve expressiegroep wordt op iedere zaterdagochtend gehouden, begeleid door de Nutsschool te Den Haag. De kosten hiervan worden gedragen door de aan het Ministerie van Justitie beschikbaar gestelde gelden van het Prins Bernhardfonds. In totaal kunnen 20 gedetineerden meedoen, hetgeen inhoudt dat er steeds mensen op de wachtlijst staan.
- De geestelijke verzorgers -humanist, pastoor en dominee- houden iedere week groepsbijeenkomsten. De overgrote meerderheid van de gedetineerden maakt gebruik van deze mogelijkheid.
- Het Haags Drugvrije Programma -Emiliehoeve en Witte Huis- verzorgt een interesseprogramma dat in 8 weken wordt afgerond. De bedoeling hiervan is het laten zien hoe het toegaat in een therapeutische gemeenschap met een drugvrij programma. Omdat deze programma's opnieuw in gang gezet werden net na de onderzoeksperiode, is het niet bekend hoe groot de belangstelling is.
- Naast deze genoemde interesseprogramma's bestaat er een muziekgroep, verzorgd door het plaatselijk muziekyceum, gesubsidieerd door de gemeente Den Haag; en zijn er sportgroepen.

De derde soort van programma's binnen De Sprang wordt gevormd door de voorlichtingsbijeenkomsten over de strafrechtspleging. In de periode dat het onderzoek liep, werden deze bijeenkomsten verzorgd door een externe deskundige, naderhand door het Bureau voor Rechtshulp. Dit bureau verzorgt daarnaast nu ook een spreekuur voor individuele rechtshulp.

2.1.4 Individuele hulpverlening

Onder individuele hulpverlening verstaan we het geven van bijstand aan gedetineerden afzonderlijk, op lichamelijk, psychisch en sociaal gebied. Deze hulpverlening wordt in De Sprang in eerste instantie verleend door de medische dienst, de psycholoog en de maatschappelijk werkers in algemene dienst. Deze kunnen zelf hulp verlenen, maar ook kan een beroep worden gedaan op instanties buiten de inrichting. Vooral het tot stand brengen van contact tussen de gedetineerde en externe instanties kan van belang zijn voor de periode na de detentie, gezien de continuïteit der hulpverlening.

Er bestaan min of meer reguliere contacten van de staf met de volgende externe hulpverlenende instanties:

- het Gewestelijk Arbeidsbureau. een functionaris van deze dienst houdt iedere week spreekuur in De Sprang

in verband met eventuele plaatsing in een arbeidsproject of arbeidsbemiddeling; een jeugdconsulent is regelmatig op de groepswerkafdelingen;

- Emiliehoeve en Witte Huis: in verband met eventuele plaatsing aldaar na de detentie;
- Stichting Buitenlanders: in verband met opvang van buitenlandse gedetineerden;
- Opleidingscentrum voor Surinamers en Antillianen;
- Reclasseringsverenigingen, Consultatiebureau voor Alcohol en Drugs, voogdijinstellingen.

2.1.5 Sociale verhoudingen

In het kader van de beperking van de detentieschade wordt in De Sprang getracht gunstige condities te scheppen voor de interne sociale verhoudingen en voor de verhoudingen van de gedetineerde met de buitenwereld. Op deze plaats willen we iets zeggen over het kader waarbinnen de interne en externe verhoudingen zich afspelen.

De meeste gedetineerden in De Sprang leven onder een gemeenschapsregiem. Men heeft veel contact met medegedetineerden, zowel op de verschillende afdelingen als op de werkzalen. De afdelingen staan onder leiding van een vast team van bewaarders of groepsleiders, de werkzalen onder een vast team van werkmeesters. Essentieel voor het kader der sociale verhoudingen is dat een betrekkelijk vaste groep van zo'n 12 gedetineerden voornamelijk te maken heeft met een beperkte, constante groep van personeelsleden.

De contacten van gedetineerden met betrekkingspersonen -vrouw, familie etc.- zijn gebonden aan de algemene richtlijnen hieromtrent. In de onderzoeksperiode kon men een half uur per week bezoek ontvangen, later is dit verdubbeld. Daarnaast is er de mogelijkheid tot schrijven, waarbij de brieven worden opengemaakt en gelezen door personeel van de inrichting, en tot telefoneren. Het telefoneren moet altijd via het personeel, de staf of de directie gebeuren.

In De Sprang bestaat voorts gelegenheid tot contact met personen van buiten de inrichting, doordat bij de sport, het groepswerk en andere programma's allerlei instellingen participeren.

2.2 Directe regiemeffecten

De kenmerken van het regiem in De Sprang zijn geschetst. Welke effecten heeft dit regiem op de gedetineerden? Hoe

ondergaan zij hun detentie? Om dit uit te zoeken zijn interviews gehouden met gedetineerden in De Sprang. De resultaten daarvan worden afgezet tegen die van interviews met gedetineerden in het vergelijkingshuis van bewaring Haarlem I. Ook zullen de resultaten van het observatieonderzoek naar het groepswerk aan bod komen.

2.2.1 Regiembeleving

In de interviews is de vraag gesteld wat de gedetineerden van het regiem in De Sprang respectievelijk Haarlem I vinden: is het slecht, goed, of neemt men een neutraal standpunt in?

Tabel 1: de algemene indruk van het regiem

	Sprang n=101	Haarlem n=60
het regiem is slecht	4%	75%
het regiem "gaat wel"	22%	23%
het regiem is goed	74%	2%
	100%	100%

Er blijkt een zeer scherp verschil te bestaan tussen de twee inrichtingen ($p = .0001$). In De Sprang staan de gedetineerden overwegend positief tegenover het regiem, terwijl men in Haarlem het regiem algemeen als negatief ervaart.

Vervolgens is geïnformeerd naar de aspecten die men als positief respectievelijk als negatief ziet. Noemen de gedetineerden in De Sprang telkens 2 a 3 positieve kanten en evenveel negatieve kanten (gemiddeld respectievelijk 2,3 en 2,4), in Haarlem worden vooral negatieve kanten genoemd (gemiddeld 0,6 positieve en 3,0 negatieve kanten).

De volgende tabel geeft weer wat men bij deze vraag noemde.

Tabel 2: waardering van verschillende aspecten van het regiem - percentage gedetineerden dat het aspect noemt

	positieve waardering		negatieve waardering	
	Sprang	Haarlem	Sprang	Haarlem
de vrijheid en de keuzemogelijkheden in de inrichting	47%	0%	7%	62%
de contacten met personeel en medegedetineerden	57%	25%	15%	53%
de contacten met staf en directie	16%	2%	4%	5%
de groep en het groepswerk	38%	2%	18%	2%
recreatie en sport	41%	15%	31%	78%
bezoekmogelijkheden	6%	2%	36%	33%
(bepaalde) huisregels	7%	2%	37%	23%
het eten/de kantine	3%	5%	42%	27%
andere voorzieningen (cel/ventilatie)	3%	5%	13%	22%
diversen	10%	3%	36%	35%

Zowel bij de positieve kanten die zijn genoemd als de negatieve, blijken grote verschillen tussen de gedetineerden in De Sprang en die in Haarlem I ($p = .0001$). De mogelijkheden en de vrijheid binnen de inrichting, alsmede de contacten binnen de inrichting worden in De Sprang overwegend positief beoordeeld, terwijl dat in Haarlem I als slechte aspecten van het regiem worden aangemerkt.

In beide inrichtingen wordt de bezoeksregeling slecht genoemd. Hetzelfde geldt voor diverse regels en voorzieningen.

Eenzelfde beeld als uit deze tabel komt naar voren uit de antwoordpatronen bij de vraag welke aspecten van het regiem men vooral voor verbetering vatbaar achtte. De overgrote meerderheid van de gedetineerden in Haarlem I zou een verbetering en uitbreiding van de mogelijkheden wenselijk vinden, zoals ten aanzien van recreatie en studie (80%). Dit aspect wordt door een minderheid van de gedetineerden in De Sprang naar voren gebracht (40%).

Naast de vragen rond de regiemwaardering is ingegaan op de wijze waarop de gedetineerden de detentie gevoelsmatig ondergaan. Van een zestal aspecten is gevraagd of die bij de gedetineerde in mindere of meerdere mate aanwezig zijn. De volgende tabel geeft weer welk percentage van de gedetineerden aangeeft dat het genoemde aspect sterk of zeer sterk van toepassing is.

Tabel 3: de gevoelsmatige beleving van de detentie

	Sprang n=101	Haarlem n=60
zich sterk geïsoleerd voelen van de samenleving	43%	57%
zich sterk machteloos en afhankelijk voelen	60%	72%
zich sterk vervelen	10%	60%
zich zeer somber voelen	27%	45%
sterk onverschillig staan tegenover het gebeuren in de inrichting	36%	57%

Ten aanzien van alle vijf aspecten blijkt dat meer gedetineerden in Haarlem I dan in De Sprang een duidelijk negatieve beleving rapporteren. Vooral is dat sterk bij de mate waarin men zich verveelt.

Uit de antwoorden op de hierboven behandelde vragen komt zeer scherp naar voren, dat er een verschil bestaat in de wijze waarop de gedetineerden in de onderzochte inrichtingen tegenover het regiem en de detentie staan. In De Sprang bestaat relatief veel vrijheid, veel recreatieve mogelijkheden, de contacten binnen de inrichting zijn positief; verhoudingsgewijs is de gevoelsmatige detentiebeleving niet erg ongunstig.

In de interviews zijn vele vragen gesteld over het regiem en de detentie. Onderzocht is of er een geheel van vragen samen is te vatten met enkele onderliggende dimensies. Hiertoe is een analyse verricht op de samenhang tussen de diverse vragen, door middel van een zogenaamde HOMALS-analyse (dat is een analyse op de verbanden tussen een aantal vragen waarvan de antwoorden op enkele categorieën zijn ingedeeld).

Het geheel aan vragen kan worden samengevat met behulp van twee dimensies, die we respectievelijk de "regiemwaardering" en de "toekomstgerichtheid" hebben genoemd. De eerste dimensie, de regiemwaardering, geeft aan in hoeverre het regiem als geheel goed wordt beoordeeld, in hoeverre de detentieperiode ook nuttig te maken is, of er voldoende mogelijkheden in de inrichting aanwezig zijn, of de contacten met het personeel en de contacten met medegedetineerden goed zijn, in hoeverre men zich verveelt en onverschillig is, en in hoeverre men contact heeft met het maatschappelijk werk. Er zijn wat deze aspecten betreft duidelijke verschillen tussen de gedetineerden. Degenen met een positieve regiemwaardering geven op de genoemde aspecten een gunstig oordeel over het regiem, die met een negatief oordeel een ongunstig oordeel.

In de onderstaande tabel is weergegeven hoeveel gedetineerden in De Sprang en Haarlem I een positieve, neutrale of negatieve regiemwaardering hebben laten blijken. Bij De Sprang-gedetineerden is daarbij een onderscheid gemaakt naar de gedetineerden die op een groepswerkaf-

deling zitten en zij die op een andere afdeling verblijven.

Tabel 4: regiemwaardering

	Sprang		Haarlem
	op groeps- afd. n=59	niet op groeps- afd. n=42	n=60
positieve regiemwaardering	61%	31%	3%
neutrale regiemwaardering	36%	62%	26%
negatieve regiemwaardering	3%	7%	70%
	100%	100%	100%

In Haarlem I overheerst zeer duidelijk een negatieve regiemwaardering. In De Sprang varieert dat naar de afdeling waarop men verblijft. Bij de gedetineerden op een groepswerkafdeling bestaat in meerderheid een positieve regiemwaardering, terwijl gedetineerden op de andere afdeling vaak een neutraal standpunt innemen ($p = .0001$). De beschreven verschillen zouden mede veroorzaakt kunnen zijn doordat in de twee inrichtingen en op de onderscheiden afdelingen anderssoortige gedetineerden zijn geplaatst. We hebben daarom bekeken of de regiemwaardering verband houdt met achtergrondkenmerken van de gedetineerden zoals werkloosheid, verslaving, relaties, etc. Dergelijke verbanden bleken niet te bestaan, zodat de conclusie gewettigd is dat de verschillen in regiemwaardering inderdaad samenhangen met uiteenlopende regiemkenmerken.

De tweede dimensie waarop de gedetineerden verschillen is de mate waarin ze op de toekomst na de detentie zijn gericht. De vragen die onderling samenhangen betreffen de mate waarin men in gedachte met de toekomst bezig is, in hoeverre men zich voor de periode na de detentie voornemens maakt, en in hoeverre men zich betere voorzieningen en mogelijkheden in de inrichting wenst met het oog op de toekomst. Enerzijds zijn er gedetineerden met een duidelijke toekomstgerichtheid, die op de genoemde aspecten een bevestigend antwoord gaven, anderzijds zijn er met een niet zo'n sterke toekomstgerichtheid.

Tabel 5: de toekomstgerichtheid van gedetineerden

	Sprang		Haarlem
	op groeps- afd. n=59	niet op groeps- afd. n=42	n=60
niet sterk toekomstgericht	39%	55%	56%
sterk toekomstgericht	61%	45%	44%
	100%	100%	100%

Te zien valt, dat het percentage sterk toekomstgerichte gedetineerden in Haarlem I en buiten de groepswerkafdelingen in De Sprang praktisch aan elkaar gelijk is. Daarentegen is het percentage gedetineerden met een sterke toekomstgerichtheid op de groepswerkafdelingen in De Sprang relatief hoog ($p = .10$). Deze bevindingen maken het niet zo zeer aannemelijk dat vooral de toekomstgerichte gedetineerden op een groepswerkafdeling terecht komen - dan zou het percentage buiten de groepswerkafdelingen lager liggen dan in Haarlem I-, maar dat het denken over de toekomst wordt bevorderd tijdens een verblijf op een groepswerkafdeling in De Sprang. Teneinde na te gaan of er wellicht toch een selectiemechanisme een rol speelt, is onderzocht of de toekomstgerichtheid, in het bijzonder de mate waarin men zich voornemens maakt voor de periode na de detentie, verband houdt met de achtergrondkenmerken van de gedetineerden. Het blijkt dat vooral verslaafden aan harddrugs zich voornemens maken voor de toekomst. Dat is niet zo verwonderlijk, gezien de bevinding - die verderop nog aan de orde zal komen - dat deze gedetineerden ten aanzien van meerdere aspecten problemen ondervinden. Maar de verschillen in toekomstgerichtheid zoals die in de bovenstaande tabel zijn weergegeven, zijn niet te verklaren doordat verhoudingsgewijs veel verslaafden op de groepswerkafdelingen zouden terechtkomen; het tegendeel is eerder waar.

De conclusies van deze paragraaf zijn duidelijk. Het regiem van De Sprang, in het bijzonder dat op de groepswerkafdelingen, wordt - vergeleken met Haarlem I - door velen positief gewaardeerd, vanwege de geboden mogelijkheden. Hiermee hangt samen dat ook het welbevinden relatief minder ongunstig is dan in Haarlem I. Bovendien blijkt het denken over de toekomst te worden gestimuleerd tijdens het verblijf op een groepswerkafdeling.

2.2.2 Nuttige besteding van de detentie

De gedetineerden is in de interviews gevraagd of zij hun tijd ook nuttig kunnen besteden.

In Haarlem I antwoorden bijna alle gedetineerden hier ontkennend op (87%), waarbij veelal gewezen wordt op het ontbreken van mogelijkheden om een zinnige tijdpassering te realiseren. Daarentegen meent een meerderheid van de gedetineerden in De Sprang (59%), in het bijzonder zij die op een groepswerkafdeling verblijven (70%; $p = .01$), dat de detentieperiode wel nuttig aan te wenden is. De gedetineerden die er geen nut in zien, merken daarbij veelal op "dat het een gedwongen systeem is, waar je gewoon je tijd uitzit".

We gaan verder met degenen in De Sprang die wel nuttige aspecten waarnemen. Deze gedetineerden noemen daarbij uiteenlopende leereffecten, die zijn opgesomd in de vol-

gende tabel. Daarbij merken we op dat men gemiddeld 1 a 2 aspecten noemde.

Tabel 6: nuttige aspecten van een verblijf in De Sprang; n=60

Aspecten van sociale ontwikkeling:		47%
-anders leren omgaan met anderen, dingen meer uitpraten	25%	
-leren omgaan met anderen, contact leren maken	22%	
Aspecten van persoonlijke ontwikkeling:		70%
-ontwikkelen van creativiteit	25%	
-algemene ontwikkeling (bv. boeken lezen, moeilijke woorden leren)	20%	
-ontwikkelen persoonlijke vaardigheden (bv. jezelf leren kennen, voor jezelf opkomen, zelfvertrouwen, leren organiseren, leren alleen te zijn)	18%	
- bezig zijn met sport	7%	
Kennisvermeerdering:		45%
-volgen opleiding of cursus	35%	
-leren lezen, schrijven, taal	10%	
Overig (bv. anderen bewust maken, situatie in HvB veranderen)	10%	

Vooraf diverse persoonlijke vaardigheden worden genoemd, maar ook het aantal gedetineerden dat aspecten van sociale ontwikkeling en kennisvermeerdering noemt, is vrij groot.

Nu kan het begrip "nut" op twee manieren worden opgevat. De gedetineerden kunnen van mening zijn dat in De Sprang een nuttige tijdpassering mogelijk is, maar ook zou het kunnen zijn dat men nut verwacht voor de tijd na de detentie. Op de vraag of men ook een nuttig rendement verwacht voor de periode na de detentie, geeft 12% aan dat dat niet het geval is: "je kunt er toch niets mee", "dat doet het alleen voor de afleiding". De meesten (88%) verwachten echter wel een rendement voor later. De antwoorden op de vraag waaruit dat rendement bestaat, zijn in vier categorieën onder te brengen (n = 53):

- nut op relationeel gebied: in de omgang met anderen (29%);
- nut op het terrein van werk: beter kunnen solliciteren, opleiding kunnen gaan volgen, werk vinden, ander of beter werk vinden (31%);
- algemene ontwikkeling: kunnen schrijven, taal geleerd (20%);
- weerbaarheid: beter toegerust voor de maatschappij (20%).

Ook hier worden zeer uiteenlopende aspecten genoemd. Het verband tussen hetgeen men als een nuttig aspect van het

verblijf in De Sprang waarneemt en de soorten rendement die men daarvan verwacht voor later is niet evident. Daarom onderzoeken we, in de volgende tabel, het verband hiertussen.

Tabel 7: het verband tussen de nuttig geachte aspecten van het verblijf in De Sprang en het daarvan verwachte rendement voor de periode na de detentie (n=53)

	nuttige aspecten van verblijf in Sprang		
	sociale ontwikkeling	persoonlijke ontwikkeling	kennis vermeerdering
aard rendement voor periode na detentie			
-op relationeel gebied	53%	17%	19%
-ten aanzien van werk	19%	23%	50%
-algemene ontwikkeling	-	30%	22%
-weerbaarheid	37%	30%	9%
	100%	100%	100%

De gedetineerden die zeggen zich tijdens de detentie op sociaal terrein te kunnen ontwikkelen, verwachten daarvan dat ze na de detentie beter kunnen functioneren op relationeel gebied (logisch), en dat men weerbaarder staat in de samenleving. Degenen die zeggen zich persoonlijk te kunnen ontwikkelen, lopen uiteen in de soorten van effecten die men daarvan verwacht. Dat hoeft geen verwondering te wekken, daar de aspecten van persoonlijke ontwikkeling die men noemt zeer heterogeen van aard zijn. Tenslotte, de gedetineerden die hun kennis tijdens de detentie zeggen te verrijken, hebben daar met name op het terrein van werk verwachtingen van.

Aan het einde van deze paragraaf willen we nagaan wat het verband is tussen hetgeen men aan rendement van de detentie in De Sprang voor later verwacht en de plannen die de gedetineerden hebben.

Voorafgaande aan de vragen over het nut van de detentie zijn vragen gesteld over de ideeën ten aanzien van de toekomst, in de eerste plaats of men zich met de toekomst bezighoudt. Zowel in De Sprang als in Haarlem I zeggen de meeste gedetineerden (zo'n 80%) in mindere of meerdere mate met de toekomst bezig te zijn. Uit de antwoorden op de vraag naar de aspecten die daarbij een grote rol spelen, blijkt dat een vrij grote groep (37%) van degenen die zich met de toekomst bezighouden daarbij geen uitgesproken plannen heeft: men voelt zich onzeker over de toekomst (bv. "wat zal er gaan gebeuren?") of men heeft alleen vage voornemens (bv. "het beter aanpakken").

De overigen (63%) hebben op een of enkele terreinen een plan voor de toekomst, waarbij de gedetineerden in De Sprang noch in de mate waarin die plannen bestaan, noch

in de aard van die plannen zich onderscheiden van de gedetineerden in Haarlem I:

- 65% heeft plannen ten aanzien van werk en opleiding: gaan werken, opleiding gaan volgen;
- 39% wil de relatie met de partner verbeteren, eventueel elders gaan wonen;
- 20% maakt voornemens ten aanzien van druggebruik: geen harddrugs meer gaan gebruiken, in therapie gaan.

De gebieden waarop de gedetineerden voornemens maken, lijken in redelijke mate aan te sluiten op de terreinen waarop men rendement van het verblijf in De Sprang verwacht. Met name geldt dit voor de gebieden "werk" en "relaties". Ten aanzien van het niet meer gebruiken van harddrugs is er geen directe relatie met de soorten rendement die van het verblijf in De Sprang verwacht worden (misschien, maar dat is wat speculatief, is er wel een indirect verband met de verwachting dat men "weerbaarder in de samenleving komt te staan").

In deze paragraaf is gepraat over de nuttige aspecten van een verblijf in het HvB en wat men daarvan verwacht voor later. In totaal verwacht de helft van het aantal gedetineerden in De Sprang een positief effect voor de periode na de detentie. In Haarlem I ligt dit beduidend lager: daar verwacht een op de tien gedetineerden zulk een effect.

2.2.3 Groepswork

In het geheel aan programma's dat wil bijdragen aan de ontplooiing en ontwikkeling van gedetineerden neemt het groepswork een voorname plaats in. Daarom is hiernaar een speciaal observatieonderzoek ingesteld. Het doel daarbij was niet om een uitputtende analyse en evaluatie van het groepswork te verkrijgen, maar om een indruk te vormen van hetgeen op een groepsworkafdeling gebeurt. Het gebeuren op een van de vier groepsworkafdelingen is gedurende twee maanden intensief gevolgd: de groepsbijeenkomsten zijn geobserveerd, er werden gesprekken gevoerd met de gedetineerden, teamvergaderingen zijn onder de loep genomen.

Het is, mede gezien aanwezige verschillen tussen de populaties van de groepsworkafdelingen en uiteenlopende opvattingen van groepsleiders, zeker de vraag in hoeverre de bevindingen ook geldig zijn voor andere dan de onderzochte afdeling. Om toch te vermijden dat een al te unieke beschrijving van die ene afdeling wordt gegeven, is de aandacht vooral uitgegaan naar de procesmatige kant

van het gebeuren op de onderzochte afdelingen naar structurele kenmerken die dit beïnvloeden.

De resultaten van het onderzoek betreffen de opstelling van de gedetineerden binnen het groepswork en het zich afspelende groepsproces. Omdat dit observatieonderzoek een wat aparte plaats inneemt, worden de resultaten in de bijlage achter in dit rapport weergegeven.

Naar aanleiding van de bevindingen willen we hier enkele kanttekeningen maken.

Het werken met open groepen, dat wil zeggen dat er geregeld gedetineerden uit de groep verdwijnen en anderen erin komen, brengt met zich mee dat men in het groepswork voortdurend bezig is met het aftasten van de onderlinge posities en het regelen van de onderlinge verhoudingen. Zolang er onzekerheid bestaat over thema's als (on)afhankelijkheid, leiderschap, onderlinge strijd of samenwerking, geldende normen etc., wordt de aandacht sterk gericht op de processen die zich bij de regeling van deze zaken afspelen, en door de rol die men als gedetineerde zelf speelt en moet spelen. Omdat het proces hieromtrent telkens opnieuw wordt verstoord, blijft men bezig met het tastenderwijs regelen van de onderlinge verhoudingen. Het lijkt aannemelijk dat eventuele leerervaringen alleen op dit terrein liggen. Andere, verdergaande aspecten kunnen, doordat men als het ware in de eerste fase van de groepsontwikkeling blijft steken, niet aan bod komen (Tuckman, 1965). Wat is nu verder het karakter van het groepswork? Dat het groepswork zich afspeelt in een gedwongen situatie wordt geïllustreerd met de bevinding dat de keuze om aan het groepswork mee te doen veelal uit negatieve overwegingen geschiedt: de alternatieven zijn -nog- minder gunstig. Hierbij geldt als uitgangspunt dat men de detentie zo goed mogelijk wil doorkomen. Er zijn echter ook gedetineerden die -daarnaast- zeggen iets te leren van het groepswork. Dat het groepswork geen indringend karakter bezit ten aanzien van het stimuleren van leerervaringen, wordt geïllustreerd met de bevinding dat de gedetineerden alle mogelijkheid hebben zich "gedeisd" te houden en ook doordat de groepsleiding zich met name bezighoudt met ordehandhaving (zo richt men zich vooral op gedetineerden die problemen of last veroorzaken). Het groepswork heeft niet alleen een weinig indringend karakter, hetgeen trouwens past in de filosofie van De Sprang dat men geen therapeutisch werk moet verrichten, ook kan er niet worden gesproken van een duidelijk systematische aanpak. De inhoud van de vormingen zowel als de procesmatige begeleiding heeft een ad hoc karakter. Dit lijkt te worden veroorzaakt door twee factoren. Ten eerste ontbreekt een uitgewerkte, gemeenschappelijke filosofie over het groepswork, ten tweede functioneert het teamoverleg gebrekkig. Veel teamvergaderingen vervallen, en op de wel

gehouden bijeenkomsten zijn sommige groepsleiders nooit of slechts zelden aanwezig. Hoewel in de doelstellingen omtrent het groepswork de persoonsgerichte aanpak is beaccentueerd, lijkt er in De Sprang toch meer sprake te zijn van een minder vergaande, zaakgerichte aanpak (zie de omschrijvingen in 1.1.4.).

2.2.4 Voorlichting

In De Sprang wil men een actief beleid voeren door het geven van informatie over de rechtsgang. Daartoe wordt in het begin van de detentieperiode (op de inkomstafdeling) de gedetineerden de mogelijkheid geboden een voorlichtingsbijeenkomst bij te wonen, waar een deskundige van buiten het een en ander vertelt over de rechtsgang en waarbij gedetineerden vragen daaromtrent kunnen stellen. 51% van De Sprang-gedetineerden heeft, voor zover men zich kan herinneren, op de inkomstafdeling voorlichting ontvangen over de rechtsgang. Daarnaast kunnen de gedetineerden ook op andere wijze kennis op dit gebied opdoen. 10% van de gedetineerden in De Sprang en 18% in Haarlem I, kreeg van anderen informatie: raadsman, reclassering, medegedetineerden.

Resultaat is dat in De Sprang een meerderheid van de gedetineerden (61%) voorlichting over de rechtsgang ontving, terwijl dat in Haarlem een minderheid van 18% betreft.

Nu hoeft de gegeven informatie, en dat kan nauwelijks anders, niet uitputtend te zijn, zodat wellicht de behoefte aan meer informatie bestaat.

- Vooral in De Sprang (52%) spreken gedetineerden de behoefte aan meer informatie uit, in Haarlem I is dat 37%;
- De terreinen waarover men wat meer zou willen weten zijn, in volgorde naar de mate waarin ze zijn genoemd:
  - gevangenissen (regiem, overplaatsingsmogelijkheden)
  - het hoger beroep;
  - de rechtzaak;
  - de preventieve hechtenis (redenen, regiem);
  - reclassering (wat die kan doen).

Te zien valt dat de behoefte aan voorlichting in De Sprang groter is dan in Haarlem I. Dit zou kunnen worden veroorzaakt doordat de in De Sprang verkregen informatie meer vragen heeft opgeroepen, ofwel dat in Haarlem I de gedetineerden van de inrichting misschien geen voorlichting wensen of verwachten.

Hoewel geen der beide inrichtingen zich tot taak stelt ook op andere terreinen dan het juridische, systematische voorlichting te geven, is toch geïnformeerd of er eventueel een behoefte dienaangaande bestaat.

Zo'n 40% van de gedetineerden zou op een of meerdere niet-juridische vlakken informatie willen hebben (37% in De Sprang, 47% in Haarlem). De genoemde gebieden zijn, in volgorde naar de mate waarin ze zijn genoemd: studie en werk, Gemeentelijke Sociale Dienst en uitkeringen, drugs en consultatiebureau.

2.2.5 Individuele hulpverlening

Individuele hulpverlening wil bijdragen aan de oplossing van problemen die gedetineerden ondervinden. Dit kan problemen betreffen die al aanwezig waren voor de detentie, en problemen die opkomen tijdens of door de detentie. De laatste soort wordt eerst behandeld.

In de interviews is aan de gedetineerden gevraagd of er zich op een aantal gebieden tijdens de detentie problemen voordoen. Van de gedetineerden in De Sprang geeft 70% aan dat er op een of meer terreinen moeilijkheden zijn ontstaan, in Haarlem I ligt dat op 58%. Hieruit mag echter niet worden geconcludeerd dat gedetineerden in De Sprang over het algemeen meer problemen ondervinden dan die in Haarlem I. Of een probleem zich kan voordoen is afhankelijk van de situatie waarin men zich bevindt. Zo kan er pas een probleem in de relatie met de partner zijn als de gedetineerde een vrouw of vriendin heeft. Indien rekening wordt gehouden met deze afhankelijkheid, dan blijkt dat er geen verschil is in de mate waarin zich bij gedetineerden in De Sprang en Haarlem I problemen voordoen.

Op welke terreinen liggen nu de problemen die tijdens de detentie opkomen?

- 24% van de gedetineerden heeft een partner en geeft aan dat er tijdens de detentie problemen in de relatie aanwezig zijn: de verstandhouding verslechterde door de detentie of de relatie werd verbroken; met name is dit het geval bij lossere relaties;
- 22% van de gedetineerden is harddruggebruiker en geeft aan dat er zich -vooral in de beginperiode van de detentie- ontwenningsproblemen voordoen;

- 18% had voor de detentie werk en zegt dat er dienaangaande door de detentie moeilijkheden zijn ontstaan: ontslag of onzekerheid of men terug kan komen;
- 18% van de gedetineerden zegt dat er problemen in de verstandhouding met de ouder(s) zijn: deze verslechterde door de detentie;
- 7% gebruikte voor de detentie veel alcohol en zegt dat dit tijdens de detentie moeilijkheden oplevert;
- 6% gebruikte softdrugs en zegt ten aanzien van dit druggebruik moeilijkheden te hebben; dit zijn gedetineerden die doorgaans ook harddrugs gebruiken en ontwenningproblemen hebben;
- 1% zit nog op school en acht het problematisch dat de opleiding door de detentie niet vervolgd kan worden.

Uit deze cijfers blijkt dat telkens een minderheid van de gedetineerden op een bepaald gebied problemen ondervindt. Nu hoeft de gedetineerde, als een probleem bestaat, nog geen behoefte te hebben aan hulp of steun binnen het HvB. En als die behoefte wel bestaat kan het variëren bij wie men hulp inroept, en hoe dat verloopt. In het volgende overzicht zijn een aantal gegevens hieromtrent bijeengebracht. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt naar problemen ten aanzien van werk (en opleiding), problemen ten aanzien van verslaving aan drugs en alcohol, en relatieproblemen (met ouders of partner).

Tabel 8: hulpverlening bij problemen die ten tijde van de detentie zich voordoen (in aantallen)

	problemen t.a.v. werk (en opleiding)		problemen t.a.v. verslaving		relatieproblemen	
	Sprang	Haarlem	Sprang	Haarlem	Sprang	Haarlem
aantal gedetineerden dat aangeeft dat er een probleem bestaat	22	8	35	21	44	24
aantal gedetineerden dat hierover praat met:						
- hulpverlener	8	2	10	6	22	3
- andere gedetineerden, personeel	0	0	6	7	11	3
aantal gedetineerden dat zegt hulp te hebben gekregen, van:						
- zakelijke aard	2	0	4	7	5	2
- van niet-zakelijke aard	2	1	6	2	25	2

Bij deze tabel kunnen een aantal kanttekeningen worden geplaatst. Het aantal gedetineerden dat niet over de aanwezige moeilijkheden met anderen in het HvB praat, is vrij groot. In Haarlem I wordt 60% van de problemen niet bij anderen aangeroerd; in De Sprang ligt dit iets lager (44%; $p=.05$). De redenen om dit niet te doen lopen uiteen. In beide inrichtingen wordt in ongeveer de helft van de gevallen gezegd dat men geen vertrouwen in anderen in het HvB heeft, of dat het gaat om een privezaak waar anderen niets mee te maken hebben. In De Sprang wordt ook nogal eens aangevoerd dat het probleem niet zo groot is of dat het -met praten- toch niet op te lossen is (47%; in Haarlem I is dit 6%). In Haarlem I zeggen veel gedetineerden dat ze er al met anderen buiten de inrichting contact over hebben (47%; in De Sprang is dit 10%). Er bestaat geen verband tussen de reden die men opgeeft om geen hulp of steun in het HvB te vragen en de aard van het betreffende probleem.

Dat over het algemeen meer gedetineerden in De Sprang dan in Haarlem I met anderen in het HvB het probleem bespreken, komt voort uit het feit dat in De Sprang in ruimere mate bij relationele problemen steun wordt gezocht, zowel bij andere gedetineerden als bij hulpverleners. De hulpverlener bij wie men met problemen aanklopt, is in beide inrichtingen veelal de maatschappelijk werker (in 75% van de gevallen). Daarnaast bestaat meer incidenteel contact met de gestichtsarts, de psycholoog, de psychiater en een der geestelijke verzorgers.

In de meeste gevallen dat men met anderen in het HvB over de aanwezige problemen praat, ondervindt men hulp of steun (in ongeveer 75% van de gevallen). De reden waarom in een aantal gevallen geen hulp of steun is verkregen, wordt gevormd door de mening dat het probleem -met praten- toch niet is op te lossen (60% van de betreffende gevallen), of dat de hulpverlener geen goed voorstel zou hebben gedaan of negatief zou hebben gereageerd (40%). De aard van de verkregen hulp varieert. Soms ligt het accent op zakelijke hulpverlening: extra bezoek wordt geregeld, contact wordt gelegd met een externe instantie, men mag telefoneren, bepaalde concrete voorstellen worden gedaan. Anderzijds ligt het accent op niet-zakelijke hulpverlening: er wordt op een goede manier over het probleem gepraat, men verkrijgt een beter inzicht in het probleem of in het eigen functioneren, men voelt zich door het gesprek opgelucht. Bij de niet-zakelijke

zakelijke hulpverlening lijkt de persoonlijke inbreng van de hulpverlener, zoals gezegd veelal de maatschappelijk werker, groter. De beide onderzochte inrichtingen lopen niet erg uiteen in de mate waarin zakelijke hulpverlening wordt gegeven. Dat is wel het geval bij de hulp die niet zakelijk van karakter is. Vooral bij relationele problemen komt in De Sprang deze vorm van hulpverlening veel voor (bij meer dan de helft van het aantal gevallen waarin zulk een probleem aanwezig is; in Haarlem I ligt dit op 9%).

Tot dusver is gesproken over problemen die tijdens of door de detentie ontstaan. Daarnaast is hulpverlening denkbaar bij problemen die reeds bestonden voor de detentie. Hierover de volgende bevindingen uit de gehouden interviews:

- 43% van de gedetineerden geeft aan dat de relatie met de ouder(s) voor de detentie niet goed was;
- 30% is werkloos en beoordeelt dat negatief;
- 29% gebruikt harddrugs en geeft aan dat men daarvan af zou willen;
- 15% beoordeelt de relatie met zijn partner niet als goed;
- 13% gebruikt veel alcohol en zou dat willen verminderen;
- 5% gebruikt softdrugs en zou dat willen verminderen.

Om een indruk te krijgen in hoeverre gedetineerden in het algemeen, dus bij alle soorten van problemen, gebruik maken van diensten van de hulpverleners in de inrichting, zijn vragen gesteld over de contacten die men met deze functionarissen had. De bevindingen staan in tabel 9.

Tabel 9: de mate van contact met hulpverleners van het HvB*)

	Sprang	Haarlem
met de psycholoog (na een eventuele intake)	11%	13%
met maatschappelijk werker	83%	77%
met de medische dienst	84%	83%

*)

Niet meegeteld zijn de contacten waarbij het initiatief alleen van de hulpverlener is uitgegaan.

Het percentage gedetineerden dat eens of meermalen contact heeft gehad met de diverse hulpverleners loopt nauwelijks uiteen per inrichting. Zowel in De Sprang als in Haarlem I hebben de meeste gedetineerden contact met de maatschappelijk werkers en met de medische dienst. Het contact met de maatschappelijke werker wordt door de meeste gedetineerden als nuttig gezien. In De Sprang (85%) ligt dit nog wat sterker dan in Haarlem I (65%; $p=.001$). Ook de aard van het contact loopt uiteen ($p=.001$):

- van degenen die contact met de maatschappelijk werkers hadden, zegt ruim de helft (54% in De Sprang, 58% in Haarlem I) dat het nut bestond uit het regelen van praktische zaken, zoals opbellen, contact leggen met instanties buiten de inrichting, extra bezoek, verkrijgen van informatie;
- het -deels- oplossen van moeilijkheden met buiten of problemen van persoonlijke aard wordt door 25% van de gedetineerden in De Sprang als nuttig rendement van het contact genoemd; in Haarlem I is dit 13%;
- het "gewoon even praten", het hebben van prattig, "menselijk" contact wordt door 44% van de Sprang-gedetineerden als nuttig aangemerkt; in Haarlem I ligt dit op 6%.

We zien dat het maatschappelijk werk in De Sprang zich, naast meer zakelijke hulpverlening, ook duidelijk bezighoudt met het "verzachten" van het regiem door het bieden van de mogelijkheid gewoon eens te praten. Dat dit in Haarlem I minder gestalte krijgt is -althans ten dele- terug te voeren op de personele situatie van het maatschappelijk werk in de onderzoekperiode: van de 3

maatschappelijk werkers was er een langdurig ziek en er was een vacature.

Over de arts van de inrichting maakt menige gedetineerde een kritische opmerking. Men wordt pas laat geholpen of men meent dat men niet goed wordt behandeld (geen medicijnen gekregen, slecht mee te praten). In De Sprang worden deze geluiden vaker gehoord dan in Haarlem I (59% vs. 40%; p=.01). Dit zal zeker zijn beïnvloed door de filosofie van de inrichting in het algemeen en van de arts in het bijzonder omtrent de opstelling tegenover druggebruikers. In De Sprang wordt, geïnspireerd door de Emiliehoeve, geen vervangingsmiddel als methadon verstrekt (cold turkey-methode). Daarentegen wordt dit wel vaker gedaan in Haarlem I. Dit verklaart (mede) het verschil in de mate waarin gedetineerden medicijnen zeggen te gebruiken: 11% in De Sprang, 33% in Haarlem I (p=.01).

2.2.6 Interne contacten

Over de contacten van gedetineerden met hun lotgenoten en met het inrichtingspersoneel zijn in de interviews diverse vragen gesteld. In tabel 10 staat een samenvatting van de antwoorden op een aantal van die vragen.

Tabel 10: waardering van de interne contacten

	Sprang	Haarlem
contacten tussen gedetineerden onderling:		
- de onderlinge sfeer is goed	53%	38%
- de verhoudingen zijn vriendschappelijk	79%	68%
- ook mogelijkheid tot voeren van serieuze gesprekken	64%	45%
contacten met personeelsleden:*)		
- cont. met werkmeesters zonder meer goed	63%	57%
- cont. met bewaarders zonder meer goed	62%	27%
- cont. met groepsleiders zonder meer goed	72%	n.v.t.

*) uitgegaan is van het aantal gedetineerden dat regelmatig met de betreffende personeelscategorie contact onderhield.

Over het algemeen worden de onderlinge contacten in De Sprang als beter beoordeeld dan in Haarlem I. Dat ligt niet zozeer aan de vriendschappelijkheid waarmee men met elkaar omgaat, maar doordat men in De Sprang vaker ervaart dat men wat voor elkaar over heeft en dat de contacten niet altijd oppervlakkig van aard zijn. In Haarlem I komt veelvuldiger voor dat gedetineerden slechts oppervlakkig met elkaar omgaan en dat gedetineerden door spanningen en problemen vaker de sfeer verpesten. Dit zou terug te voeren zijn op het feit dat men in Haarlem I

minder contact met elkaar heeft en dat meer spanningen veroorzaakt worden door het veel op de cel verblijven.

De contacten met het personeel in De Sprang en met de werkmeesters in Haarlem I worden door veel gedetineerden zonder meer als goed beoordeeld. De personeelsleden worden door deze gedetineerden als vriendelijk en soepel beschreven, bovendien wordt van de groepsleiders in De Sprang nogal eens gezegd dat die te vertrouwen zijn en dat ze "wat voor je over hebben". De enige categorie die er qua waardering uitspringt zijn de bewaarders in Haarlem I. De gedetineerden spreken ten aanzien van hen vaak van starheid en machtsmisbruik. Als we pogen te verklaren waarom juist deze categorie zich van andere onderscheidt, dienen we te zoeken naar verschillen in de structuur waarbinnen de diverse contacten zich afspelen. Te zien valt dan, dat de contacten die overwegend als goed worden beoordeeld, zich alle afspelen in een situatie waarin een vaste groep van personeelsleden in frequent contact staat met een beperkte, redelijk vaste groep van gedetineerden: op de werkzalen in beide inrichtingen, op de afdelingen in De Sprang. Dit brengt met zich mee dat men elkaar redelijk goed kent en ook dat men sterk van elkaar afhankelijk is voor wat de sfeer betreft waarin men leeft en werkt. Hierdoor wordt bevorderd dat men rekening met elkaar gaat houden: men kent elkaars "gebruiksaanwijzing", men weet van eventuele problemen, men is minder geneigd elkaar het leven zuur te maken, omdat men de gevolgen daarvan niet kan ontlopen. Deze wederzijdse afhankelijkheid is in veel mindere mate aanwezig tussen gedetineerden en bewaarders in Haarlem I. Door de open ringstructuur (dus geen fysiek afgescheiden eenheden) en het veel op cel verblijven van de gedetineerden is er geen sprake van een frequent contact tussen een vaste groep van bewaarders en een vaste groep van gedetineerden. Dit bevordert een meer anoniem contact, waarbij het gezag eerder op macht dan op overreding berust.

Omdat het regiem in De Sprang zo duidelijk afwijkt van dat van Haarlem I, is het zeer wel denkbaar dat ook de mate waarin zich conflicten voordoen, per inrichting verschilt en dat de aard van die conflicten uiteenloopt. In dit verband is de gedetineerden in de interviews gevraagd of tegen hen een of meer malen een strafrapport is opgemaakt. In beide inrichtingen bevestigt zo'n 38% dit. Ook de cijfers uit de jaarverslagen van de inrichtingen tonen hetzelfde beeld. Het aantal keren dat een disciplinaire maatregel is genomen, is in De Sprang vrijwel gelijk aan dat in Haarlem I. In 1977 werden 146 disciplinaire maatregelen genomen op een gemiddelde bevolking in dat jaar van 92 gedetineerden; in Haarlem I in 1976 (van 1977 zijn geen cijfers beschikbaar) 106 keer op

gemiddeld 72 gedetineerden. Uiteraard geven deze cijfers geen inzicht in de mate waarin zich conflicten voordoen, maar getuigen alleen van de mate waarin disciplinaire maatregelen op grond van strafrapporten worden genomen. Wel loopt de aard der overtredingen die tot maatregelen leiden per inrichting uiteen, zoals blijkt uit tabel 11.

Tabel 11: aard van de overtredingen die tot disciplinaire maatregelen leiden (Bron: jaarverslag De Sprang 1977, Haarlem I 1976)

	Sprang n=146	Haarlem n=106
agressief gedrag t.o.v. medege- detineerden of personeel (vechten, mishandelen)	48%	8%
ordeverstoring	34%	21%
insubordinatie/belediging ambte- naar in functie	8%	17%
vernietiging (w.o. brandstichting)	1%	30%
overig: verboden bezit; gebruik of handel in verdovende middelen	9%	24%
	100%	100%

Met name in De Sprang leiden conflicten binnen de interpersoonlijke sfeer tot correcties, terwijl dit in Haarlem relatief vaak bij overtredingen met betrekking tot de inrichtingsinventaris gebeurt. Dit laat zich makkelijk verklaren uit de regiemverschillen: veel contact met medegedetineerden en personeel in De Sprang, tegenover relatief veel op cel in Haarlem I.

De opinie van de gedetineerden over de afhandeling van het tegen hen opgemaakte rapport is, zoals naar voren komt uit de interviews, in beide inrichtingen in de meeste gevallen negatief. Daarbij wordt in De Sprang verhoudingsgewijs vaak benadrukt dat de directie het voorval te eenzijdig en onredelijk behandelde. Dit zal te maken hebben met de aard der conflicten: bij strubbelingen in het interpersoonlijke vlak is de grens tussen het gelijk van de gedetineerden en dat van anderen niet altijd gemakkelijk te trekken. In Haarlem I wordt relatief vaak opgemerkt dat de straf niet in verhouding stond tot de begane overtreding. Hieraan ligt wellicht ten grondslag dat de straffen in Haarlem I zwaarder zijn, of, wegens de toch al beperktere faciliteiten, extra hard aankomen.

2.2.7 Externe contacten

Contacten van gedetineerden met de wereld buiten de inrichting betreffen in de eerste plaats de betrekkingen personen: personen met wie zij betrekkingen onderhouden zoals familie, partner en vrienden. Daarnaast kunnen gedetineerden in de inrichting personen van buiten ont-

moeten die een bijdrage leveren aan programma's of activiteiten. Dit laatste is in de voorafgaande paragrafen al aan bod gekomen en wordt hier verder niet behandeld.

Het contact met betrekkingenpersonen kan plaatsvinden door het bezoek, door telefoneren en brieven schrijven. Het bezoek was in de onderzoeksperiode zowel in De Sprang als in Haarlem op grond van richtlijnen gebonden aan een duur van een half uur per week, uitzonderingen voorbehouden (zoals bij strafrechtelijk minderjarigen). (Later is dit uitgebreid tot een uur.) Het bezoek wordt door vrijwel iedere gedetineerde als belangrijk aangemerkt (80%). Bij de vraag naar eventuele negatieve aspecten van het bezoek noemt 30% spontaan dat er onvoldoende bezoekmogelijkheden zijn, evenveel gedetineerden noemen dit aspect duidelijk voor verbetering vatbaar. Er bestaat dus een discrepantie tussen de gewenste en feitelijke bezoekmogelijkheden. Meer duidelijkheid hierover verschaffen de volgende bevindingen.

- De duur van het bezoek is onvoldoende, zo meent men in De Sprang (88%) en in Haarlem I (73%). De meesten zouden het een zeer grote verbetering vinden als er een uur per week voor zou staan (of 2x een half uur).
- Vooral in Haarlem I (73%) zegt men hinder te hebben van de aanwezigheid van de bewaarder tijdens het bezoek (De Sprang 39%). Dit houdt verband met de omstandigheden waaronder het bezoek plaatsvindt. In Haarlem I is dat in een kamertje, waarin gedetineerde, bezoek en bewaarder bij elkaar zitten, terwijl in De Sprang gebruik wordt gemaakt van een bezoekzaaltje (dat door een aantal ook als slecht wordt aangemerkt: druk, rommelig).

Resultaat van de beperkingen die inherent zijn aan de duur en de omstandigheden van het bezoek is, dat de gedetineerden in meerderheid zeggen dat ze niet alles kunnen bespreken met het bezoek. Vooral in Haarlem I is dit het geval, waar de aanwezigheid van de bewaarder kennelijk als een grote rem wordt gevoeld. Naast de mogelijkheid tot bezoek kunnen gedetineerden contact onderhouden via telefoon of brief.

- Gevraagd of men kan telefoneren als dat nodig is, antwoordt 83% in De Sprang bevestigend, en in Haarlem I 61%. In De Sprang loopt het telefoneren niet alleen via het maatschappelijk werk, terwijl dat in Haarlem I wel het geval is.

Het schrijven van brieven kan door de censuur, zo vinden de meesten (75%), niet ongestoord verlopen. (Daarbij wordt, zo is de indruk, vooral vervelend ge-

vonden dat persoonlijke zaken gelezen en besproken kunnen worden door personeel van de inrichting.)

De mogelijkheid tot telefoneren is uitgebreid. In normale omstandigheden kunnen de gedetineerden een keer per week telefoneren.

2.2.8 Conclusie

De eerste onderzoeksvraag betreft het regiem in De Sprang en de directe effecten daarvan. Op grond van de bevindingen die in dit hoofdstuk zijn beschreven kan vastgesteld worden, dat er inderdaad sprake is van een bijzonder regiem. Zowel de dagelijkse activiteiten als de aard van de onderlinge verhoudingen wijken scherp af van wat elders (in casu het HvB Haarlem I) gebeurt, hetgeen gepaard gaat met een duidelijk positieve waardering door de gedetineerden: men ervaart de activiteiten als nuttig en de contacten als prettig.

3 EFFECTEN

Zijn in het voorgaande hoofdstuk het regiem in De Sprang en haar directe effecten ten aanzien van de gedetineerden aan de orde gekomen, in dit hoofdstuk worden de effecten op de periode na de detentie in het HvB behandeld. Ongeveer een op de drie gedetineerden gaat vanuit uit het HvB naar een gevangenis, veelal een jeugdgevangenis. Voor deze gedetineerden is het van belang hoe het regiem in de jeugdgevangnissen aansluit op dat van het HvB. Deze problematiek wordt in paragraaf 3.1. behandeld.

De meeste gedetineerden komen na de detentie in het HvB op vrije voeten. Paragraaf 3.2. gaat over de ervaringen van deze groep van gedetineerden.

In de derde paragraaf zal de recidive van gedetineerden die in het HvB verbleven, worden besproken.

3.1 De overgang naar de jeugdgevangenis

3.1.1 Het onderzoek

Ongeveer een op de 3 gedetineerden komt na zijn verblijf in het Jeugdhuis van Bewaring in een gevangenis terecht. Aan deze gedetineerden is een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf opgelegd die ruim uitgaat boven de duur van de preventieve hechtenis. Als namelijk de gedetineerde, gezien de uitspraak van de rechter, nog minder dan een maand of anderhalf aan vrijheidsstraf "te gaan" heeft, blijft hij in het Huis van Bewaring.

Veelal gaan de gedetineerden, vanwege hun leeftijd, naar een der jeugdgevangnissen te Zutphen, Vught ("Nieuw Vosseveld") of Zeeland (Penitentiair Trainingskamp). In een apart deelonderzoek is de aansluiting van deze jeugdgevangnissen op het Huis van Bewaring bekeken.

Bij de overgang van de gedetineerden van het HvB naar de jeugdgevangnissen staat het vraagstuk van de continuïteit der regiemvoering centraal. Daarbij is vooral gedacht aan de continuïteit in de hulpverlening. Eerder is duidelijk gemaakt dat men in De Sprang een grote nadruk legt op de ontplooiing en ontwikkeling van gedetineerden. Aan de andere kant zijn de jeugdgevangnissen gebonden aan de wettelijke opdracht tot

resocialisatie (art. 26 BG). In hoeverre sluit nu hetgeen in De Sprang gedaan wordt aan op wat in de gevangenissen geboden wordt?

De vraagstelling is niet tot "hulpverlening" beperkt. De regiems van Huizen van Bewaring en gevangenissen kunnen ook in mindere of meerdere mate op elkaar aansluiten wat betreft de beperkingen die de gedetineerden worden opgelegd, de wijze waarop het personeel met de gedetineerden omgaat, etcetera.

In dit verslag komen zowel de regiervoering in algemene zin als de hulpverleningsaspecten in het bijzonder aan de orde.

Het deelonderzoek naar de aansluiting beperkt zich tot interviews met gedetineerden. Afgezien is van een studie naar de rapportage vanuit de Huizen van Bewaring ten behoeve van de selectie en de wijze van selecteren naar de jeugdgevangenissen zelf. Hierbij speelt een rol dat de keuzemogelijkheden bij de selectie niet zo groot zijn, want deze selectie is in belangrijke mate bepaald door het strafrestant.

Ook wordt niet behandeld hoe het personeel, de staf en de directie van de jeugdgevangenissen staan tegenover de gedetineerden in het algemeen en die uit De Sprang in het bijzonder. Dit is niet irrelevant; zo werd uit incidentele gesprekken de indruk verkregen dat met name in Vught de gedetineerden uit De Sprang als een moeilijke groep betiteld worden, vooral in de beginperiode van hun verblijf in de gevangenis. Maar een idee van de achtergronden van zulke verschijnselen is ook te krijgen door te gaan praten met de gedetineerden over het regiem.

Er zijn 70 half-gestructureerde interviews afgenomen bij gedetineerden in de jeugdgevangenissen. Tabel 12 geeft de aantallen per inrichting.

Tabel 12: geïnterviewde gedetineerden in de drie jeugdgevangenissen per inrichting van herkomst

	Inrichting van herkomst		Totaal
	De Sprang	Haarlem I	
Jeugdgevangenis Zutphen	11	8	19
Jeugdgevangenis Vught	15	15	30
Penitentiaal Trainingskamp	14	7	21
Totaal	40	30	70

Deze aantallen zijn betrekkelijk toevallig tot stand gekomen, omdat ze bepaald werden door de stroom van overplaatsingen in de periode van interviewen en de beschikbare mankracht. De interviews zijn afgenomen in de periode september 1978 - februari 1980, waarbinnen tijdvakken gelegen zijn waarin niet is geïnterviewd. In de maanden dat mankracht beschikbaar was, is, met behulp

van de administraties van de beide Huizen van Bewaring, bijgehouden welke gedetineerden naar Zutphen, Vught of het PTK werden overgeplaatst. Na enkele weken (in Zutphen en Vught na 3 a 4 weken, in het PTK wat eerder wegens de soms korte verblijfsduur) werden ze benaderd voor een interview. Niet alle van deze gedetineerden zijn echter geïnterviewd: een enkele maal weigerde de gedetineerde, ook kwam het voor dat de gedetineerde niet meer in de inrichting verbleef, met name wegens ontvluchting uit het PTK.

De verdere opbouw van deze paragraaf is als volgt. Eerst worden enkele opmerkingen gemaakt over de selectie en de overgang naar de jeugdgevangenissen. Daarna komen de regiembeleving en het nut van de detentie aan de orde.

3.1.2 Selectie en overgang

De selectie wordt in belangrijke mate bepaald door het strafrestant. Indien dit meer is dan 5 a 6 maanden (dit varieert enigszins per periode, afhankelijk van de plaatsingsmogelijkheden) heeft de Selectie Advies Commissie geen andere keus dan Zutphen. Indien de gedetineerde nog meer dan 3, maar minder dan 5 a 6 maanden tegoed heeft, volgt plaatsing in Vught, met eventueel de notitie dat te zijner tijd bekeken moet worden of het laatste deel der straf in het PTK doorgebracht kan worden. Als het strafrestant echter 3 maanden of minder is, kan gekozen worden voor Vught of het PTK. In dat geval zal vooral gelet worden op de voorkeur van de gedetineerde en de uit het Huis van Bewaring ontvangen rapportage. Het blijkt dat een op de 3 gedetineerden die in Vught is geplaatst het daarmee niet eens is, terwijl zulk een ontevredenheid niet voorkomt bij degenen die in Zutphen of het PTK geplaatst zijn. De vermelde ontevredenheid is bij de meesten gebaseerd op het feit dat men zelf voorkeur voor het PTK had. Uit de bevinding dat bij degenen die uit De Sprang naar Vught zijn overgeplaatst, niet meer personen zich ontevreden tonen over de selectie dan bij die uit Haarlem I, valt af te leiden dat de oorzaak niet direct gezocht moet worden in een verschil in rapportage uit beide inrichtingen.

Uit de interviews is de indicatie te halen dat vooral die Sprang-gedetineerden voor het PTK (in plaats van Vught) worden geselecteerd, die in het Huis van Bewaring participeerden in het groepswork. Van die groep gaan de meesten naar het PTK (62%), terwijl van degenen die niet aan het groepswork in De Sprang deelnamen vrijwel iedereen naar Vught gaat (88%).

Voor een begrip van de mate waarin de gevangenissen op de Huizen van Bewaring aansluiten, zijn ook de ervaringen direct na de overplaatsing indicatief. De helft van het aantal gedetineerden (51%) heeft de eerste weken na de

overplaatsing als moeilijk beschouwd. Dit geldt zowel voor gedetineerden uit De Sprang als uit Haarlem I. Met name wordt de overgang als moeilijk ervaren bij overplaatsing naar Vught (door 73%; $p=.01$). Men waardeert het regiem als negatief en men heeft moeite te wennen aan het gevoerde regiem. Hierbij dient te worden aangemerkt dat de eerste periode in Vught doorgebracht wordt in het cellenblok, waar in vergelijking met de periode daarna weinig mogelijkheden voor de gedetineerden bestaan. In Zutphen is deze "observatieperiode" korter, in het PTK komt men direct in een groep (opbouw-paviljoen).

De overgang naar Vught wordt vooral als "erg moeilijk" beschouwd door degenen die in De Sprang aan het groeps-werk deelnamen. Deze gedetineerden ervaren het verschil tussen het verblijf op een groeps-werkafdeling in De Sprang en het strakke regiem op de inkomstafdeling bijzonder negatief. (N.B. Dit blijft beperkt tot de periode op de inkomstafdeling. Omtrent de waardering van het regiem daarna springt deze groep er niet uit.)

Bij de overgangsproblemen zou ook een rol kunnen spelen dat de gedetineerden iets anders aantreffen dan ze hadden verwacht. Een groot aantal gedetineerden (61%) geeft te kennen dat ze helemaal niet of slechts in geringe mate op de hoogte waren van de gang van zaken in de gevangenis waarheen ze zijn overgeplaatst. Vooral is dit sterk bij degenen die naar Vught gaan (80%; $p=.01$). Het gebrek aan informatie doet zich vooral gelden bij de gedetineerden uit Haarlem I (73%), in wat mindere mate bij degenen uit De Sprang (53%) ($p=.10$).

Dit zou te maken kunnen hebben met de in het Huis van Bewaring verkregen informatie. Een minderheid van 29 gedetineerden meldt desgevraagd dat in het Huis van Bewaring voorlichting is verkregen over de gang van zaken in de inrichting van overplaatsing, vooral als het om Vught gaat (67%; $p=.10$). Omdat het gebrek aan voorlichting, zowel ten aanzien van Vught als betreffende de andere inrichtingen, door gedetineerden uit De Sprang en door die uit Haarlem I gemeld wordt, lijkt de conclusie gewettigd dat de voorlichting in het algemeen er niet toe leidt dat de gedetineerden met juiste verwachtingen worden overgeplaatst. Dit wordt nog versterkt doordat 38% van de gedetineerden die zeggen wel voorlichting te hebben ontvangen, daar niet tevreden mee zijn. Verschillende van hen noemen hierbij dat de verkregen informatie erg summier is (bijvoorbeeld alleen een briefje met regels); anderen wijzen erop dat de informatie niet goed voorbereid op wat men zal ervaren.

3.1.3 Het regiem

Bij de aansluiting van het gevangenisregiem op het regiem in het Huis van Bewaring gaat het er om of en op welke

punten deze regiems qua aard uiteenlopen. De analyses richten zich dan ook op het constateren en beschrijven van deze verschillen. In de interviews met de gedetineerden zijn vele vragen gesteld over het regiem in de jeugd-gevangenis waar men verbleef en over eventuele verschillen met het Huis van Bewaring waar men vandaan kwam. We gaan eerst in op de vragen die expliciet op de verschillen tussen de regiems ingaan. In alle drie de jeugd-gevangenis meent het merendeel van de gedetineerden (86%) dat er inderdaad een duidelijk verschil is met het regiem in het Huis van Bewaring. Deze opinie treffen we in sterkere mate bij gedetineerden aan die uit het Huis van Bewaring Haarlem I komen (97%) dan bij die uit De Sprang (78%; $p=.05$).

Gevraagd is aan te geven waaruit dat verschil bestaat. De gedetineerden noemen hierbij gemiddeld ruim 3 aspecten, die overwegend impliceren dat het gevangenisregiem gunstiger ervaren wordt dan het Huis van Bewaring-regiem (gemiddeld 2,6 aspecten ten gunste van het gevangenisregiem, 0,7 ten gunste van het Huis van Bewaring-regiem). In de volgende tabel is per inrichting aangegeven welke aspecten vooral zijn genoemd.

Tabel 13: aspecten waarin het gevangenisregiem gunstig afsteekt bij het huis van bewaring-regiem

	Zutphen	Vught	PTK
het regiem algemeen (vrijheid, mogelijkheden)	68%**	87%	100%
interne contacten met personeel en medege-detineerden	32%	33%**	48%**
sport en recreatie	58%	30%**	24%
arbeid	47%	40%	10%
externe contacten (verlof, bezoek-regeling)	26%*	37%	24%
regels voorzieningen (eten, kantine, invoer goederen, hygiëne)	37%**	37%**	57%**

* Vooral gedetineerden uit De Sprang

** Vooral gedetineerden uit Haarlem I.

In alle drie de gevangenis worden de vrijheid en de geboden mogelijkheden ruimer geacht dan in het Huis van Bewaring. De verschillen tussen de gevangenis zijn niet opzienbarend: overal worden de diverse aspecten door een belangrijke categorie gedetineerden genoemd. Het enige min of meer systematische verschil tussen de groep die uit De Sprang komt en die uit Haarlem I is dat de laatste met name de interne contacten in de gevangenis beter waardeert dan die in het Huis van Bewaring.

Tabel 14: aspecten waarin het gevangenisregiem ongunstig afsteekt bij dat in het huis van bewaring

	Zutphen	Vught	PTK
regiem algemeen	11%	17%	0%
interne contacten	42%*	20%	0%
sport/recreatie	5%	0%	0%
arbeid	5%	13%	10%
externe contacten	0%	10%	0%
regels en voorzieningen	26%	50%	0%

* Vooral gedetineerden uit De Sprang.

Ten aanzien van het PTK worden nauwelijks aspecten genoemd waarin het regiem ongunstiger is dan in het Huis van Bewaring. Voorts springen alleen de interne contacten in Zutphen eruit voor Sprang-gedetineerden, en de regels en voorzieningen in Vught in het algemeen.

Tot zover de behandeling van de vragen die in het algemeen het verschil in regiems aan de orde stelden. In het interview is verder, telkens als een meer specifiek aspect van het regiem in de gevangenis onder de loep werd genomen, gevraagd een vergelijking te maken met de situatie in het Huis van Bewaring. De resultaten hiervan zijn weergegeven in de volgende opsomming.

- De meesten (70%) menen dat de detentieperiode in de gevangenis nuttiger te besteden is dan in het Huis van Bewaring. Daarbij wordt vooral gewezen op de betere mogelijkheden in de gevangenis, meer in het bijzonder op de betere opleidingsmogelijkheden (vooral in Zutphen), op de betere sport- en recreatiemogelijkheden (vooral in Vught en het PTK) en het betere werk (Vught).
- Vrijwel allen die in de gevangenis contact met het maatschappelijk werk onderhouden, hadden ook al in het Huis van Bewaring met zulk een functionaris contact (84%). De meesten van hen zien echter duidelijke verschillen in de aard van dat contact (70%). Overwegend wordt het maatschappelijk werk in de gevangenis beter gewaardeerd dan dat in het Huis van Bewaring, waarbij vooral gewezen wordt op het prettiger contact met de betreffende functionaris.
- Het contact met de geestelijke verzorging in de gevangenis wordt nogal eens anders ervaren dan dat in het Huis van Bewaring (door 61% van degenen die in beide inrichtingen zulk een contact onderhielden). De meningen over waar het nu beter is, lopen uiteen.
- Over het algemeen wordt er een verschil waargenomen tussen de medische dienst in de gevangenis en die in het Huis van Bewaring (vindt 67%). Daarbij wordt de medische verzorging in de gevangenis als beter aan-

gemerkt (door 91% van degenen die een verschil waarnemen met het Huis van Bewaring), waarbij gewezen wordt op een prettig contact, op een als beter genoemde behandeling en op het feit dat het contact beter is geregeld.

- De onderlinge omgang tussen gedetineerden wordt in de drie gevangenissen als anders gezien dan in het Huis van Bewaring (zegt 73%), veelal als beter (meent 87% van degenen die een verschil waarnemen), omdat men vanuit een andere mentaliteit met elkaar omgaat (volwassener, serieuzer, meer rekening met elkaar houdend).
- Voorzover men in het Huis van Bewaring ook contact had met de werkmeesters, wordt dat contact wel als anders ervaren (vindt 68%). Meestal als beter (vindt 74% van hen die een verschil zien), vanwege het prettiger en meer soepel optreden in de gevangenis.
- Ook de verhouding tot de bewaarders ligt, zeggen vele gedetineerden, in de gevangenis anders dan in het Huis van Bewaring (58%). Dit contact wordt in de gevangenis doorgaans als beter beoordeeld dan in het Huis van Bewaring (70%): meer menselijk, minder streng.
- Van de 25 gedetineerden die zowel in de gevangenis als in De Sprang met groepsleiders in contact staan of stonden, beoordelen de meesten (vooral in het PTK) deze als anders (84%). Vrijwel allen menen dat de verhouding met de groepsleiders in de gevangenis beter is, omdat deze zelf duidelijk meer dan in het Huis van Bewaring ook meedoen aan hetgeen gebeurt (PTK) of omdat ze vriendelijker en soepeler optreden (Vught en PTK).

Het blijkt dat, indien men een verschil ziet tussen de gevangenis en het Huis van Bewaring, de gevangenis doorgaans als beter beoordeeld wordt. Dat geldt zowel voor het regiem als geheel en de geboden mogelijkheden als voor de verhoudingen binnen de inrichting, met hulpverleners, andere gedetineerden en personeel.

Ervaren de gedetineerden die uit De Sprang afkomstig zijn in meerdere of in mindere mate dan die uit Haarlem I discrepanties tussen het gevangenisregiem en het Huis van Bewaring-regiem?

- Gedetineerden uit Haarlem I menen vaker dan die uit De Sprang dat de verhouding met het personeel in de gevangenis beter is dan in het Huis van Bewaring ($p = .001$);

- gedetineerden uit Haarlem I menen sterker dan die uit De Sprang dat de tijd in de gevangenis nuttiger te besteden is dan in het Huis van Bewaring ($p = .10$);
- met het maatschappelijk werk in de gevangenis bestaat, zo zeggen vooral gedetineerden uit Haarlem I, een prettiger contact dan in het Huis van Bewaring ($p = .001$).

Dat juist ten aanzien van deze aspecten de gedetineerden uit Haarlem I een sterkere discrepantie tussen Huis van Bewaring en gevangenis waarnemen dan die uit De Sprang, is geheel verklaarbaar uit de in het vorige hoofdstuk beschreven verschillen tussen deze twee inrichtingen. Het algemene beeld dat uit het voorgaande naar voren gehaald kan worden, is dat naar de mening van de gedetineerden de gevangenis een beter, ruimer regiem op allerlei gebied kent dan het Huis van Bewaring. De discrepantie tussen gevangenis en Huis van Bewaring is ten aanzien van Haarlem I nog wat sterker dan ten aanzien van De Sprang.

De volgende vraag die zich laat stellen is of de gedetineerden uit De Sprang door hun afwijkende achtergrond anders aankijken tegen het gevangenisregiem dan die uit Haarlem I. Hiertoe vergelijken we de antwoorden van deze twee groepen gedetineerden op allerlei vragen over het gevangenisregiem. Het blijkt dat er bij de meeste vragen geen significant verschil aanwezig is. Dit betreft de waardering van het regiem in de drie jeugdgevangenissen, het aantal positieve en negatieve aspecten die men aan die regiems verbonden ziet, de opvatting omtrent de mate waarin de detentie ook nuttig te besteden is, de aard van de als nuttig bestempelde activiteiten, de mate waarin die activiteiten ook rendement voor later opleveren, in hoeverre men met de toekomst bezig is en de gedachten die men daarover heeft, de gevoelsmatige beleving van de detentie (onverschilligheid, machteloosheid, gevoel van isolement, verveling, somberheid), de frequentie en aard van de contacten met hulpverleners (psycholoog, maatschappelijk werk, geestelijke verzorging, medische dienst), de waardering en de aard van de contacten met werkmeesters, bewaarders, groepsleiders, directie, de mate waarin men bezoek krijgt en de waardering van de bezoekmogelijkheden.

Slechts op enkele punten bestaan er verschillen:

- bij de vraag naar de goede en slechte kanten van het regiem tonen de gedetineerden uit De Sprang die in Vught verblijven zich relatief vaak ontevreden over het bewarend personeel, terwijl die uit Haarlem I vaker hun ongenoegen uiten over diverse regels en voorzieningen in Vught;

- de sfeer tussen de gedetineerden onderling ($p = .10$) in de gevangenissen, in het bijzonder ten aanzien van de oppervlakkigheid der contacten ($p = .001$) en de mate waarin men z'n eigen gang kan gaan, wordt door de gedetineerden uit De Sprang vaker als gunstig beoordeeld dan door die uit Haarlem I;
- bij de strafrapporten in Vught zijn relatief vaak gedetineerden uit De Sprang betrokken ($p = .01$).

We kunnen concluderen dat over het algemeen de gedetineerden uit De Sprang nauwelijks een andere visie hebben op het regiem in de drie jeugdgevangenissen dan de gedetineerden uit Haarlem I.

Het feit dat gedetineerden uit De Sprang relatief veel strafrapporten in Vught tegen zich opgemaakt krijgen, zou zeer wel verband kunnen houden met de bevinding dat er een groep van Sprang-gedetineerden is die duidelijk meer dan anderen overgangsproblemen ondervindt (zie 3.1.2): degenen die in De Sprang op een groepsverkeerdering verblijven en die in Vught (i.p.v. PTK) worden geplaatst.

In onze analyses naar de aansluiting van gevangenissen op Huizen van Bewaring willen we nog een andere benadering volgen. In de inleiding is gezegd dat een voorname vraag is in hoeverre de toekomstgerichte hulpverlening in De Sprang en dergelijke activiteiten in de drie jeugdgevangenissen op elkaar aansluiten. Teneinde te onderzoeken of de aard en de waardering van de betreffende activiteiten in Huis van Bewaring en gevangenis overeenkomen, analyseren we de vragen die handelen over het nut van de detentie. Deze vragen zijn in de interviews met de gedetineerden in de drie jeugdgevangenissen aan bod gekomen, maar ook in het onderzoek naar het regiem in het Huis van Bewaring (zie 2.2.2). In tabel 15 worden de nuttig geachte activiteiten per inrichting naast elkaar gezet. Daarbij zijn de resultaten omtrent Haarlem I buiten beschouwing gelaten, omdat de gedetineerden aldaar in grote meerderheid geen nuttige aspecten waarnemen.

Tabel 15: het nut van de detentie in De Sprang en de jeugdgevangenissen

	HvB De Sprang	jeugdgevangenis Zutphen	Vught	PTK
Percentage gedetineerden dat meent de detentie ook nuttig te kunnen besteden	59%	79%	57%	95%
Als nuttig aangewezen aspecten:				
* sociale ontwikkeling				
- anders met anderen omgaan	25%	-	-	-
- leren omgaan met anderen				
- contact leren maken	22%	-	-	5%
* persoonlijke ontwikkeling				
- creativiteit ontwikkelen	25%	-	-	-
- algemene ontwikkeling (lezen, moeilijke woorden leren)	20%	-	-	-
- persoonlijke vaardigheden ontwikkelen (jezelf leren kennen, zelfvertrouwen)	18%	13%	12%	-
- zinvol bezig zijn met sport/recreatie	7%	40%	35%	65%
* kennisvermeerdering				
- volgen opleiding/cursus	35%	40%	59%	20%
- leren lezen, schrijven, taal	10%	-	-	-
* zinvolle arbeid	-	20%	24%	25%
* overig	10%	-	-	-

De aspecten die men in de jeugdgevangenissen als zinvol aanwijst, stemmen globaal overeen: de sport en recreatie, het volgen van een opleiding of cursus en de arbeid. Het volgen van een opleiding of cursus wordt ook in De Sprang vaak genoemd, maar in afwijking met de jeugdgevangenissen wordt ook zeer vaak de nadruk gelegd op allerlei aspecten van sociale en persoonlijke ontwikkeling. Wat dat betreft sluiten de regiems in gevangenissen en Huizen van Bewaring slecht op elkaar aan.

3.1.4 Conclusie

De overgang van een Huis van Bewaring naar een jeugdgevangenis betekent het gaan van een meer naar een minder beperkende situatie. Dit geldt zeker voor de gedetineerden die vanuit het Huis van Bewaring Haarlem I worden overgeplaatst, maar ook, zij het in wat mindere mate, voor de gedetineerden uit De Sprang. Wat dit aangaat tonen zich slechts overgangsproblemen, als gedetineerden in het Huis van Bewaring aan een relatief gunstig regiem zijn onderworpen, zoals op de groepsafdelingen in De Sprang, en men komt dan terecht in een meer beperkende situatie, zoals op de inkomstafdeling in Vught. Daarbij kan tevens een rol spelen dat men zelf een duidelijke voorkeur voor het PTK had.

Bovendien kan worden aangetekend dat veel gedetineerden aangeven dat men slecht op de hoogte is van wat hen in de gevangenis te wachten staat.

Hoewel zowel in De Sprang als in iedere jeugdgevangenis een meerderheid van de gedetineerden zegt dat de detentie ook nuttig te besteden is, loopt de aard van de zinvol geachte aspecten duidelijk uit. In De Sprang wordt naast het volgen van een opleiding of cursus ook vaak genoemd dat men zich op het sociale of persoonlijke vlak kan ontwikkelen. Dit komt voort uit de grote aandacht die in De Sprang aan het methodisch groepswork wordt gegeven. Daarentegen wordt het aspect van de sociale en persoonlijke ontwikkeling in de jeugdgevangenissen niet of nauwelijks genoemd. Juist bij de op resocialisatie gerichte regiemsactiviteiten blijkt er dus een divergentie tussen De Sprang en de jeugdgevangenissen te zijn.

3.2 De overgang naar de vrijheid

3.2.1 Het onderzoek

Een grote groep gedetineerden komt na de detentie in De Sprang en Haarlem I direct weer op vrije voeten. Teneinde na te gaan of de detentie in De Sprang specifieke effecten sorteert op het persoonlijke en sociale vlak zijn interviews gehouden met ex-gedetineerden. Het was daarbij de bedoeling, dat de gedetineerden die in het Huis van Bewaring reeds geïnterviewd waren, en die na de detentie in het Huis van Bewaring vrij kwamen, na enige tijd opnieuw zouden worden benaderd voor een gesprek. Hiervoor was in het Huis van Bewaring aan de gedetineerden toestemming gevraagd, die op een enkel geval na steeds werd gegeven.

De gedetineerden die hun toestemming verleend hadden, werden benaderd als ze tenminste 6 en ten hoogste 12 maanden uit het Huis van Bewaring waren.

Het heeft grote moeite gekost om gesprekken met ex-gedetineerden te arrangeren. Vaak bleek de ex-gedetineerde naar een onbekende bestemming te zijn verhuisd, of was ook na diverse pogingen niet bereikbaar. (Ook is nagegaan of er wederom een insluiting had plaatsgevonden. Resultaat is dat van het aantal geplande gesprekken iets meer dan de helft geen doorgang heeft gevonden (54%). Tevens dat het aantal ex-gedetineerden met wie is gesproken erg klein is: 17 uit De Sprang en 12 uit Haarlem I. Dit brengt met zich mee, dat de resultaten van de interviews met grote voorzichtigheid gehanteerd moeten worden.

Een andere consequentie van het niet doorgaan van vele geplande gesprekken is, dat mogelijk een zeer selectieve groep is geïnterviewd, hetgeen zou betekenen dat de resultaten niet representatief zouden zijn. Daarom is nagegaan of de kenmerken van de groep geïnterviewden afwijken van die van de niet-geïnterviewden. Het blijkt dat ten aanzien van werkloosheid, vrijetijdsbe-

steding, alcoholgebruik, harddruggebruik, relatie met partner, regiemswaardering en detentiebeleving er geen verschillen zijn tussen de wel en niet geïnterviewden uit De Sprang en de wel en niet geïnterviewden uit Haarlem I. Wel zijn wat meer gedetineerden geïnterviewd die nog thuis wonen. Dat is verklaarbaar doordat deze ex-gedetineerden meer dan anderen op hetzelfde adres gebleven zullen zijn, en daarom beter bereikbaar voor de onderzoeker (18 van de 29 in de geïnterviewde groep wonen bij de ouders, 50% in de totale groep; $p=.10$). Voorts is er van de groep gedetineerden uit De Sprang verhoudingsgewijs meer met personen gesproken die in het groepswerk hadden geparticipeerd (14 van de 17, in de totale groep 58%). Door het laatste zullen eventuele effecten van de detentie en verschillen in effecten tussen De Sprang en Haarlem I zich wellicht wat te geprononceerd tonen.

Het is uiteraard zeer wel mogelijk dat degenen die geïnterviewd zijn op andere, minder makkelijk meetbare punten, afwijken van degenen die niet zijn geïnterviewd. Bijvoorbeeld dat de geïnterviewden een groep vormen die het na de detentie redelijk gegaan is. Maar er is geen reden om te veronderstellen dat dit voor de ex-gedetineerden uit De Sprang anders ligt dan voor de ex-gedetineerden uit Haarlem I.

De resultaten van de gesprekken met de ex-gedetineerden zullen, daar de aantallen gering zijn, summier gepresenteerd worden, waarbij het accent telkens gelegd wordt op een vergelijking tussen de groep uit De Sprang en die uit Haarlem I.

3.2.2 De overgang

In de interviews is begonnen met het bespreken van de periode direct na het vrijkomen: was dat alleen maar prima, of waren er ook moeilijkheden? De meeste gedetineerden (2 op de 3) zeggen op een of meerdere terreinen moeilijkheden te hebben ondervonden. Hierin verschillen degenen uit De Sprang niet van die uit Haarlem I, hetgeen ook opgaat voor de aard der problemen.

- 2 op de 5 zeggen financiële problemen te hebben: men heeft geen of een te kleine uitkering. Deze financiële problemen worden vrij snel -ten dele- opgelost, waarbij de reclassering nogal eens een rol speelt.
- 1 op de 3 ex-gedetineerden zegt het moeilijk te vinden weer aan de vrijheid te wennen. Dit is slechts van korte duur, hulp zegt men hierbij te ondervinden van de partner, ouders en vrienden.
- 1 op de 4 zegt geen of geen behoorlijke huisvesting te hebben. Soms wordt hier wel, soms niet een oplossing voor gevonden.

- 1 op de 6 vindt het een probleem dat men geen werk heeft. Het lukt niet altijd werk te vinden.
- 1 op de 6 rapporteert een verslechterde verhouding met de ouders (verlies vertrouwen). Ook dit verbetert niet telkens.
- Tenslotte een restcategorie met moeilijkheden die telkens alleen bij een paar ex-gedetineerden voorkomen: verslechtering verhouding met partner, weer aan de drugs geraakt, verslechtering verstandhouding met vrienden.

In het voorgaande is reeds aangeduid dat bij de oplossing van de bestaande moeilijkheden wel eens hulp is verkregen. Van degenen die op een of meerdere gebieden problemen ondervinden, zegt de meerderheid steun te hebben gekregen (7 op de 10). Daarbij speelt de professionele hulpverlening vaak een rol: reclassering, sociaal cultureel werk, sociale dienst, arbeidsbureau. Bij de gedetineerden uit Haarlem I speelt van de professionele hulpverleners alleen de reclassering een rol, terwijl bij die uit De Sprang andere instanties als de sociale dienst vaker een rol spelen ($p=.05$). Dit zou verband kunnen houden met de bevinding (zie 2.2.5) dat tijdens de detentie in het Huis van Bewaring gedetineerden in Haarlem I over bestaande problemen relatief vaak contact hebben met instellingen buiten de inrichting (reclassering), terwijl die in De Sprang meer een beroep doen op de hulpverlening binnen de inrichting. Hierover kunnen de vragen over de reclassering meer inzicht verschaffen.

- Nagenoeg alle gedetineerden hadden in De Sprang respectievelijk Haarlem I -wel eens- contact met de reclassering. De helft waardeert dit contact negatief: men had weinig vertrouwen in de reclasseringsmedewerkers, of die "deed niets". De anderen zijn positief gestemd: er was een goed contact, er werden dingen geregeld of informatie verschaft, of er werd een goed voorlichtingsrapport uitgebracht. In deze opzichten verschillen de opinies van ex-Sprang- en ex-Haarlem I-gedetineerden niet.
- Van De Sprang-gedetineerden heeft de helft ook na de detentie contact met de reclassering gehad, bij de Haarlem I-gedetineerden ligt dat nauwelijks hoger (2 op de 3). Ook het aantal keren dat men contact heeft met een reclasseringsmedewerker verschilt nauwelijks. De helft van degenen die een dergelijk contact hadden, staat hier positief tegenover: men kon goed praten of zaken werden geregeld. Ook hieromtrent

geen verschil tussen de gedetineerden uit De Sprang en die uit Haarlem I.

In totaal zegt een minderheid van de gedetineerden (1 op de 3) dat men na de detentie zinvolle contacten had met de reclassering. Dit ligt voor de gedetineerden uit Haarlem I wel iets, maar niet significant hoger dan voor die uit De Sprang. Hiermee kan niet verklaard worden waarmee de reclassering bij de oplossing van problemen direct na de detentie vaker een rol speelt bij gedetineerden uit Haarlem I dan bij die uit De Sprang. Mogelijkerwijs, maar dat is speculatie, doen gedetineerden uit De Sprang sneller een beroep op andere hulpverlenende instanties.

3.2.3 Veranderingen in sociale en persoonlijke omstandigheden

In de interviews zijn specifieke vragen gesteld over de omstandigheden waarin de ex-gedetineerden verkeren. Maar eerst is een algemene vraag gesteld of er nu dingen anders zijn dan in de periode voor de detentie. De meeste ex-gedetineerden antwoorden dat er inderdaad wat is veranderd, waarbij men telkens 1 a 2 gebieden van verandering noemt. Vrijwel altijd zijn dit positieve veranderingen, in die zin dat de situatie nu gunstig afsteekt bij die van voor de detentie (dit betreft 29 van de 35 genoemde veranderingen).

- 3 op de 5 ex-gedetineerden melden dat hun levenspatroon veranderd is: men leeft serieuzer, positiever, rustiger, regelmatig, men werkt aan zichzelf. Dit wordt vooral door gedetineerden uit De Sprang gezegd (4 op de 5; $p=.10$).
- 2 op de 5 ex-gedetineerden zegt dat er iets ten gunste is gewijzigd in de verhouding met betrekkingpersonen: men is -opnieuw- een -vaste- relatie aangegaan, het contact met de ouders is verbeterd, het huwelijk is beter geworden, men heeft meer/betere sociale contacten. Ook dit wordt relatief wat vaker door ex-Sprang-gedetineerden genoemd (door 3 op de 5; $p=.10$).
- 1 op de 4 ex-gedetineerden zegt minder of geen alcohol meer te gebruiken. Dit verschilt niet tussen de twee groepen.
- Tenslotte zijn er enkele positieve veranderingen door telkens een gedetineerde genoemd: ander werk, betere huisvesting, nu een uitkering.

De gedetineerden die in De Sprang gezeten hebben, noemen meer (gemiddeld 2) positieve veranderingen dan die uit

Haarlem I (gemiddeld 1), waarbij verandering in het levenspatroon en in de relationele sfeer relatief vaak bij gedetineerden uit De Sprang te vinden zijn.

Het voorgaande betreft de antwoorden op een open vraag naar wat er is veranderd, vergeleken met de periode voor de detentie in het Huis van Bewaring. Daarnaast is specifiek ingegaan op een aantal aspecten van het leven: werk en werkloosheid, vrijetijdsbesteding, het volgen van een opleiding of cursus, inkomen, geldbesteding, alcohol- en druggebruik, huisvesting, relatie met ouders, partner en vrienden, en het begaan van delicten.

Bij elk aspect is gevraagd of de situatie anders is dan in de periode voor de detentie in het Huis van Bewaring. Gemiddeld noemt men bij 5 van de 12 terreinen een verandering, veelal van positieve aard (bij 4 van de 12).

- Door meer dan de helft van de gedetineerden wordt aangegeven dat men beter met geld omgaat (zuiniger, minder uitgeven aan drank of drugs) en dat men na de detentie geen delicten meer heeft gepleegd. In mindere mate, maar nog altijd door meer dan 1 op de 4 ex-gedetineerden, wordt gezegd dat men minder alcohol is gaan gebruiken, dat er een nieuwe of betere relatie met een/de partner is ontstaan, dat men van de harddrugs af is, dat men nu wel een hobby heeft of aan sport doet, dat men de band met de crimineel georiënteerde kennissenkring brak. Andere aspecten worden door telkens minder dan 1 op de 4 ex-gedetineerden genoemd.
- De meest genoemde negatieve veranderingen zijn dat men vroeger een hobby had of aan sport deed en nu alleen nog maar "stapt", dat men nu minder inkomen heeft (telkens 1 op de 4) en dat het contact met de vrienden verbroken is wegens de detentie (1 op de 5).

Het aantal positieve en negatieve veranderingen ligt bij de gedetineerden uit De Sprang op hetzelfde niveau als bij die uit Haarlem I. Ook bij de afzonderlijke aspecten zijn er nauwelijks verschillen.

3.2.4 Waargenomen invloeden van de detentie

Aan de ex-gedetineerden is gevraagd of men door de detentie is veranderd. Eerst zijn er algemene vragen gesteld: of men zelf veranderde, of er iets is veranderd in de manier waarop men met anderen omgaat en of men door de detentie anders tegen de maatschappij is gaan aankijken. De resultaten staan in tabel 16.

Tabel 16: waargenomen veranderingen door de detentie

positieve	door de detentie in de Sprang		door de detentie in Haarlem I	
	geen of een negatieve verandering	positieve verande- ring	geen of een negatieve verandering	positieve verande- ring
zelf veranderd	9	8	10	2
omgang met anderen veran- derd	9	8	9*	3
kijk op maatschappij veranderd	11**	6	12*	0

* Veelal geen verandering waargenomen

** Veelal een negatieve verandering waargenomen.

De gedetineerden uit De Sprang zeggen duidelijk vaker dan die uit Haarlem I dat men gunstige veranderingen door de detentie waarneemt ($p=.001$). Doorgevraagd is naar de aard van de verandering.

- Als positieve veranderingen worden aangemerkt, naar de mate waarin ze genoemd zijn: dat men rustiger of volwassener is geworden, dat men andere mensen beter is gaan begrijpen, dat men meer zelfvertrouwen ten opzichte van anderen kreeg, dat men bewuster is geworden en meer belangstelling heeft gekregen voor maatschappelijke zaken. Andere aspecten worden telkens door slechts een a twee personen genoemd.
- De meest genoemde negatieve veranderingen zijn: de maatschappij wordt sterker als weinig tolerant en gevoelloos ervaren, de persoon is gemakkelijker, onverschilliger, harder, agressiever of meer wantrouwend geworden.

De gedetineerden uit De Sprang verschillen in dit kader van die uit Haarlem I, doordat ze vaker veranderingen noemen als dat men rustiger en volwassener is geworden en dat men een meer positieve houding ten opzichte van anderen en de maatschappij kreeg ($p=.05$).

De hierboven weergegeven aspecten zijn, daar een open vraag is gesteld, door de ex-gedetineerden zelf naar voren gebracht. In aanvulling hierop is ten aanzien van 9 aspecten gevraagd of men als gevolg van de detentie verandering onderging: zelfkennis, zelfvertrouwen, denken over de toekomst, agressiviteit, conflicten uitspreken, contacten maken, de weg weten in de samenleving, kennis over de maatschappij, de mate waarin men de "pest heeft aan justitie". Zowel door de gedetineerden uit De Sprang als door die uit Haarlem I worden weinig negatieve invloeden aangegeven: alleen zegt 1 op de 4 gedetineerden dat men meer de "pest aan justitie" heeft gekregen. Bij de genoemde 9 aspecten geven gedetineerden uit De Sprang gemiddeld bij 5 aan dat een positieve verandering is op-

getreden, terwijl dat bij de gedetineerden uit Haarlem I duidelijk lager ligt, op 3 ($p=.001$).

De verschillen doen zich met name voor bij de aspecten zelfvertrouwen en zelfkennis, waar een meerderheid van de ex-Sprang-gedetineerden een verandering ten goede waarneemt.

3.2.5 Conclusie

Vanwege het geringe aantal geïnterviewde ex-gedetineerden levert het materiaal alleen indicaties op die met voorzichtigheid gehanteerd moeten worden:

- Ten aanzien van de frequentie en de aard van de moeilijkheden die zich voor kunnen doen als men weer op vrije voeten komt, lijken er geen verschillen te bestaan tussen de gedetineerden uit De Sprang en Haarlem I. Dit is wel het geval terzake van de daarbij verkregen hulpverlening; doch deze verschillen zijn niet goed te interpreteren.
- Vergeleken met de periode voor de detentie zijn de levensomstandigheden van de detentie vaak op meerdere punten veranderd. Daarbij rapporteren degenen die in De Sprang waren gedetineerd verhoudingsgewijs vaak een verandering in het levenspatroon (serieuzer, rustiger...), en eveneens dat de relatie met betrekkingpersonen ten goede is gewijzigd.
- Terwijl de gedetineerden uit Haarlem I veelal geen positieve invloed van de detentie zien, is dat bij gedetineerden uit De Sprang wel het geval. Dit betreft met name aspecten als: men zegt rustiger en volwassener te zijn geworden, meer zelfvertrouwen en zelfkennis te hebben gekregen en dat men een meer positieve houding ten opzichte van anderen en de maatschappij kreeg.

Er lijken dan inderdaad specifieke effecten te bestaan van een detentie onder het Sprang-regiem, die niet zozeer liggen op het terrein van werk, huisvesting of inkomen, maar vooral op de houding tegenover het leven, zichzelf en anderen.

3.3 Recidive

3.3.1 Het onderzoek

Belangrijk is de vraag of het regiem in De Sprang effect heeft op de mate waarin de ex-gedetineerden opnieuw strafbare feiten begaan. We hebben daartoe voor een groot aantal personen die in De Sprang of Haarlem I gedetineerd

waren, een uittreksel uit het Algemeen Documentatie-register opgevraagd, namelijk van iedereen die in 1976, 1977 en 1978 voor een periode van tenminste twee maanden in een van beide inrichtingen verbleef. Daarbij hebben we ons beperkt tot degenen die de Nederlandse nationaliteit bezitten. Buitenlanders worden na hun vrijkomen vaak over de grens gezet, zodat hun recidive (en ook hun strafrechtelijk verleden) onbekend is. Natuurlijk zijn er ook buitenlanders die in Nederland een vaste woon- en verblijfplaats hebben en die niet worden uitgezet. Het is echter niet mogelijk (op grond van het AD-register) uit te maken wie hier in Nederland is gebleven, zodat de gehele groep buitenlanders is verwijderd (127 buitenlanders verbleven in de genoemde periode voor 2 maanden of langer in De Sprang of Haarlem I).

Deze keuzes resulteren erin, dat 475 Sprang-gedetineerden en 337 Haarlem I-gedetineerden in het recidiveonderzoek zijn betrokken. (Dit aantal zou enkele tientallen hoger moeten zijn, maar van deze personen werd geen uittreksel uit het AD-register verkregen).

Op deze groepen is een algemene analyse op de recidive verricht (zie 3.3.2.). Omdat een aantal uit deze groepen ook geïnterviewd zijn in het HvB, zodat daar meer informatie over beschikbaar is, is op deze groep van 160 een specifieke analyse gedaan (3.3.3.).

Voordat de resultaten gegeven worden, enkele opmerkingen over de aard der recidivegegevens en over de wijze van analyseren. We baseren ons op de gegevens van het AD-register, dus op geregistreeerde criminaliteit. Dit is wel het enige, maar niet het volmaakte bronnenmateriaal. Lang niet alle delicten monden immers uit in een proces-verbaal: vele delicten worden niet aangegeven, de dader niet opgespoord. Daarom geeft de geregistreeerde criminaliteit in het AD-register een onvolkomen beeld van de begane criminaliteit.

Doorgaans wordt onder recidive verstaan het opnieuw begaan van strafbare feiten. In dit onderzoek wordt een wat beperktere definitie gehanteerd, namelijk dat opnieuw een of meer processen-verbaal wegens misdrijf worden opgemaakt. Een tweede opmerking over het begrip recidive is dat daaraan verschillende aspecten zijn te onderscheiden. In dit onderzoek maken we gebruik van drie aspecten: de recidivefrequentie (de mate waarin misdrijven worden begaan), de recidivesnelheid (hoe snel men weer een misdrijf begaat) en het recidivepatroon (de aard van de begane misdrijven). Per aspect is een index geconstrueerd.

De index voor de recidivefrequentie is een maat voor het aantal misdrijven dat is begaan na de detentie in het HvB. Het is niet voldoende om alleen maar te tellen hoeveel processen-verbaal zijn opgemaakt. Er moet rekening gehouden worden met het feit dat de ene persoon veel lan-

ger in vrijheid is geweest na zijn detentie in De Sprang of Haarlem I dan de ander (omdat de detentie van de een vroeger in de tijd plaats heeft gevonden of omdat er kortere onvoorwaardelijke vrijheidsstraf is opgelegd). Het aantal gepleegde misdrijven moet dan ook gerelateerd worden aan de tijd die in vrijheid is doorgebracht (en waarin men misdrijven kon plegen).

De tijd in vrijheid doorgebracht is te berekenen door de tijd na de detentie in De Sprang of Haarlem I te verminderen met de tijd die de persoon daarna eventueel nog heeft vastgezet. Daarbij moet in ogenschouw genomen worden de duur van de straf die opgelegd is voor het misdrijf waarvoor de persoon in De Sprang of Haarlem I was gedetineerd, maar ook de duur van de daarna eventueel ondergane vrijheidsstraffen. Een complicatie hierbij is dat het AD-register wel aangeeft hoeveel aan onvoorwaardelijke vrijheidsstraf is opgelegd, maar niet hoeveel in feite uitgediend wordt. Vooral is in dit verband de voorwaardelijke invrijheidstelling (VI) van belang. In dit onderzoek is als assumptie aangenomen dat altijd VI is verleend nadat 2/3 van de straf wordt uitgezeten, met een minimum van 9 maanden.

De index voor de recidivefrequentie zoals die hier gebruikt wordt, is het aantal opgemaakte processen-verbaal na de detentie in De Sprang of Haarlem I per jaar in vrijheid na die detentie doorgebracht (dat is de tijd na de detentie verminderd met de duur van de ondergane vrijheidsstraffen), gecorrigeerd voor VI.)

Naast deze index zijn op analoge wijze nog twee andere geconstrueerd: een index voor de veroordelingsfrequentie (aantal veroordelingen na de detentie gedeeld door de tijd in vrijheid) en een index voor de vrijheidsstraffrequentie (aantal opgelegde onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen na de detentie gedeeld door de tijd in vrijheid). Omdat deze indices sterk samenhangen met de index voor de recidivefrequentie, worden deze verder niet behandeld.

Als maat voor de recidivesnelheid is genomen de tijdsperiode die ligt tussen het vrijkomen na de detentie in De Sprang of Haarlem I en de datum waarop opnieuw een proces-verbaal wegens misdrijf is opgemaakt. (Rekening wordt gehouden met de na de detentie in De Sprang of Haarlem I eventueel ondergane vrijheidsstraf, waarbij gecorrigeerd is voor VI).

Het recidivepatroon betreft de aard der begane delicten. Uit het AD-register is te halen welke misdrijven in het proces-verbaal zijn beschreven. Genoteerd is telkens het misdrijf, dat de zwaarste wettelijke strafbedreiging heeft. Volstaan wordt met een globale analyse van het delictpatroon van de groep Sprang- en Haarlem I-gedetineerden. Meer specifieke analyses per persoon zijn achterwege gelaten, ten eerste omdat het aantal personen dat een dermate groot aantal delicten pleegde na de de-

tentie dat van een patroon gesproken kan worden, niet erg groot is (zo zijn er in totaal 223 onderzochte personen uit het totaal van 812 met 5 of meer processen-verbaal na de detentie), ten tweede omdat het door het overwicht van de vermogensmisdrijven moeilijk bleek te differentieren.

Het is de bedoeling van de analyses om na te gaan of er verschillen zijn in de recidive van ex-Sprang-gedetineerden en ex-Haarlem-I-gedetineerden. Daarbij moet rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat de effecten van een detentie in De Sprang respectievelijk Haarlem I anders kunnen zijn bij bijvoorbeeld first-offenders dan bij crimineel meer ervaren personen. In dit verband wordt nagegaan wat het verband is tussen een aantal kenmerken van het strafrechtelijk verleden voor de detentie in De Sprang of Haarlem I en de recidive na deze detentie. Hiertoe zijn, de meeste naar analogie van de recidivematen, een aantal indices geconstrueerd:

- de delictfrequentie voor de detentie (aantal p.v.'s/tijd in vrijheid; de tijd in vrijheid is gerekend vanaf het twaalfde levensjaar);
- de leeftijd waarop het eerste p.v. tegen de persoon is opgemaakt;
- de tijdsperiode die ligt tussen het laatste p.v. resp. de datum waarop men vrijkwam (indien t.a.v. het laatste p.v. een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf gegeven is) en de detentie in De Sprang of Haarlem I;
- het delictpatroon voor de detentie.

Voorts kan recidive ook afhankelijk zijn van de duur waarmee de persoon aan het regiem in De Sprang of Haarlem I onderworpen was en van de leeftijd van de persoon ten tijde van de insluiting. Daarom zijn ook deze twee gegevens in het onderzoek betrokken.

3.3.2 Algemene analyse op recidive

De algemene analyse op recidive is verricht op de gegevens uit het AD-register van 475 personen die in de periode 1976 t/m 1978 twee maanden of meer in De Sprang gedetineerd waren en van 337 gedetineerden uit Haarlem I.

Ten eerste is onderzocht in hoeverre de recidivefrequentie verband houdt met kenmerken van het strafrechtelijk verleden en enkele globale detentiegegevens (zie 3.3.1.). Dit is bekeken met een zogenaamd "multiple regressieanalyse", waarbij de sterkte van de samenhang van de recidivefrequentie met het geheel aan andere ken-

merken wordt weergegeven met de "multiple correlatie" (die kan variëren van 0 tot 1, van geen tot zeer sterk verband) en de bijdrage van de afzonderlijke kenmerken in een beta-coëfficiënt (kan van -1 tot +1 variëren). Er bestaat inderdaad een verband tussen de recidivefrequentie en de andere gegevens (multiple correlatie bedraagt 0,41), voornamelijk met de frequentie waarmee voor de detentie in het HvB al misdrijven werden begaan (beta gewicht is 0,37).

Bij het meten van verschillen in recidive tussen gedetineerden uit De Sprang en die uit Haarlem I dient met dit gegeven rekening gehouden te worden. Daarom bevat de volgende tabel gedifferentieerde informatie. Ten aanzien van het strafrechtelijk verleden zijn voor de tabel vier ongeveer even grote groepen gevormd: zeer licht strafrechtelijk verleden (0 tot 0,4 p.v.'s per jaar vrijheid gemiddeld vanaf het twaalfde levensjaar), licht (0,4 tot 0,9), zwaar (0,9 t/m 1,6) en zeer zwaar (meer dan 1,6). Hetzelfde is gedaan voor de recidive: zeer licht (0 t/m 0,5 p.v.'s per jaar vrijheid), licht (0,6 t/m 2,0), zwaar (2,1 t/m 3,5) en zeer zwaar (meer dan 3,5).

Tabel 17: recidive van Sprang- en Haarlem I-gedetineerden, gedifferentieerd naar strafrechtelijk verleden

	STRAFRECHTELIJK VERLEDEN							
	zeer licht		licht		zwaar		zeer zwaar	
	Sprang	Haarlem	Sprang	Haarlem	Sprang	Haarlem	Sprang	Haarlem
RECIDIVE								
zeer licht	43%	48%	26%	26%	18%	16%	10%	12%
licht	32	25	28	28	27	30	16	12
zwaar	12	19	23	35	26	28	23	31
zeer zwaar	13	8	23	11	29	26	46	45
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

De verschillen tussen de recidive van gedetineerden uit De Sprang en Haarlem I zijn gering en allerminst eenduidig. Noch in het algemeen, noch bij personen met een lichter respectievelijk zwaarder strafrechtelijk verleden, blijkt dat gedetineerden uit De Sprang meer of minder recidiveren dan gedetineerden uit Haarlem I. Dit komt nog duidelijker naar voren als de bovenstaande tabel vereenvoudigd wordt.

Tabel 18: recidive van Sprang- en Haarlem I-gedetineerden

	STRAFRECHTELIJK VERLEDEN							
	zeer licht		licht		zwaar		zeer zwaar	
	Sprang	Haarlem	Sprang	Haarlem	Sprang	Haarlem	Sprang	Haarlem
RECIDIVE								
(zeer)licht	75%	73%	54%	54%	45%	46%	26%	24%
(zeer)zwaar	25%	27%	46%	46%	55%	54%	74%	76%
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Voor gedetineerden van beide inrichtingen geldt, dat zo'n 75% van degenen met een relatief zeer licht strafrechtelijk verleden ook na de detentie weinig proces-verbaal tegen zich opgemaakt krijgen. Bij 75% van de gedetineerden met een zeer zwaar strafrechtelijk verleden worden ook na de detentie veelvuldig weer processen-verbaal aangetroffen.

De recidivesnelheid, dat is de tijd die verloopt na de detentie voordat een nieuw misdrijf gepleegd wordt, vertoont eveneens verband met de kenmerken van het strafrechtelijk verleden en de globale detentiegegevens (multiple correlatie is 0,39). Vooral van invloed is de frequentie waarmee voor de detentie misdrijven begaan zijn (beta is -0,26; hoe vaker delicten voor de detentie, des te sneller gerecidiveerd) en de detentieduur in De Sprang of Haarlem I (beta-gewicht is 0,24; hoe langer in het HvB gezeten, hoe langer het duurt voor er een nieuw misdrijf gepleegd wordt).

Dus een snelle recidive wordt met name aangetroffen bij degenen die voor de detentie al frequent misdrijven pleegden en die kort in het HvB zaten. Later, bij de specifieke analyse op recidive (3.3.3.), zal getracht worden dit te verklaren. Hier concentreren we ons op de verschillen tussen de gedetineerden uit De Sprang en Haarlem I. In tabel 19 is de recidivesnelheid van diverse soorten gedetineerden uit De Sprang en Haarlem I weergegeven.

Tabel 19: percentage personen dat binnen een jaar na vrijlating recidiveert

	STRAFRECHTELIJK VERLEDEN					
	zeer licht		middelmäßig		zeer zwaar	
	Sprang	Haarlem	Sprang	Haarlem	Sprang	Haarlem
verblijfsduur in Sprang/Haarlem:						
120 dagen of minder	42%	37%	60%	73%	77%	81%
meer dan 120 dagen	33%	25%	51%	63%	57%	71%

Er blijken qua recidivesnelheid wel enige verschillen tussen gedetineerden uit De Sprang en Haarlem I, maar deze zijn niet eenduidig. Gedetineerden uit De Sprang met een relatief licht strafrechtelijk verleden lijken wat sneller te recidiveren dan dezelfde soort gedetineerden uit Haarlem I. Echter, bij gedetineerden met een middelmatig of zwaar strafrechtelijk verleden ligt dit precies andersom: dan recidiveren de Haarlem-gedetineerden sneller dan De Sprang-gedetineerden.

De verblijfsduur in de inrichting verandert aan dit beeld niets: zowel bij degenen die verhoudingsgewijs kort als bij degenen die lang in het HvB verbleven, gaat het bovenstaande op.

Het delictpatroon betreft de aard van de begane misdrijven. Van iedere zaak in het AD-register is genoteerd om welk misdrijf het ging. Indien er sprake is van meerdere misdrijven, is het delict genomen waarop de zwaarste wettelijke strafbedreiging staat.

In tabel 20 is voor De Sprang-gedetineerden en Haarlem I-gedetineerden weergegeven welke misdrijven er voor en na de detentie zijn gepleegd.

Tabel 20: het aantal processen-verbaal per misdrijfsoort voor en na de detentie bij Sprang- en Haarlem I-gedetineerden

	vermo- gens- misd.		gewelds- misd.		zedes- misd.		misd. Opium- wet		misd. Vuurwa- penwet		misd. Wegen- verk. wet		overige misd.	
	S	H	S	H	S	H	S	H	S	H	S	H	S	H
voor de detentie														
0 p.v.'s	12%	11%	62%	55%	95%	94%	85%	82%	95%	93%	82%	81%	98%	98%
1 p.v.	9	9	20	23	4	5	9	11	5	6	13	12	2	2
2 t/m 5	36	33	16	20	1	1	5	7	6	1	5	7	0	0
meer dan 5	43	47	4	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
na de detentie														
0 p.v.'s	32%	34%	77%	73%	96%	98%	88%	87%	94%	95%	89%	87%	98%	97%
1 p.v.	19	19	15	18	3	2	10	11	6	5	8	9	2	3
2 t/m 5	36	36	8	8	1	0	2	2	0	0	3	4	0	0
meer dan 5	13	11	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Het delictpatroon binnen de groep van Sprang-gedetineerden wijkt nauwelijks af van dat van de Haarlem I-gedetineerden. Dit gaat zowel op voor de periode voor als de periode na de detentie. Voorzover er verschillen zijn, met name terzake van geweldsmisdrijven, bestaat die discrepantie zowel voor als na de detentie.

Om een idee te geven om wat voor misdrijven het gaat:

- de vermogensmisdrijven bestaan vooral uit eenvoudige en gekwalificeerde diefstal;
- de geweldsmisdrijven betreffen voornamelijk vernieling, openlijke geweldpleging en (eenvoudige of gekwalificeerde) mishandeling;
- de meerderheid van de zedenmisdrijven betreft verkrachting;
- de misdrijven Opiumwet betreffen vooral (handel, bezit etc. van) harddrugs;
- de misdrijven Wegenverkeerswet bestaan vooral uit het doorrijden na een ongeval, rijden onder invloed en joy-riding.

3.3.3. Specifieke analyse op recidive

Van een deel van de gedetineerden die in de algemene analyse betrokken waren, zijn meer gegevens bekend, omdat ze tijdens hun verblijf in het Huis van Bewaring zijn geïnterviewd.

Met behulp van de informatie over deze 161 gedetineerden is nader onderzocht of, en zo ja welke invloed uitgaat van de detentie op de recidive van gedetineerden. Daarbij moeten echter de gegevens van 31 gedetineerden buiten beschouwing blijven, omdat ze op het moment dat de recidivegegevens verzameld zijn nog niet op vrije voeten waren geweest sinds hun detentie in De Sprang of Haarlem I.

a. Factoren die verband houden met de recidive

De eerste vraag is in hoeverre het totaal aan gegevens omtrent de achtergrond en de detentie van de gedetineerden samenhangt met de recidive na de detentie. Zowel ten aanzien van de recidivefrequentie (multiple correlatie is 0,57) als t.a.v. de recidivesnelheid (multiple correlatie is 0,66) is deze samenhang zeker aanwezig.

In onderstaande tabel is aangegeven welke gegevens dan met name met de recidive verband houden.

Tabel 21: de kenmerken van de achtergrond en de detentie van de gedetineerden in De Sprang en Haarlem I die verband houden met de recidivefrequentie en -snelheid (weergegeven zijn de kenmerken met een beta-gewicht van 0,15 of hoger; multiple regressieanalyse)

	beta-gewicht t.a.v.	
	recidivefrequentie	recidivesnelheid
harddruggebruik voor de detentie	0,32	-0,15
strafrechtelijk verleden	0,25	-0,24
aard relatie met partner voor detentie	0,17	-0,22
houding t.a.v. werk(loosheid) voor detentie	-	0,17
verblijfsduur in het HvB	-0,17	0,23
bestemming na de detentie (vrij/gevangenis)	-	0,30
participatie in groepswerk Sprang	-	0,15

De eerste vier kenmerken in deze tabel lijken los te staan van de detentie in het HvB: ze betreffen de situatie zoals die voor de detentie bestond. Het blijkt dat vooral die personen veel en snel recidiveren, die voor de detentie verslaafd waren aan harddrugs, die in het verleden al frequent misdrijven pleegden, die een goede relatie met de partner zeggen te hebben en -alleen t.o.v. de recidivesnelheid- die aangeven ontevreden te zijn over hun werk of werkloosheid.

Deze bevindingen zijn niet zo opzienbarend wat betreft het verband tussen recidive en verslaving en strafrechtelijk verleden: het delictpatroon van voor de detentie zet zich daarna voort.

Wel vreemd lijkt het resultaat dat personen met een goede relatie met hun partner voor de detentie daarna veel recidiveren. Gepoogd is nader uit te zoeken hoe dit kan worden verklaard. Er blijken zich twee processen voor te doen die relevant zijn voor dit verschijnsel:

- Een op de vier gedetineerden geeft aan dat de relatie met de partner voor de detentie niet goed is, maar slecht of matig. Dit komt wat sterker voor bij druggebruikers (39%) dan bij degenen die niet verslaafd zijn (15%) ($p=0.01$). Deze gedetineerden onderkennen dat er een probleem is ten aanzien van de relatie met de partner ($p=0.01$), men praat daarover met anderen in het HvB, waarvan men hulp verkrijgt ($p=.05$). Bij de helft van deze gedetineerden verbetert de relatie met de partner tijdens de detentie, vooral bij degenen die een vaste verhouding onderhouden ($p=.001$). Juist bij deze groep komt ook de partner zeer frequent op bezoek ($p=.05$). Bij de overigen verandert er weinig of verslechtert de relatie verder. Nu wordt vooral een verminderde recidive aangetroffen bij degenen bij wie een slechte relatie zich tijdens de detentie verbetert. Dit verschijnsel

van relatieverbetering doet zich wat sterker in De Sprang voor dan in Haarlem I ($p=.02$), waarbij het aannemelijk is dat de relationele hulpverlening door het maatschappelijk werk een rol speelt (N.B. In Haarlem I krijgt relationele hulpverlening minder de aandacht, zie het hoofdstuk over het regiem).

- Drie op de vier gedetineerden beoordelen de relatie met de partner voor de detentie als goed. Tijdens de detentie geven de meesten van hen (66%) aan dat er in dit opzicht niets verandert. Maar de overigen (34%) zeggen dat de relatie met de partner verslechtert, vooral bij degenen die een losse relatie onderhouden ($p=.001$). Bij deze groep wordt weliswaar een hoge recidivefrequentie aangetroffen, maar deze is niet hoger dan bij degenen in wier relatie geen verandering optreedt. Dus het feit dat relaties verslechteren lijkt de recidive niet te beïnvloeden.

Het blijkt dus dat niet gesteld kan worden dat personen met een goede relatie voor de detentie veel recidiveren, maar dat een aantal personen met een slechte relatie met de partner vanwege de relatieverbetering tijdens de detentie weinig recidiveren. Kennelijk ontstaat er een hogere drempel om weer delicten te begaan: men weet wat men weer kan verliezen. Er is hier dus sprake van een wisselwerking tussen een achtergrondgegeven (aard relatie) en een detentiegegeven (ontwikkeling in de relatie tijdens en door de detentie).

De overige drie kenmerken van tabel 21 zijn duidelijk verbonden met de detentie.

De verblijfsduur houdt verband met zowel de recidivefrequentie als de recidivesnelheid: hoe korter men zit, hoe meer en hoe sneller men recidiveert. Bij de interpretatie van dit gegeven doen zich enkele mogelijkheden voor.

- Ten eerste dat personen die kort zitten veelal lichte vermogensmisdrijven zullen hebben begaan (de correlatie tussen delictfrequentie in het verleden en verblijfsduur in het HvB is 0,31). Bij dergelijke misdrijven is het aannemelijk dat ze frequenter gepleegd worden dan zwaardere misdrijven, die relatief vaak gepleegd zullen worden door degenen die langer vastzitten. Deze verklaring is niet erg aannemelijk, want ook als we corrigeren (middels stapsgewijze multiple regressie) voor de delictfrequentie in het verleden en kenmerken als verslaving, dan blijkt er nog een duidelijk onafhankelijk effect van de verblijfsduur op de recidive. (De partiele correlatie tussen verblijfsduur en recidivefre-

quentie resp. -snelheid, gecorrigeerd voor de achtergrondgegevens, is -0,15 en 0,33).

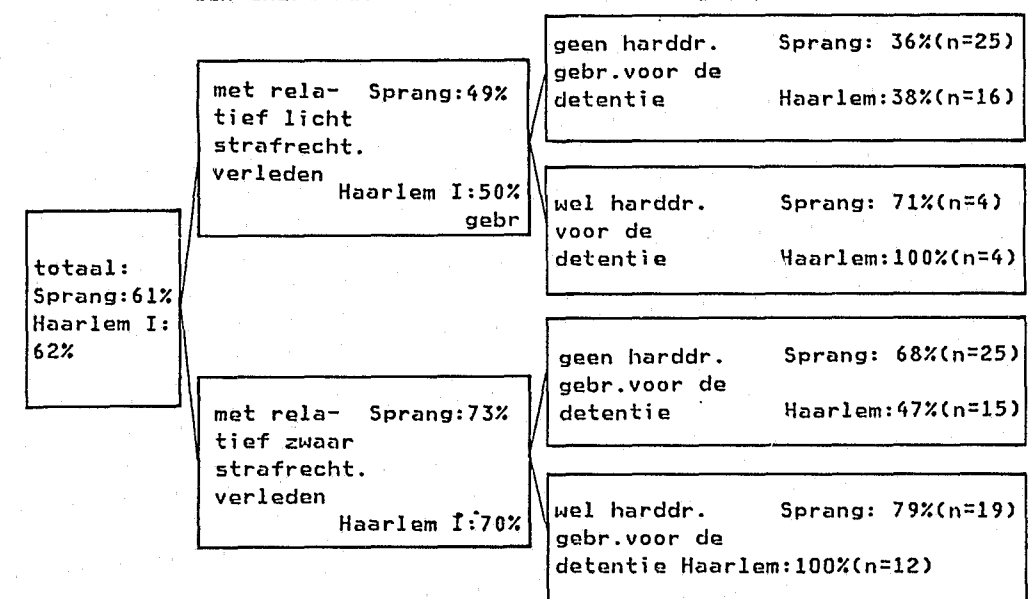
- Ten tweede dat personen die langer in het HvB verblijven meer dan degene die kort (N.B. altijd nog twee maanden in dit onderzoek) zitten minder gemakkelijk zullen recidiveren. Dit zou veroorzaakt kunnen worden door op gang gebrachte hulpverlening of andere positieve detentieinvloeden, of doordat men door de detentie wordt afgeschrikt van het opnieuw plegen van misdrijven. Om na te gaan welke verklaring het meest waarschijnlijk is, bekijken we met welke gegevens de detentieduur verband houdt. Gedetineerden met een relatief lange detentieduur waarderen meer dan degenen met een korte detentieduur het regiem positief ($R=.32$), gaan niet alleen oppervlakkig met andere gedetineerden om ($R=.17$), krijgen frequent bezoek ($R=.36$), verwachten van de detentie ook rendement voor later ($R=.16$). Deze verbanden wijzen erop dat er niet zozeer sprake is van een afschrikwekkende invloed van de detentie, maar van een meer positieve of minder negatieve stimulans bij een aantal gedetineerden. Opmerkelijk is dat, behalve de bezoekfrequentie, de andere gegevens die gerelateerd zijn aan de detentieduur sterker in De Sprang aanwezig zijn dan in Haarlem I: positievere regiemwaardering, omgang met andere gedetineerden niet alleen oppervlakkig, verwachting van rendement voor later.

Ook de bestemming na de detentie in het HvB, vrij of naar de gevangenis, houdt verband met de recidivesnelheid. Het blijkt dat deze factor verband houdt met de verblijfsduur in het HvB, maar ook met de aard van het delict waarvoor men zit. Bij degenen die naar een gevangenis worden overgeplaatst zijn de vermogensmisdrijven minder vertegenwoordigd dan bij de gedetineerden die direct na de detentie in het HvB op vrije voeten komen ($R=-.27$). Het is aannemelijk dat het minder snel recidiveren verband houdt met de soorten misdrijven die men na de detentie pleegt.

Tenslotte recidiveren degenen die in De Sprang aan het groepswork meededen minder snel dan de anderen, ook als gecorrigeerd wordt voor verschillen in achtergrondkenmerken. Omdat deze gedetineerden zich van de overigen onderscheiden door een meer positieve regiemwaardering en door een grotere toekomstgerichtheid (zie hoofdstuk 2) is het aannemelijk dat ook hier sprake is van een positieve detentieinvloed.

b. Recidive van gedetineerden uit De Sprang en Haarlem I
 In het voorgaande is gebleken, dat verschillende factoren die met de recidive verband houden ook aan specifieke kenmerken van een verblijf in De Sprang gerelateerd zijn. Is het nu zo dat, als we de invloed van de achtergrondkenmerken uitschakelen, op een detentie in De Sprang minder recidive volgt dan op een detentie in Haarlem I? In het volgende schema staat voor wat betreft de recidivefrequentie meer informatie.

Schema 3 : het percentage gedetineerden uit De Sprang en Haarlem I met een zware recidive voor diverse deelgroepen

In overeenstemming met het resultaat van de algemene analyse op de recidivefrequentie blijkt dat een hoge recidive in De Sprang-groep in even sterke mate wordt aangetroffen als in de Haarlem I-groep. Als echter bij diverse deelgroepen gekeken wordt, blijken er wel verschillen. Gedetineerden met een relatief zwaar strafrechtelijk verleden die geen harddrugs gebruikten, blijken wat vaker te recidiveren als ze in De Sprang verbleven dan als ze in Haarlem I zaten. Dit verschil is echter niet statistisch significant. Ten tweede lijken druggebruikers die in De Sprang zaten minder te recidiveren dan die uit Haarlem I. Dit verschil is wel significant ($p=.05$). Tabel 22 geeft meer specifieke informatie over deze groep.

Tabel 22: recidive van druggebruikers uit De Sprang en Haarlem I

	zeer lichte recidive	lichte recidive	zware recidive	zeer zware recidive
Sprang groep (n=33)	3	5	9	16
Haarlem groep (n=16)	0	0	4	12

Van de druggebruikers die in Haarlem I gedetineerd waren vertonen allen een zware en meestal zelfs een zeer zware

recidive. Hetzelfde geldt voor de meerderheid van de druggebruikers uit De Sprang, maar er is ook een groep die een lichte recidive vertoont. (Dit betreft 8 gedetineerden op een totaal van 83 onderzochten in De Sprang.)

Voor een nadere analyse van de recidivefrequentie gaan we na of er verschillen bestaan tussen degenen die in De Sprang aan het groepswork deelnamen, en zij die daar buiten bleven. In het algemeen ligt de recidivefrequentie bij degenen die buiten het groepwerk bleven hoger (75%) dan bij de groepswerk-gedetineerden (51%). Nadere uitsplitsing leert dat dit verschil geen verband houdt met het feit dat op de groepswerkafdelingen minder druggebruikers verblijven (1 op de 3 gedetineerden) dan op de niet-groepsworkafdelingen (1 op de 2): ook binnen de categorieën wel en niet druggebruikers liggen de percentages met hoge recidive namelijk duidelijk uit elkaar, zo blijkt uit tabel 23.

Tabel 23: percentage met hoge recidive bij wel en niet druggebruikers die niet respectievelijk wel op een groepswerkafdeling in De Sprang verbleven

	geen harddruggebruik voor de detentie	wel harddruggebruik voor de detentie
verblijf op andere dan groepswerkafdeling	63% (n=6)	88% (n=26)
verblijf op groepswerkafdeling	47% (n=33)	59% (n=18)

Uit tabel 24 moge blijken dat het verschil uitmaakt of de gedetineerde licht of zwaar strafrechtelijk verleden heeft ($p=.10$).

Tabel 24: percentage met hoge recidive bij gedetineerden met een licht en zwaar strafrechtelijk verleden die niet respectievelijk wel op een groepswerkafdeling verbleven

	relatief licht strafverleden	relatief zwaar strafverleden
verblijf op andere dan groepswerkafdeling	83% (n=6)	73% (n=26)
verblijf op groepswerkafdeling	39% (n=33)	72% (n=18)

Voor degenen met een relatief zwaar strafrechtelijk verleden maakt het qua recidive niets uit of ze al dan niet op een groepswerkafdeling verbleven (in meerderheid komen ze daar ook niet terecht). Gedetineerden echter met een licht strafrechtelijk verleden die op een groepswerkafdeling zaten, recidiveren relatief weinig.

Er zijn, zo kan geconcludeerd worden, aanwijzingen dat in het algemeen een recidiveverminderend effect van een verblijf in De Sprang op een aantal druggebruikers uitgaat. En meer specifiek een recidiveverminderend effect van een verblijf op een groepswerkafdeling op gedetineerden met een vrij licht strafrechtelijk verleden.

Eenzelfde analyse als bij de recidivefrequentie is verricht betreffende de recidivesnelheid.

Tabel 25: percentage recidivisten dat snel recidiveert voor een aantal deelgroepen, apart voor De Sprang en de Haarlem I-groep

		Sprang-groep	Haarlem-groep
harddruggebruik voor de detentie	geen	44% (n=34)	50% (n=26)
	wel	47% (n=30)	50% (n=18)
strafrechtelijk verleden	licht	39% (n=31)	50% (n=14)
	zwaar	52% (n=33)	67% (n=30)
houding t.a.v. werk en werkloosheid	negatief	62% (n=24)	67% (n=21)
	positief/ neutraal	35% (n=40)	56% (n=23)
	totaal	45% (n=64)	61% (n=44)

Over het algemeen lijken de recidivisten uit De Sprang minder snel te recidiveren dan die uit Haarlem I, hetgeen geldt voor alle onderscheiden deelgroepen. Dit contrasteert met de bevinding uit de algemene analyse, dat recidivesnelheid bij deze twee groepen niet duidelijk uiteenloopt. Er is hier waarschijnlijk sprake van een selectie-effect: kennelijk hebben we vooral die gedetineerden in De Sprang geïnterviewd, die in dit opzicht bijzonder zijn. We mogen dan ook niet spreken van een recidivesnelheid verminderend effect voor een detentie in De Sprang. In tabel 26 staan gegevens over de recidivesnelheid apart voor degenen die in De Sprang niet respectievelijk wel aan het groepswerk meededen.

Tabel 26: percentage recidivisten dat snel recidiveert voor een aantal deelgroepen, apart voor degenen die in De Sprang wel en die niet aan het groepswerk meededen

		geen groepswerk	wel groepswerk
harddruggebruik voor de detentie	geen	62% (n=13)	31% (n=26)
	wel	47% (n=15)	47% (n=15)
strafrechtelijk verleden	licht	50% (n=3)	36% (n=25)
	zwaar	55% (n=22)	38% (n=16)
houding t.o.v. werk en werkloosheid	negatief	64% (n=11)	62% (n=13)
	positief/ neutraal	47% (n=17)	25% (n=28)
	totaal	53% (n=28)	37% (n=41)

Gedetineerden die aan het groepswerk deelnamen recidiveren, zo ze dit doen, minder snel dan de gedetineerden die daarbuiten bleven. In het bijzonder geldt dit voor degenen die geen drugs gebruikten ($p=.05$) en zij die niet negatief stonden tegenover hun werk of werkloosheid ($p=.05$).

3.3.4 Conclusie

Een recidivestudie is niet volmaakt als het gaat om de beantwoording van de vraag in hoeverre gedetineerden na hun vrijlating opnieuw strafbare feiten plegen. Maar zulk een studie op geregistreeerde criminaliteit is wel de enige betrouwbare manier om indicaties hieromtrent te verkrijgen.

Uit de algemene analyse werd de indruk verkregen dat de recidive van gedetineerden uit De Sprang in het geheel niet afwijkt van die van gedetineerden uit Haarlem I. De specifieke analyse, waarin een aantal versturende factoren worden geëlimineerd, nuanceert dit beeld enigszins. Voor enkele groepen van gedetineerden is een wat lagere recidivefrequentie of -snelheid aangetroffen als ze in De Sprang verbleven dan als ze in Haarlem I werden gedetineerd. De verschillen zijn niet opzienbarend groot, maar wel voldoende om te concluderen dat een detentie in De Sprang zeker niet recidivebevorderend, maar eerder enigszins recidiveremmend werkt.

4 SLOTBESCHOUWING

Deze slotbeschouwing kent twee gedeelten. In de eerste paragraaf zullen de regiemdoelstellingen in het licht van de resultaten besproken worden. Daarna zal de recidive aan bod komen.

4.1 De realisering van de regiemdoelstellingen

In paragraaf 1.1.6. zijn acht doelstellingen onderscheiden die specifiek zijn voor de regiemvoering in De Sprang. In de hoofdstukken daarna kwamen de effecten van de regiemvoering op korte en langere termijn ter sprake. De resultaten leveren indicaties in hoeverre de regiemdoelstellingen zijn gerealiseerd.

De eerste groep van doelstellingen betreft alleen de situatie binnen de inrichting: het doorbreken van het totaalkarakter, het tegengaan van criminalisering, het tegengaan van vervreemding van de samenleving.

Uit de resultaten kan geconcludeerd worden dat in De Sprang duidelijk minder een totaalkarakter heerst dan elders. Aanwijzingen hiervoor zijn:

- de relatief grote vrijheid van gedetineerden in hun doen en laten; de aanwezigheid van keuzemogelijkheden omtrent de wijze waarop de detentie doorgebracht zal worden;
- de aanwezigheid van mogelijkheden om de detentie ook op een (althans ten dele) zinvolle wijze door te brengen (groepswork, studie, creativiteitsgroep, interessegroepen .....);
- de relatief geringe tijd die men alleen op cel doorbrengt, en de ruime mogelijkheden tot contact met medegedetineerden;
- de goede, niet anonieme verstandhouding tussen gedetineerden en personeel.

Doordat het totaalkarakter duidelijk minder dan elders aanwezig is, zijn ook de typische effecten van zulk een

klimaat minder sterk aanwezig, zoals verveling, onverschilligheid en depressiviteit.

De tweede doelstelling is het tegengaan van criminalisering, waarmee bedoeld wordt dat ingeslotenen door de detentie (nog) sterker dan voorheen in een criminele "rol" gedrukt worden. Dit streven richt zich met name op de gedetineerden, die nog niet een lange criminele en penitentiaire staat van dienst hebben. Uit de recidivecijfers blijkt dat deze gedetineerden, zo ze aan het groepswerk in De Sprang deelnamen, inderdaad relatief weinig recidiveren. Dit is een indicatie dat bij deze groep het tegengaan van criminalisering inderdaad plaatsvindt. Dit zal wellicht te maken hebben met het feit dat er een aparte groep voor first-offenders is, waardoor deze min of meer afgeschermd worden van de penitentiair meer ervaren gedetineerden.

Het tegengaan van de vervreemding van de samenleving lijkt slechts in beperkte mate gerealiseerd. Noch de mate waarin, noch de omstandigheden waaronder gedetineerden contact kunnen hebben met partner, familie en vrienden, bevorderen het in stand houden van de betreffende relaties. Misschien komt hierin enige verbetering, nu de bezoekduur tot een uur per week is verhoogd.

De isolatie van de samenleving in meer algemene zin, door het ontbreken van contact met anderen dan degenen die in de inrichting verblijven en werken, lijkt in De Sprang niet zeer sterk aanwezig. Frequent komen personen van buiten in de inrichting: in het groepswerk en de interessegroepen zijn allerlei instellingen en groeperingen betrokken.

De doelstellingen ten aanzien van individuele hulpverlening betreffen zowel het helpen problemen die ontstaan door of tijdens de detentie, als het begeleiden van gedetineerden aangaande moeilijkheden die reeds bestonden voor de detentie. Dat dergelijke problemen inderdaad aanwezig zijn, op het gebied van werk, verslaving en relaties, blijkt uit hetgeen de gedetineerden zelf aangeven. In een minderheid van de gevallen doen de gedetineerden bij de aanwezigheid van problemen een beroep op een hulpverlener in de inrichting. Dan wordt meestal inderdaad steun of hulp ontvangen. In De Sprang wordt opvallend veel bij relationele problemen aangeklopt bij hulpverleners, met name het maatschappelijk werk. Het maatschappelijk werk biedt, naast zakelijke hulpverlening als informatie verschaffen, contacten leggen met instantie buiten de inrichting etc., ook hulp en steun door zelf met de gedetineerden de problemen te bepraten. In het algemeen wordt bij het maatschappelijk werk frequent aangeklopt, ook als er geen duidelijker problemen bestaan, om "gewoon even te praten". Dus naast de hulpverlening vervult het maatschappelijk werk ook een functie bij het "verzachten" van het regiem.

In hoeverre de hulpverlening ook tot gewenste veranderingen leidt in de periode na de detentie, laat zich niet goed beoordelen, vooral omdat het aantal interviews met ex-gedetineerden erg beperkt is gebleven. Voorzover uit dat materiaal aanwijzingen hieromtrent te halen zijn, lijkt de aard der hulpverlening in De Sprang wel enige specifieke effecten te sorteren: de ex-gedetineerden uit De Sprang lijken wat makkelijker een beroep te doen op meer uiteenlopende hulpverlenende instellingen, en ze melden wat vaker een positieve verandering in de relatie met betrekkingspersonen (partner, ouders, vrienden) dan ex-gedetineerden in het HvB Haarlem I. Maar, zoals gezegd, deze bevindingen moeten met grote voorzichtigheid worden gehanteerd.

Voorts de doelstelling van ontwikkeling en ontplooiing van gedetineerden d.m.v. het methodische groepswerk. Geconstateerd is dat er in De Sprang geen duidelijke en eensluidende opvatting bestaat over de wijze waarop deze doelstelling dient te worden ingevuld. Zo leggen sommigen de nadruk op de aanpassing van gedetineerden aan regels en normen, anderen op -telkens verschillende- aspecten van persoonlijke groei. Hierdoor is een evaluatie van de mate waarin deze doelstelling gerealiseerd wordt moeilijk. Uit hetgeen de gedetineerden in De Sprang zelf als leereffecten noemen, komt eveneens een heterogeen beeld naar voren, zij het dat er wel duidelijk gemeenschappelijke noemers te ontdekken zijn: het aanleren van sociale en persoonlijke vaardigheden en kennisvermeerdering. Om met het laatste te beginnen, een vrij aanzienlijk deel van de gedetineerden in De Sprang volgt een studie of cursus, waarvan men vooral rendement verwacht voor toekomstig werk. Uit de interviews met ex-gedetineerden komt niet naar voren dat de werksituatie verbeterd is in vergelijking met de periode voor de detentie. Ook het aantal personen dat de opleiding of cursus na de detentie voortzet, of een andere begint, is minimaal.

Zoals gezegd leggen, naast verschillende groepsleiders, ook veel gedetineerden in De Sprang de nadruk op het aanleren van sociale en persoonlijke vaardigheden. De interviews met de ex-gedetineerden geven de aanwijzing dat op deze terreinen inderdaad effecten aanwezig zijn. De ex-gedetineerden uit De Sprang noemen vaker dat men rustiger, serieuzer, regelmatiger, positiever is geworden, andere mensen beter is gaan begrijpen en dat men meer zelfkennis en zelfvertrouwen verkreeg.

Tenslotte de doelstelling dat men in De Sprang de gedetineerden inzicht wil verschaffen in de rechtsgang. De daarop gerichte voorlichtingsactiviteiten bewerkstelligen inderdaad dat vele gedetineerden informatie verkrijgen. De behoefte aan voorlichting op dit terrein is

daarmee echter niet bevredigd. Ook op andere gebieden als werk, verslaving en uitkering bestaat nog een duidelijke behoefte aan informatie.

4.2 Het regiem en de recidive

De doelstellingen van De Sprang zijn er niet expliciet op gericht om de kans op recidive te verkleinen. Gezien de aandacht voor een op de toekomst gerichte begeleiding van gedetineerden ligt het echter voor de hand de relatie tussen het gevoerde regiem en de mate waarin gedetineerden recidiveren te onderzoeken. Voorzover het verzamelde materiaal informatie hierover oplevert, zijn er indicaties dat een detentie in De Sprang eerder recidiveverminderend dan recidivebevorderend werkt. Vrijwel telkens als er -enig- verschil tussen de recidive van gedetineerden uit De Sprang en Haarlem I is aangetroffen, blijkt dat de eersten er gunstiger afkomen. Dit is toch een opmerkelijk resultaat. Men had immers ook het tegenovergestelde kunnen verwachten. Uitgaande van de afschrikkingsgedachte zou geredeneerd kunnen worden dat het meer soepele regiem in De Sprang minder afschrikkend zou werken dan het hardere Haarlem I-regiem. Dit is dus niet het geval. Eerder is er lichte ondersteuning te vinden voor de resocialisatiehypothese: recidivevermindering veroorzaakt door positieve detentieinvloeden.

Het thema "regiem en recidive" verdient enige opmerkingen van meer algemene aard. De ervaringen, ook in andere landen, hebben geleerd dat het niet realistisch is een duidelijk recidiveremmend effect te verwachten van experimenteel opgezette regiems. Toch kan de mate van recidive daarom niet buiten beschouwing blijven: een van de doelen van de straftoemeting, zeker niet de onbillangrijkste, is immers het verminderen van de kans op hernieuwd crimineel gedrag. Maar het zou te ver gaan het recidiveren als voornaamste of zelfs als enige maatstaf te beschouwen voor het al dan niet succesvol zijn van een regiem. De kwaliteit van een regiem dient ook afgemeten te worden aan de wijze waarop gedetineerden en personeel in de inrichting functioneren. De wet vraagt ten aanzien van onveroordeelden terughoudendheid bij het opleggen van beperkingen. In een totaalinrichting als het HvB, waar het opleggen van beperkingen onvermijdelijk is, gaat het er dan om -en dat bepaalt de kwaliteit van het regiem in hoge mate- die beperkingen zodanig te leggen dat de bewegingsvrijheid en eigenwaarde van zowel gedetineerden als personeel zoveel mogelijk in tact gelaten worden: een humaan regiem kortom. Het regiem in De Sprang en in vergelijkbare inrichtingen kan en hoeft dan niet gerechtvaardigd te worden door de effecten op langere termijn, maar door de humaniteit van de regiemvoering.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

S. Adams. Evaluative research in corrections: a practical guide. L.E.A.A. U.S. department of justice, 1975.

W.C. Bailey. Correctional outcome: an evaluation of 100 reports. Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science, 57, 2, 1966, 153-160.

A.T. de Bruijn. Identiteitsconflicten bij delinquente jongeren. Scriptie R.U. Leiden, 1976.

F.B. Caro. Readings in evaluative research. Russel Sage Foundation, 1971

D. Glaser. Remedies for the key deficiencies in criminal justice evaluation research. Journal of research in crime and delinquency, 11, 2, 1974, 144-154.

C.M. Harris and D.M. Soumyo. Improved statistical techniques for the measurement of recidivism. Journal of crime and delinquency, 15, 2, 1978, 194-213.

M.C. Hoogerwerf e.a. Een vergelijkend onderzoek bij gedetineerde en niet gedetineerde Haagse jongens. Scriptie R.U. Leiden, 1977.

Jaarverslagen Haarlem I 1975, 1976.

Jaarverslagen De Sprang 1975, 1977.

G. Jongkind. Kanttekeningen bij een 5-jarig experiment in het jeugdhuis van bewaring 'De Sprang'. Balans, sept. 1975, 1-5.

W.H.A. Jonkers. Het penitentiare recht. Arnhem, Gouda Quint (Suppl. 1977/78).

J. Junger-Tas en A.A. van der Zee-Nefkens. Preventieve hechtenis minderjarigen. WODC. Den Haag, Staatsuitgeverij, 1980.

C.H. Logan. Evaluation research in crime and delinquency: a reappraisal. Journal of Criminal law, Criminology and Police Science, 63, 3, 1972, 378-387.

R.H. Moos. The assessment of social climates of correctional institution. Journal of research in crime and delinquency, 5, 1968, 174-188.

M. Mijer-Rijnders. Gespreksgroepen in het jeugdhuis van bewaring 'De Sprang'. Scriptie R.U. Leiden, 1974.

J.S. Nagtzaam. De jeugdige delinquent (I). Balans, nov. 1972, 203-207.

J.S. Nagtzaam. De jeugdige delinquent (II). Balans, dec. 1972, 224-226.

Rapport commissie doelstelling en functie huis van bewaring. Den Haag, Staatsuitgeverij, 1977.

K.A. Slaikau. Evaluation studies on group treatment of juvenile and adult offenders in correctional institutions. Journal of research in crime and delinquency, 10, 1, 1973, 87-99.

B.W. Tuckman. Developmental sequence in small groups. Psychological Bulletin, 63, 6, 1965, 384-399.

L.T. Wilkins. Evaluation of penal measures. New York, Random House, 1969.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: SAMENSTELLING VAN DE BEGELEIDINGSKOMMISSIE

De samenstelling van de begeleidingscommissie is nogal eens aan veranderingen onderhevig geweest. In de volgende opsomming staan al degenen die van deze commissie deel uit hebben gemaakt.

Voorzitters: dr. A. Coster (WODC), opgevolgd door drs Th.W.Scholten (Directie Gevangeniswezen), opgevolgd door mr. B.A. van der Goorbergh (Directie Gevangeniswezen).

Secretarissen: W. Coeveld (Dir. Gev.w.), opgevolgd door J.J.A. Essers (WODC), opgevolgd door M.E. Sampiemon (WODC).

Leden: L. Bolder-Borghouts (maatsch. werk in alg. dienst, De Sprang)
M.J. Bronkhorst (medew. arbeid De Sprang)
J.A.M. Calame (adj. dir. De Sprang)
J.K. Eling (groepsleider De Sprang)
drs.ir. S.M. Gresnigt (functiebegeleider De Sprang)
drs. M.C. Hoogerwerf (psycholoog De Sprang)
J. Kwinkelenberg (medew. bewaking De Sprang)
H.F. v.d. Kooij (medew. arbeid De Sprang)
F. Lemmers (bejegeningencoördinator De Sprang)
C.M. v.d. Meij-Klumpert (maatsch. werk in alg. dienst, De Sprang)
J. van Marsbergen (medew. bewaking De Sprang)
drs. J.S. Nagtzaam (psycholoog De Sprang)
J. Tychon (afdelingshoofd De Sprang)

BIJLAGE 2: ONDERZOEK OP EEN GROEPSWERKAFDELING

Op een van de vier groepswerkafdelingen is gedurende 2 maanden een onderzoek verricht, waarbij groepsbijeenkomsten zijn geobserveerd, teamvergaderingen van de groepsleiders bijgewoond, gesprekken gevoerd met gedetineerden. De resultaten van dit onderzoek, die de opstelling van de gedetineerden in de groep en het groepsproces betreffen, worden in deze bijlage weergegeven.

Dit verslag is kort gehouden. Nadere informatie is te vinden in een uitgebreider verslag dat bij de onderzoeker berust.

De opstelling van de gedetineerden

De observator heeft voor iedere bijeenkomst per gedetineerde genoteerd in hoeverre hij -met praten en anderszins- participeerde in hetgeen voorviel, en in welke mate hij invloed uitoefende op de gang van zaken (medebepaalde wat er gebeurde). Achteraf bleek dat deze aspecten, althans in de waarneming van de observator, sterk onderling samenhangen (de Spearman-rho telkens 0,30). Daarom is voor iedere gedetineerde een samenvattende statusscore berekend, gebaseerd op de scores voor verbale participatie en invloed. Daarbij is de week als analyse-eenheid genomen; dus per week is voor iedere gedetineerde een statusscore berekend (deze week lieten we lopen van vrijdag tot vrijdag, daar op die dag veelal nieuwe gedetineerden op de groep kwamen, hetgeen een nieuwe situatie veroorzaakte). Als we afzien van de periode dat een gedetineerde nog maar net in de groep opgenomen is, blijkt de status een redelijk stabiel karakter te hebben: als een gedetineerde eenmaal verhoudingsgewijs veel respectievelijk weinig participeert en invloed uitoefent, blijft dat ook zo.

Naast deze variatie in status bestaat er ook een duidelijk verschil in de normatieve orientatie van de gedetineerden. Aan de hand van de van iedere bijeenkomst opgemaakte, uitvoerige verslagen is nagegaan hoe de gedetineerden zich opstelden tegenover de regels en normen die in de groep gelden of zouden moeten gelden. Op de be-

zochte bijeenkomsten is vaak ter sprake gekomen hoe de gedetineerden zich zouden moeten opstellen tegenover onderwerpen als het druggebruik in de groep, het "elkaar verlinken", het zich afzijdig van anderen opstellen, etc. Gezien hetgeen de gedetineerden hierover zeggen, kan een onderscheid worden gemaakt in formele en informele normen.

De formele normen die ook door de groepsleiders aangehangen worden, zijn gericht op het verkrijgen van harmonie in de groep: afspraken met groep en leiding moeten worden nagekomen, regels moeten worden nageleefd, er moet onderling vertrouwen zijn, bij problemen moet hulp worden gevraagd, men moet elkaar steunen, etc. Deze formele normen worden niet alleen door de groepsleiders uitgedragen, maar ook door een aantal gedetineerden. Bij hen staat de groep, het functioneren van de groep, voorop en de daar gemaakte afspraken prevaleren boven individuele belangen; overtredingen moeten in de groep worden besproken en eventueel leiden tot sancties.

Degenen die de informele normen aanhangen gaan uit van een belangentegenstelling tussen gedetineerden en leiding. Men speelt het spel van regels en afspraken mee, voor zover dat nodig is om strafmaatregelen te vermijden. De gedetineerden dienen elkaar de hand boven het hoofd te houden; zo moeten overtredingen en conflicten niet in de groep worden besproken, maar onder elkaar worden gehouden. gehouden.

Met behulp van de variatie in status en normorientatie zijn de gedetineerden in verschillende types te onderscheiden, voorzover het hun opstelling op de groepsbijeenkomsten betreft:

- De conformerende leiders hebben een hoge status in de groep (grote participatie, veel invloed) en dragen de formele normen uit. Zij gedragen zich als een soort groepsleider: zij verzorgen vaak de introductie van nieuwe leden, corrigeren andere gedetineerden openlijk, nemen (en krijgen) vaak het initiatief in het verloop van een bijeenkomst. De conformerende leiders worden gesteund in hun rol door de groepsleiding, en ondervinden pas problemen als zij te ver gaan met het spelen van groepsleider (bv. als zij bewijsmateriaal gaan verzamelen over het overtreden van regels door anderen). Zij worden door de groepsleiding als niet-problematisch gezien: op de teamvergadering wordt hun functioneren slechts zelden besproken, en dan altijd in gunstige zin.
- De oppositie bestaat uit gedetineerden die een hoge status hebben maar de informele normen aanhangen. Ze stellen zich duidelijk onafhankelijk op van groep en leiding (ze zijn ook meer dan de andere gedetineerden qua bajeservaring door de wol geverfd). Vooral hebben

ze conflicten met de conformerende leiders, met wie een strijd om de macht wordt gevoerd. De groepsleiders hebben veel aandacht voor de oppositie: deze gedetineerden worden regelmatig besproken op de teamvergadering als probleemgevallen. Op de groepsbijeenkomsten zelf worden ze zelden aangepakt, doordat ze zich niet scherp afwijkend opstellen, maar het spel meespelen. Het lijkt alsof er een gewapende vrede bestaat, waarbij de groepsleiding scherp in de gaten houdt wanneer er aanleiding tot optreden is.

- De afwijkers lijken niet erg op de groep gericht (zoals de conformerende leiders en de oppositie), maar zijn wel redelijk actief. Ze drukken een stempel op de groep door hun afwijkend gedrag: agressief optreden, voortdurend grote verhalen, steeds geintjes maken of steeds "slijmen". Zij lopen grote kans het "pispaaltje" van de groep te worden, doordat de agressie van de groep zich tegen hen richt (ook als zij zelf niet direct die agressie veroorzaken). Deze gedetineerden krijgen eveneens veel aandacht van de groepsleiders tijdens de groepsbijeenkomst en ook op de teambesprekingen. Ze worden als lastig en problematisch aangemerkt en krijgen veel corrigerende opmerkingen te horen.
- De zwijgers vormen de restgroep. Deze gedetineerden hebben een geringe status in de groep (praten weinig mee, hebben geen invloed op de bijeenkomsten). Omdat ze zo weinig op de voorgrond treden is het onduidelijk of ze meer de formele dan wel de informele normen aanhangen. De oorzaak van hun zwijgen is niet altijd bekend: in een enkel geval is de positie van een gedetineerde in de groep na een reeks van conflicten marginaal geworden, soms speelt mogelijk ook een rol dat enkelen crimineel en penitentiair zo weinig ervaren zijn dat ze zich niet sterk kunnen laten gelden (met grote verhalen etc.), mogelijk speelt bij sommigen eveneens hun culturele achtergrond mee (gebrekkige verbale vaardigheden, weinig ervaring in het leven in een groep). De groepsleiding is weinig op deze gedetineerden betrokken. Hun functioneren wordt nooit op een teamvergadering besproken (er zijn immers geen problemen), en ook op de groepsbijeenkomsten participeren deze gedetineerden alleen dan wat meer als er bv. in subgroepen wordt gepraat. Tekenend is dat als er bij besluitvorming in de groep een "rondje" wordt gemaakt, zij vaak overgeslagen worden.

Er blijkt een duidelijke variatie te bestaan in de opstelling van de gedetineerden op de groepsbijeenkomsten. Het blijkt dat deze opstelling verband houdt met de opinie over het verblijf in de groep. Met ieder van de gedeti-

CONTINUED

1 OF 2

neerden is een gesprek hierover gehouden. De helft van het aantal gedetineerden zegt dat het verblijf op een groepswerkafdeling uitsluitend goed is om "de tijd door te komen". Deze mening wordt door alle leden van "de oppositie" geuit. Daarentegen zeggen de anderen dat het verblijf op de groep ook leerervaringen met zich meebrengt, hieronder vallen alle conformerende leiders.

Dat betreft de positieve kanten van de groep. Als negatief merken vele gedetineerden aan dat er "teveel geuwehoerd" wordt op de groep: alles wordt voortdurend ingewikkeld gemaakt en de groep roept steeds weer problemen op. Andere meer incidenteel genoemde negatieve aspecten zijn dat men aan alles mee moet doen, dat werkelijke problemen niet aan de orde komen, dat men niet veel leert, dat men criminel wordt van alle verhalen en dat de verveling een grote rol speelt.

De keuze voor deze (een) groepswerkafdeling is veelal ingegeven doordat de alternatieven onaantrekkelijk waren: teveel druggebruik en ruzies op de gemeenschapsafdeling, geen zin in de hele dag werken, teveel isolatie, te weinig vrijheid op de afdeling met beperkte gemeenschap, geen plaats op een andere groepswerkafdeling, ruzie met een vijand op andere afdeling te verwachten.

Het groepsproces

Het groepsproces is geanalyseerd met behulp van de eerder genoemde statusscore, met een "ruimtelijke analyse" en met observaties aangaande het groepsklimaat.

- Hoewel uiteindelijk een redelijke stabiliteit ontstaat in de status van de groepsleden (de mate waarin men op groepsbijeenkomsten praat en invloed uitoefent), ontstaan statusverschuivingen door:
  - het gewenningsproces: gedetineerden die nieuw zijn, beginnen laag in status (praten weinig, hebben weinig invloed), waarna tastenderwijs een eigen positie in de statushierarchy wordt gezocht, hetgeen soms met drastische verschuivingen in status gepaard gaat;
  - de strijd om het leiderschap: vrijwel voortdurend is er aan de top van de statushierarchy strijd om de macht te zien (vooral tussen "oppositie" en "conformerende leidersfiguren"), waarbij soms het informele leiderschap op een ander overgaat. Dit heeft ook gevolgen voor anderen, wier statuspositie afhankelijk is van degene die een belangrijkere positie in de groep inneemt.

Door de veelheid aan statusverschuivingen blijft er in de groep voortdurend onzekerheid over het thema wie macht en

invloed kan uitoefenen, en wat de eigen plaats binnen de groep is.

- De wisselingen in de groepssamenstelling en de daarmee gepaard gaande statusonzekerheid heeft een algemene instabiliteit in de onderlinge verhoudingen tot gevolg, hetgeen blijkt uit een gedane "ruimtelijke analyse". In de perioden waarin nieuwelingen binnenkomen en de strijd om het leiderschap fel is, blijkt dat de plaats die men inneemt bij groepsbijeenkomsten opzichte van andere gedetineerden telkens anders is. Terwijl in de meer rustige perioden deze onderlinge posities meer vastliggen.
- Het groepsklimaat kent enkele stabiele kenmerken, maar ook enkele aspecten die aan duidelijke schommelingen onderhevig zijn. Bekeken zijn een 12-tal aspecten van het groepsklimaat -ontleend aan Moos, 1968- die tot 4 kenmerken konden worden teruggebracht, vanwege hun onderlinge samenhangen:
  - de groepscohesie -dat is de mate waarin er tussen de gedetineerden een onderlinge band bestaat, men elkaar ondersteunt en spontaan is tegenover elkaar- is onderhevig aan duidelijke schommelingen: in de ene periode is er een grote groepsbinding (ook weinig onderling conflict), in de volgende weer zeer weinig (voortdurende wrijvingen);
  - het tweede klimaatkenmerk is de soepelheid waarmee de groepsbijeenkomst verloopt: de duidelijkheid van hetgeen waarmee men bezig is (ordelijkheid, helderheid, inzichtelijkheid), en de betrokkenheid daarbij. Dit kenmerk blijft voortdurend redelijk constant. Er zijn geen perioden waarin de bijeenkomsten bijzonder soepel of stroef verlopen;
  - wel aan wisselingen onderhevig is de levendigheid waarmee groepsbijeenkomsten verlopen: in de ene periode overheerst een meer afwachtende en gezapige houding, terwijl in een volgende periode de groep zich zelfstandiger opstelt, hetgeen gepaard gaat met onderlinge agressiviteit;
  - tenslotte is er het groepskenmerk aangaande relatie tussen groep en groepsleiding: de mate waarin men zich onderwerpt aan het gezag van de groepsleiding of daar tegenin gaat. Ook dit kenmerk verschilt scherp van periode tot periode.

De stabiliteit in de onderlinge verhoudingen en in het verloop van de groepsbijeenkomsten is, zo kan worden vastgesteld, niet bijzonder groot.

Met name wordt dit teweeggebracht doordat er telkens weer gedetineerden verdwijnen en nieuwe binnenkomen, en doordat frequent gedetineerden een bijeenkomst geheel of ten dele moeten missen.

END